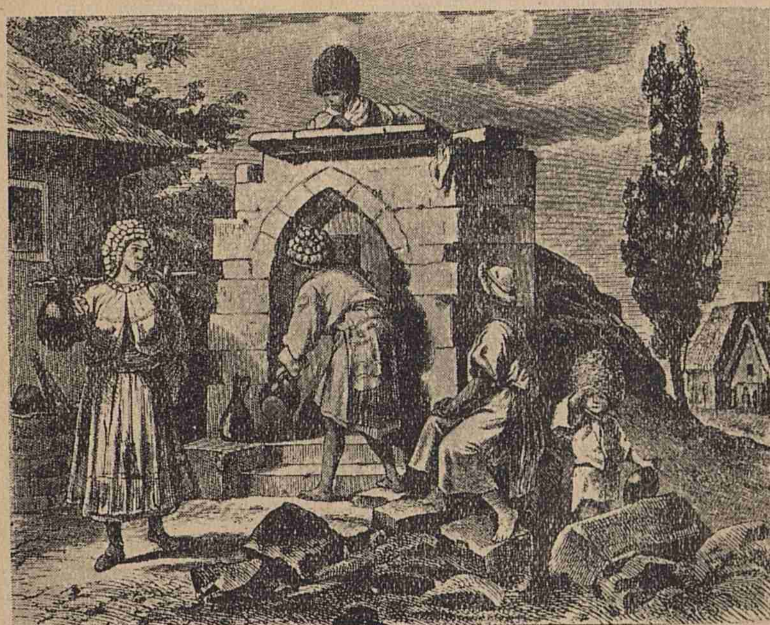
BIBLIOTECA „HISTORIA" 3

N. A. CONSTANTINESCU

CHESTIUNEA TIMOCEANĂ

1941
„BUCOVINA" I. E. TOROUȚIU, BUCUREȘTI

www.dacoromanica.ro

BIBLIOTECA „HISTORIA" 3

N. A. CONSTANTINESCU

CHESTIUNEA TIMOCEANĂ

1. Vechimea şi importanţa blocului românesc din Dacia Aureliană (dintre Morava-Lom). 2. Istoricul regiunei timocene. 3. Drepturile României.

Ilustrată cu 7 figuri şi 7 hărţi.

BUCUREŞTI / 1941

www.dacoromanica.ro

BIBLIOGRAFIE

Andrei A. — **Sărbătoarea Sf-lui Gheorghe — O procesiune agrară.** («Timocul» VIII, 1941, p. 63-5.

Bălcescu N. — **Scrisori către Ion Ghica** (Bibl. p. toţi, 688-9).

Bănescu N. — **Viaţa şi opera lui D. Philippide.** (Anuar. I. N. Cluj, II. **Changements politiques dans les Balkans.**

Boga, Leon. — **Românii din Serbia** (Anuarul S. G. A., III, 1933).

Bucuţă Em. — **Românii dintre Vidin şi Timoc,** 1923.

Călliman, G. T. — **Ecilibrulu in Orientu seu Serbia şi Romania.** Buc. 1865.

Chopin-Ubicini, **Provinces danubiennes** (l'Univers) 1856.

Constante C. («Dela Timoc»). — **Românii din Serbia** I, Buc. 1907.

Constantinescu, N. A. — **L-Impératif danubien** (din R. H. S.-E. E., 1938,

— **Un livre oublié sur la révolte de Pasvan-Oglu,** 1939.

Čvijič I. — **Grundlinien der Geographie von Makedonien.**

— **Remarques sur l'Ethnographie de la Macédoine.** II éd., 1907.

Decei A. — **Românii din sec. IX-XIII în lumina isvoarelor armeneşti.** A. I. I. N. Cluj 1926-8.

Drăghicesco D. — **Les Roumains de Serbie,** Paris 1919.

Eminescu M. — **Opere complete,** ed. A. C. Cuza.

Filipescu Th. — **Coloniile române din Bosnia,** 1906.

Florescu Fl. — **Românii din Iugoslavia.** Istoric şi evoluţie demografică. («Timocul» VIII, 1941) p. 7-49.

Georgevič, Tih. R. — **La vérité sur les Roumains de Serbie,** Paris 1919.

— **Kroz naşe Rumuna** (—Printre Românii noştri), Beograd, 1906.

Giuglea G. — **Românii din Serbia** (An. S. G. A. II, 1911).

— şi G. Vâlsan, **De la Românii din Serbia,** 1913.

Gravier G. — **Les frontières historiques de Serbie,** Paris, 1919.

Hopf C. — **Geschichte Griechenlands** I, 1870 (ed. Brockhaus).

Iordan G. — **Rélations culturelles entre les Roumains et les Slaves du Sud,** 1938.

Iorga N. — **Lupta pentru stăpânirea Vidinului** («Conv. Lit.», 1900, pp. 967-70).

— **Din legăturile noastre cu Sârbii.** Corespondenţa românească a Voevozilor din Craina, «An. Ac. Rom.», 1915.

— **Istoria Statelor balcanice în Epoca Modernă,** 1916.

— **Istoria Românilor,** vol. II-III, 1936-37.

Jirecek C. — **Das Fürstentum Bulgarien,** 1891.

— **Geschichte der Bulgaren,** Berlin 1876.

— **Staat u. Gesellschaft in mittelalterlichen Serbien** I-II (Deukschriften der Kais. Akad. der Wissens., Wien, 1912).

— **Geschichte der Serben,** I, 1912, II 1, 1918.

Karič, B. — **Srbija,** Beograd, 1887.

www.dacoromanica.ro

Kanitz F. — **Reise in Süd-Serbien u. Nord-Bulgarien**, Wien, 1868.
— **Serbien, Land und Bevölkerung**, 1904.
— **Serbien**, historisch-ethnographische Reisestudien aus den Iahren 1859-68, Wien, 1868.
— Donau-Bulgarien u. der Balkan I-III, 1875.
— **La Bulgarie Danubienne et le Balcan**, Paris, 1882.
Kiepert, H. — **Ethnographische Übersicht des Orients**. 1877.
Lejean G. — **Ethnographie de la Turquie d'Europe**, Gotha, J. Perthes, 1861.
Mackensie, G. M. and Irby. — **The Turks, the Greeks and the Slavons**. Travels in the Slavonic provinces of Turkey in Europe, 1867.
Moisil C. — **Monetăria Ţării Româneşti în timpul Basarabilor** (A. I. I. N. 1926).
Neniţescu I. — **Românii din Turcia**, 1895.
Noe C. — **Din trecutul Timocului** («Timocul», IV, 1-3, 9-10).
— şi M. Popescu-Spineni, **Les Roumains en Bulgarie**, 1939.
Onciul D. — **Curs litografiat de Istoria Românilor.**
Ordeanu I. — **Românii din Bulgaria**, (B. S. R. G. 1919) pp. 221-4.
Papahagi Per. — **Numiri etnice la Aromâni**, 1925.
Philippide Al. — **Originea Românilor**, I. 1925.
Picot Em. — **Chants populaires des Roumains de Serbie**, 1889.
Puşcariu Sext. — **Etudes de linguistique roumaine**, 1937.
«Răscoala Românilor vidineni de la 1876», art. «Timocul» III, 1936. 9-10.
Ranke, Leop. von. — **Die serbische Revolution**, Hambg. 1829.
Rizoff D. — **Die Bulgaren in ihren hist., ethnogr. u. politischen Gränzen**, Berlin 1917, Dec.
Romanski St. — **Romănite mejdu Moravu i Timok** (Makedonski Pregled), 1926, Sofia. Tradusă rom. în «Timocul» II 3-5, II (1935-36).
Sax, Karl. — **Ethnographische Karte der Europäischen Türkey**, 1876.
Szabo, Iossef. — **«Note de drum din Serbia»** trad. din ung. de Sever Bocu (A. I. I. N. Cluj, II, pp. 384-5).
Ştefulescu Al. — **M-rea Tismana**, 1909.
Turdeanu, Emil. — **Din vechile schimburi culturale dintre Români şi Jugoslavi** («Cercetări Literare — Cartojan» III, 1939, p. 141-206).
Vâlsan G. — **Românii din Craina Serbiei** (A. S. G. A. II, 1911).
— **Românii din Bulgaria şi Serbia** în «România şi popoarele balcanice» 1913.
— **Românii din Serbia** (B. S. R. G., 1937).
Weigand G. Die **Rumänen in Serbien** («Globus» 77, 1900, p. 265-9).
— **Rumänen u. Aromunen in Bulgarien**. Leipzig, 1907.

REVISTE

A. S. G. A. = Anuarul Seminarului de Geografie şi Antropogeografie.
A. I. I. N. = Anuarul Institutului de Istorie Naţională. — Cluj.
B. S. R. G. = Buletinul Soc. Reg. de Geografie.
Graiul Românesc. 1927—1934.
R. I. = Revista Istorică.
R. H. S.-E. E. = Revue Historique du Sud-Est Européen.
Timocul.

www.dacoromanica.ro

CHESTIUNEA TIMOCEANĂ

PARTEA I-a.

PROBLEMA BLOCULUI ROMÂN DINTRE MORAVA ŞI LOM.

CAP. I.

DUNĂREA AXĂ A VIEŢII ROMANEŞTI.

1. Ideea „hotarelor naturale".

Invitat să cercetez o lature a problemei spaţiilor naţionale, pusă ca temă a cursurilor Universităţii populare «N. Iorga» din Vălenii de Munte, în vara lui 1938, m'am oprit la aceea a limitei politice şi etnice a poporului român de la Dunărea bănăţeană şi olteană, care mă preocupa de mai mult timp. Căutam să urmăresc, în raport cu întreaga viaţă istorică a Sud-Estului european, mai întâi limita etnică de Sud-Vest a Românimii din Dacia şi vechimea ei şi, în legătură cu ea, perindarea stăpânirilor politice în *Marginea timoceană,* începând din sec. VII până în epoca noastră. Pe măsură ce înaintam în studiu însă, simţeam năruindu-se falsa şi amăgitoarea idee a «limitelor naturale» prin fluvii care ne împiedecase până acum să privim dincolo de Dunăre — cu excepţia ieşirii noastre la Mare prin Dobrogea, şi tot aşa să ne uităm peste Nistru, în acele regiuni unde neamul nostru păstrase, în ciuda hotarelor politice vitrege, un larg teritoriu de continuitate ca cel dintre Morava şi Lom, sau cucerise ţinuturi pustii, dându-le pentru întâia oară culturei ca cele din Transnistria. Dar, în timp ce noi, orbiţi de ideea

www.dacoromanica.ro

«limitei fireşti la Dunăre», admisă ca o dogmă intangibilă[1], ignoram o numeroasă şi străveche populaţie română din regiunea Morava-Timoc-Lom şi ne desinteresam de soarta ei, — iată că, în numele aceleiaşi idei, vecinii noştri dela Miază-zi isbutiră în două momente ale epocii contemporane: la 1833 Sârbii şi 1878 Bulgarii să anexeze, nesupăraţi şi nepismuiţi de nimeni, această masă de Români, căutând apoi pe toate căile să-i asimileze.

Nimic aşa dar nu e mai păgubitor interesului politic ori naţional de cât ideile greşite care de decenii şi secole stăpânesc cugetarea şi fapta noastră, necontrolate de ştiinţă, neverificate de experienţă. Profesorul N. Iorga a dus o viaţă întreagă lupta în contra unor fantome care stâlcesc cugetarea şi o falsifică, silind o societate întreagă să trăiască în forme ce nu corespund realităţii. Una din aceste eresii ale trecutului este şi ideea «hotarelor naturale», a limitelor însemnate prin accidente geografice sau obstacole greu de trecut dar mai ales prin fluvii. Evident că nu vom contesta rolul pe care unele accidente ori forme geografice l'au avut şi-l au încă în toate domeniile, de oare ce cu greu se pot afla hotare care să mulţumească un Stat din toate punctele de vedere, căci de multe ori hotarul politic este unul, iar sfera intereselor economice cere altul şi raţiunile strategice un al treilea.

Sub raportul etnic însă hotare naturale nu există; niciodată o naţiune nu s'a oprit în loc din expansiunea ei de un obstacol natural: mare, pustiu, munte sau fluviu, pentru a le înşira în ordinea importanţei lor. Amintim numai casul Fenicienilor şi al Grecilor pentru cari Marea era o punte: *pontos* către ţărmurile şi insulele colonisate de ei în jurul Mediteranei şi Mării Negre, apoi casul Bascilor şi Italienilor cari, cu locuinţele lor încalecă cele mai înalte catene de munţi din Europa, Pirineii şi Alpii. Tot aşa, Tisa, Dunărea sau Nistrul n'au pus limită întinderii neamului nostru.

Marele adevăr că Dunărea nu se poate socoti limită a poporului român, s'a impus azi chiar vecinilor noştri de la Sud. Lăsăm să

---

[1] D. Drăghicescu, afirma, într'o broşură pentru Conferinţa de Pace din 1919: «*Les Roumains de Serbie*», Paris, 1919, p. 28: «Mais comme le grand fleuve qui sépare les Roumains du Timok de leurs frères du Royaume et les Serbes du Banat de leurs frères yougoslaves est *une frontère naturelle, pour ainsi dire idéale*, entre les deux états voisins... Une pareille frontière, si elle n'existait pas devrait être inventée et puisqu'elle existe, il serait inconcévable de ne pas lui faire jouer le rôle qu'elle peut bien remplir».

www.dacoromanica.ro

o spue un învăţat bulgar, prof. St. Romanski de la Sofia, care o recunoaşte în chiar frasa de la începutul studiului său despre Românii dintre Morava şi Timoc: «La fel cu celelalte fluvii europene — zice el —, Dunărea nu înfăţişează o graniţă strictă între popoarele care locuesc cele două maluri ale ei. In cursul de sus vedem astăzi Germani, în cel mijlociu pe Unguri, iar mai apoi pe Sârbo-Croaţi (locuind ambele maluri). Abia în cursul de jos al ei ea apare ca fluviu de hotar între Bulgarii de la Sud şi Românii de la Nord. Adevărat că în cele două secole din urmă... colonişti bulgari s'au aşezat în localităţi răzleţe şi în mase mai compacte la Nord de Dunăre, în Basarabia şi în Muntenia. Românii din Valahia şi Moldova au trecut treptat şi neobservaţi în regiunea Vidinului şi către Dobrogea. *La Sud de Dunăre elementul românesc se întâlneşte mai puternic ca oriunde, între râurile Timoc şi Morava*». El închee studiul său cu constatări despre *deplina românisare* a regiunei acesteia pe care Dunărea o desparte de Banat şi Oltenia, ceea ce înseamnă a recunoaşte că, în tot cursul ei, dela Baziaş până la Vidin, Dunărea nu face hotar pentru poporul român[2].

Dar cea mai categorică părere cu privire la rolul Dunării în istoria poporului român, este aceea a geografului nostru G. Vâlsan: «Numai existenţa acestui fluviu, zice el, cu toate peripeţiile istorice legate de cursul său, a putut aduce încurcătura, care pentru noi e resolvită de la început. *Dunărea nu e de loc hotar în regiunea Porţilor de Fier şi cu atât mai puţin e marginea unei lumi;* căci cine a locuit în partea de Nord, a trebuit să locuiască şi partea de Sud. Dunărea a fost în trecut mai curând *o axă naţională românească* cum e şi lanţul Carpatic, *iar nu un hotar*» [3].

Din cele spuse până aici putem încheea că: un popor nu se opreşte în expansiunea lui la o limită naturală, ci numai acolo unde forţele lui l-au putut împinge, înaintând ori dând înapoi, în

---

2 Romanski. *«Românii dintre Moravia şi Timok»* (în bulg. din rev. «Makedonski Pregled» (1925), pp. 33—68, tradusă în «Timocul» II-III, 1935-6, f. 3.

Că Romanski socoteşte pe Români ca noi veniţi la Sudul Dunării, deşi în conclusie afirmă că «cuibul unde s'a format poporul român este în Peninsula Balcanică» şi faptul că el admite totuşi Dunărea «ca frontieră etnică între Bulgari şi Români» — întru cât are dreptate se va vedea la urmă — aceasta nu schimbă întru nimic afirmaţia sa dela început.

3 G. Vâlsan, *Românii din Serbia,* ed. postumă, în «Buletinul Soc. reg. de Geografie», 1937, p. 14-15.

www.dacoromanica.ro

raport cu aceste forțe, cu împrejurările favorabile ori vitrege de ordine politică, prin colonisări și desnaționalisări silite, sau prin războae, devastări și deportări în masă. Iar aceste fenomene stau totdeauna în raport cu dinamismul etnic și cel politic.

2. Fluctuația hotarelor politice pe Dunăre.

Intr'o altă conferință cu titlul «Imperativul Dunărean» [4] am căutat apoi a lămuri, printr'o demonstrație de fapte istorice, că funcțiunea politică a hotarelor geografice este precară și relativă și că în ceea ce privește mai ales rolul de hotar politic la care cuceritorii au silit rând pe rând un fluviu cu o luncă așa de largă precum este Dunărea noastră, intervine mai totdeauna o necesitate geografică, un imperativ geopolitic, silind pe stăpânitorul cel mai tare să împingă hotarul dincolo de firul repede al apei, spre a cuprinde ambele lui maluri pe o lărgime variabilă.

Așa s'a întâmplat cu Dunărea, singurul dintre marile fluvii ale lumii care a primit rolul de hotar politic de-alungul celor 26 de secole de când zorile Istoriei s'au revărsat asupra acestui Sud-Est european, dela Dariu al lui Istaspe și până azi. La rolul de hotar a fost însă silită Dunărea din causă că ea mărginește spre Nord Peninsula Balcanică, a cărei soartă destinul istoric a legat-o de Orientul apropiat (Asia Anterioară), leagănul Imperiilor universale. Pornind din Orient, aceste Imperii, începând cu cel persan și încheind cu cel otoman, s'au întins totdeauna dela Eufrat, sau dela Indus, până la Dunăre.

Cercetarea atentă însă a stabilirii acelor hotare puse la Dunărea de jos, de marii cuceritori și de alte formații politice, duce la încheerea că toate acestea tindeau la dominația ambelor maluri, neîmpăcându-se cu linia apei. Sub raportul acesta, tendința Statului român, manifestată încă din sec. XVI, de a-și asigura stăpânirea ambelor maluri se acordă mai bine cu «Imperativul dunărean» de cât ambiția unor State vecine de a se menține cu orice preț, chiar fără un drept național și fără amintirea unei stăpâniri istorice, pe o singură lature a fluviului, luptând în contra acestui imperativ a cărui lege o formulam astfel la încheerea acelei priviri istorice:

---

[4] N. A. Constantinescu, *L'impératif Danubien* (extr. din «Revue hist. du S-Est Européen, 1938 — conferință ținută la Institutul de Istorie Universală.

www.dacoromanica.ro

«Istoria face dovadă că Dunărea, departe de a fi un hotar natural, a jucat mai mult rolul de obiect şi teatru al războaelor din Sud-Estul Europei şi că ea a chemat totdeauna pe cel mai tare că să o ia în stăpânire pe ambele ei maluri, obligându-l să realiseze, direct sau indirect, unitatea politică a ţărilor din basinul ei».

3. Românii de la Sudul Dunării.

Fără să mai amintim de întinderea şi expansiunea poporului român spre Miazănoapte prin Slovacia şi prin Galiţia, înaintând de ambele părţi ale Carpaţilor Nordici, până la masivul Tatra şi în valea Mezerici sau de extinderea lui spre Răsărit, până în Volhinia şi dincolo de Bug, până la Nipru, — aria de peste Dunăre a poporului român cuprinsă între Dunăre, Marea Neagră şi M. Adriatică a fost una din cele mai vaste; ea era, în decursul Evului mediu şi modern, formată de numeroase grupuri româneşti mai mari sau mai mici, scăzând sau dispărând cu timpul, în unele ţinuturi, pentru ca să apară ori să sporească în altele, ca o *diaspora etnică* din cele mai importante şi mai active ale Sud-Estului european. Larga extensiune a maselor româneşti din Sudul Dunării se poate urmări azi, în locurile unde ele au dispărut, numai prin cercetarea toponimiei care, nefiind culeasă sistematic, ne ajută prea puţin, dar şi a mărturiilor şi a documentelor medievale din Statele dela Sudul Dunării. Grupele acestea dela Sud se pot împărţi în trei ramuri distincte:

a) *Daco-românii*, formând un singur trup cu cei din România, cu cari au trăit în strânsă comunitate dela început şi se disting, numai după regiunea ocupată de ei, în trei grupe mari: *Timoceni, Dobrogeni* şi *Păstorii Hemului*. Legate între ele prin lanţuri de sate, ca cel de pe malul drept al fluviului, care merge dela Lom la Silistra, cele trei grupe de Dacoromâni au păstrat legături strânse între dânşii, în toate epocile, colaborând chiar la o aşa de importantă *ctitorie* sau fundaţiune politică precum a fost aceea a Asăneştilor. Aceste grupe formau aripa dreaptă a poporului român din Dacia, pe timpul năvălirilor barbare şi al hanatelor turanice. Vechimea şi continuitatea lor pe dreapta Dunării, în locurile ocupate de ei în Evul mediu, iese tot mai mult în evidenţă din studiile istorice.

www.dacoromanica.ro

b) A doua ramură o formează *Aromânii sau Macedo-românii*, care şi ei se subîmpart în câteva tulpine distincte, cum o face filologul T. Capidan: *Aromânii Pindului, Gramustenii, Fârşeroţii*, la care se adaogă cei din Rodope-Tracia. In primele secole după formarea poporului român, adică în sec. VII-IX cele două ramuri, dacoromână şi macedoromână au pierdut orice contact între ele, dar din sec. X înainte, de când se începe expansiunea Românilor, grupele de dacoromâni au reluat legătura cu diversele roiuri de macedoromâni, care se îndreptau spre Miazănoapte din leagănul situat în masivul Pindului şi în jurul său. De o rară energie, cu tot numărul restrâns în grupele formate de ei, Aromânii au dovedit o excepţională vitalitate etnică, şi una din cele mai însemnate forţe economice ale Peninsulei Balcanice; ca păstori şi întemeetori de târguri şi oraşe, ei au trimes elemente de mare valoare în desvoltarea comerţului şi industriei prin oraşele Macedoniei, Traciei, Albaniei, Serbiei şi în ţările vecine din Răsăritul Europei. Ca forţă politică ei s'au manifestat mai puţin, ridicându-se numai până la autonomia de vechiu drept românesc a Vlahiilor medievale: Vlahia Mare, Vlahia Mică, Vlahia de Sus, Vlahia Rodopelui, etc.

c) *Românii Apuseni*, în formarea cărora s'au amestecat, pe lângă vechii localnici, urmaşi ai Romanităţii din Illyricum, diverse curente de emigrare din celelalte două ramuri, n'au lăsat în zilele noastre de cât vreo cinci mii de Rumeri sau Istroromâni în Istria, şi câteva sate sau fracţiuni de sate prin Craina Sloveniei, Croaţia, Bosnia, Bacica şi Serbia apuseană. Această ramură a fost cea mai nefericită, din causa condiţiilor istorice şi a risipirii grupelor prea răsleţe pe o arie foarte întinsă în mijlocul Sârbo-Croaţilor, cu cari s'au amestecat unii, ori şi-au pierdut numai graiul românesc, alţii, păstrându-şi însă numele de *Vlahi* până în zilele noastre. In Croaţia numărul acestora s'ar ridica astăzi până la peste un milion de inşi, cari fiind ortodocşi, numai din această cauză Sârbii îi socotesc ca aparţinând rasei lor. *Vlahiile* apusene — cu mult mai numeroase în Evul Mediu şi Modern de cât ale Aromânilor — erau nişte organisaţii politice şi militare, creaţiuni spontane populare, pe temeiul vechiului drept românesc, recunoscut şi de Sultan, în limitele sale, ca şi de Republica Veneţiei sau de Impăratul german, în ţinuturile lor. Vlahii apuseni s'au distins însă numai ca element pastoral şi militar, în solda puterilor streine, conduşi de juzi şi voevozi, cu preoţii şi uneori cu vlădicii lor proprii. Inainte de a se întemeia

www.dacoromanica.ro

regatul sârbesc, cei din regiunea Moravei aveau o episcopie vlahă la *Urania*, punctul de întâlnire al celor trei ramuri de Români.

Grupele formate de Românii apuseni nu se pot distinge aşa de uşor, între ele, ca ale Aromânilor, din causă că isvoarele istorice care vorbesc despre dânşii sunt puţine şi confundă unele cu altele. Se vorbeşte astfel de Vlahii Croaţiei, de Morlachii de pe litoralul croat, numit şi *Morlachia*, de Vlahii sau Morlachii din Munţii Dinarici, Vlahii din Bosnia, din Muntenegru, din Slavonia (distr. Požega) şi de numeroase grupe de Vlahi din Serbia, dintre cari cea mai numeroasă se afla în ţinutul *Stari-Ulah*, dintre Ibar şi Morava sârbă. Sutele de numiri de munţi, ape, sate, locuri, ce se întâlnesc pretutindeni prin toată fosta Iugoslavie, ni presintă această ţară ca un vast cimitir al ramurei apusene a poporului român.

Din această scurtă ochire asupra spaţiului de veche *diaspora* formată la Sudul Dunării de cele trei ramuri ale poporului român, spaţiu în bună parte sfinţit, în curs de multe secole, de munca şi cultura românească, dar de care se folosesc astăzi acei cari au moştenit vechile *Ulahii* ale noastre, putem înţelege mai bine cât de îngustă a rămas moştenirea noastră peste Dunăre. Exceptând Dobrogea, ea s'a redus la grupele risipite de Aromâni din Peninsulă, însumând laolaltă vreo 4-500.000 inşi — dar mai ales la provincia timoceană, care singură presintă o masă compactă de vreo 600.000.

Incă de la spargerea marelui bloc al Romanităţii orientale, din sec. VII, aceste roiuri de cete româneşti, cu juzi şi voevozi în frunte, nu s'au lăsat strivite de valul strein cutropitor; ele s'au risipt în grupe mari sau mai mărunte, spre a se putea strecura mai uşor pe văile şi prin munţii Peninsulei Balcanice, înaintând până la ţărmurile celor patru mări: Adriatică, Ionică, Egee şi Neagră — întemeind sate şi oraşe proprii, creind isvoare noi de viaţă în industrie şi negoţ, ba înviorând chiar viaţa economică a marilor oraşe vecine şi roind mai târziu chiar spre oraşele Europei Centrale şi ale Rusiei. Multe s'au pierdut din acele cete, puţine au rămas din ele.

Şi-ar putea închipui cineva oare că aceştiau n'au adus un spor şi o contribuţie însemnată şi la menţinerea sau întărirea colţişorului românesc dintre Morava şi Lom, singura rămăşiţă dintr'un mare bloc românesc al Moesiei? In chipul acesta, uimirea în faţa descoperirii unei mase româneşti omogene, lipită geograficeşte de

www.dacoromanica.ro

trunchiul României de care o desparte nu atât apa Dunării, de al cărei hotar neamul nostru n'a ținut niciodată seamă, ci de zidul chinezesc, pe care l-au durat acolo intoleranța și gelosia asupritorului, temător de a nu-și scăpa prada din ghiare, cum și indiferența noastră față de suferința celor supuși unui crunt regim de desnaționalizare — această mirare va trebui să facă loc unui sentiment de căință și neclintită hotărîre de a salva dela pieire resturile românismului sud-dunărean concentrate aici.

---

www.dacoromanica.ro

CAP. II.

ŢINUTUL TIMOCEAN SAU PROVINCIA MORAVA-LOM.

1. Unitatea geografică a regiunei

Ideea că poporul român s'a format pe axa Dunării conjugată cu aceea a Carpaţilor resultă din dovezile ce sporesc necontenit cu privire la habitatul permanent al său, la continuitatea din sec. III până azi, pe ambele maluri ale Dunării, în regiunea muntoasă pe care ea o străbate când trece din câmpia panonică în cea română. In această regiune foarte adăpostită, unde Carpaţii îşi trimet prelungiri teşite: Miroci şi Porumbielul (Golubinie) spre a da mâna cu Balcanii după întâlnirea lor în masivul Cuceai, — prelungiri tăiate numai de şanţul săpat de Dunărea în calea ei spre Mare — aici, mai ales, poporul român a isbutit să înfrunte valul slavisării şi să păstreze o limită etnică la Sudul Dunării. Intre văile Moldovei şi Timocului regiunea se înfăţişează ca o mare platformă muntoasă, strâns legată pe de o parte de Carpaţi, prin culmile sus numite iar, pe de alta, dându-şi mâna cu culmile Balcanilor şi Macedoniei; la Răsărit de Timoc colinele se înalţă pe nesimţite, ca o continuare firească a marei platforme de care se leagă prin masivul Cuceai-Rătani, pe după isvoarele Timocului, de unde încep cu adevărat munţii Balcani. Din această platformă muntoasă ce înaintează în formă de pană cu vârful spre Sud şi în care văile şi pâraele (ogaşe) îşi caută direcţia după largi rătăciri, trei ape mici ies către şesul Moravei de jos: Pecul, Mlava, Resava, şi două spre Răsărit, în şesul Dunării: Timocul şi Lomul. La ieşirea lor din munţi, apele trec prin chei, numite «clisuri» sau «porţi» înguste. Cele două şesuri vecine formează astfel completarea firească, geografică a platformei muntoase, pentru schimbul de produse necesar locuitorilor săi, cari au aparţinut din cele mai vechi timpuri aceleiaşi rase.

In ce priveşte legătura acestei regiuni muntoase de masivul bănăţean-oltean al Carpaţilor, cu care formează o singură unitate», geograful Vâlsan arată că Dunărea care-l străbate este «un acci-

www.dacoromanica.ro

dent superficial, o simplă vale de eroziune, îngustă, care nu turbură unitatea întregului şi nu deschide un drum de circulaţie»[1]. «Formele de teren. zice el, se continuă de pe un mal pe altul, ca şi când n'ar exista un fluviu atât de mare. Carpaţii nu se opresc la Dunăre ci la Timoc... Cât timp trece prin Cazane, e un adevărat şanţ, destul de îngust ca locuitorii de pe un mal să se înţeleagă la vorbă cu cei de pe malul protivnic. Comunicaţia pe uscat în lungul apei, aci *nu* a fost posibilă; comunicaţia între am-

„Poarta“ (Vratna) — sat şi mânăstire — Peisaj caracteristic din Craina.

bele maluri însă a fost întotdeauna uşoară, fiind înlesnită prin văi de râuri care vin perpendicular spre Dunăre... Pe această distanţă Dunărea n'are *luncă*... e un râu măreţ care curge printre două maluri identice... Şi odată între aceste sate (de pe malurile opuse) se făceau deseori înrudiri. Aşadar, conchide Vâlsan, Dunărea n'a fost un obstacol prea mare la trecerea de pe un mal pe altul»[2].

---

1 G. Vâlsan, *Românii din Serbia (Bulet. Soc. de Geografie*, 1937, p. 12.

2 Idem, *Românii din Bulgaria şi Serbia (România şi pop. balcanice*, 1913, p. 20.

www.dacoromanica.ro

Intregul ţinut muntos este format din culmi teşite deasupra pe care geograful frances Martonne le numeşte *peneplene*. «Caracterul de peneplenă, zice Vâlsan, e completat prin aspectul înălţimilor care, în afară de unele culmi isolate, se înfăţişează ca nişte câmpii înalte şi ondulate. In ridicarea sa recentă, masivul a fost deplasat oblic cu laturea mai plecată spre câmpia română, iar cu cea mai ridicată spre valea Moravei...» Vâlsan vede întreaga regiune ca *«o cetate greu accesibilă* atât dinspre Est, cât şi dinspre Vest»... şi faptul că, spre Est, «Dunărea curge pe marginea masivului, uneori lipită de el, face ca cetateà să capete în chip natural o lature abruptă şi un şanţ de ape adânci, ceea ce a avut importanţă în vremurile medievale. Către Vest, în Banat, legăturile între masiv şi câmpie sânt mai înlesnite (e vorba de poalele munţilor Semenic din Banat), dar în Serbia, râpa de peste şase sute de metri, care domină valea Moravei, e atât de greu accesibilă, încât numai în timpuri cu totul recente s'a putut construi o singură şosea, însoţită de o cale ferată îngustă care leagă ţinutul Românilor din Serbia de restul regatului sârbesc».

Ilustrul geograf aduce apoi şi mărturia francesului Gravier asupra înfăţişării de «paravan muntos» a marginei masivului despre Serbia, formând o frontieră ideală din epoca romană până în sec. XIX. Conclusia lui Vâlsan este că ţinutul acesta, «strâns legat de Banat» ca relief, « a fost întors cu spatele către Serbia şi cu faţa către Oltenia şi această situaţie s'a oglindit şi în populaţie» [3].

2. Limitele teritoriului etnic.

Weigand care s'a specialisat de la începutul acestui secol în studii privitoare la limba română şi dialectele ei, dând studii de mare valoare, fixase blocului timocean un spaţiu restrâns între o linie ce ar pleca de la satul Dobra pe Dunăre la Iagudiţa, în centrul platoului şi de aci la Zaicear şi Dunăre. Limitele vor fi mult lărgite de *St. Romanski* care, în acord cu cercetătorii români, întinde limita din Apus pe Morava iar cea de Sud la o linie ce ar trece din satul Batineţ, cale de un ceas la S-Est de Kiupria, «cel mai de Sud sat românesc în această regiune», apoi pe la Sud de muntele Rătanu şi mai încolo până după Zaicear» pe la satul Pâr-

3 Idem, *Românii din Serbia*, p. 12-37, 2 18.

www.dacoromanica.ro

lita, la poalele muntelui Vârşca-Ciuca, pe unde se găsesc «sate cu caracter românesc bine păstrat». Romanski închee astfel privirea introductivă asupra limitelor etnice: «Prin urmare informaţiile lui Weigand, cum că elementul românesc din afara limitelor arătate de el, aproape s'ar fi pierdut în ultimii cincizeci de ani şi anume că «mulţimea de Români, aşezaţi mai nainte spre Kiupria şi Zaicear», despre existenţa cărora Weigand ştie din cărţile lui Kanitz (Serbien, Leipzig, 1868), că a fost «definitiv slavisată» şi că Românii cari s'ar mai întâlni azi prin aceste locuri sânt mai mult răsleţiţi, noi venetici, nu corespund adevărului. Chiar statisticele oficiale sârbeşti, spunea Romanski la 1926 — care, deşi la menţionarea populaţiei române sânt aproape de tot inexacte şi adesea se contrazic, vorbesc despre existenţa satelor româneşti şi despre un anumit procent de element românesc în regiunea Kiupria şi natural şi în jud. Zaicear. Toate satele româneşti pure şi mixte, laolaltă cu oraşele de populaţie română din Serbia Nord-Estică, nu sânt numai 83 cât le numără Weigand (p. 268) ci mult mai multe şi anume 193, din care 151 aşezări curat româneşti şi 42 mixte, precum se va vedea mai departe» [4]. Vom vedea însă că nici profesorul din Sofia Romanski n'a îmbrăţişat tot ţinutul românesc dintre Morava-Lom, neamintind, din motive uşor de înţeles, pe cei dintre Timoc-Lom cari fac parte din Bulgaria.

Că odinioară spaţiul ocupat de această masă timoceană era cu mult mai larg, decât astăzi, întinzând chiar, prin regiunea Niş-Pirot-Sofia şi Niş-Vrania-Kiustendil, o punte etnică spre Păstorii Hemului şi spre Aromâni, au recunoscut-o şi cei mai de seamă cercetători streini, între cari sânt şi din cei cari ar fi avut interesul să ascundă fiinţa neamului nostru pe acele locuri: C. Jirecek, Hopf şi J. Čvijić. *C. Jirecek* afirmă că: «elementul român a fost odinioară în Bulgaria cu mult mai puternic şi o mulţime de Români încă de mult timp s'au bulgarisat», iar Hopf arată că «Valahii, cari locuiau între Hem şi Dunăre, a căror ţară se numeşte mai ales *Vlahia albă* (prin sec. XIII) s'au contopit încet încet cu Bulgarii slavisaţi» [5]. Cu privire la spaţiul ocupat odinioară în Serbia de masa timoceană, geograful sârb *Čvijić*, conchide că, în afară de cei cari

[4] St. Romanski, *op. cit.*, p. 35-6 (Timocul, II, 3-5, p. 9).

[5] C. Jirecek, *Das Fürstentum Bulgarien*, 1891, p. 123—4. Hopf. *Geschichte Griechenlands* I, p. 165.

www.dacoromanica.ro

se menţin până astăzi, «o numeroasă populaţie românească a fost desnaţionalisată în diverse regiuni». In special el recunoaşte că «populaţia românească desnaţionalisată a mai păstrat unele caractere doveditoare ale vechei ei origini» [6].

Impingând cercetările mai departe de cât Romanski, în spre Sud, Vâlsan stabileşte astfel dovezile întinderii poporului român între Timocul mare şi Nişava: «Spre isvoarele Timocului hărţile arată unele numiri ce dovedesc în trecut o populaţie românească: Vlaşcopolie, Vlaşcoselo, Petruşa, Vlahovo, Tatmişiţa, Periş̦, Vlaşca (de adaos: Vlasotinţi). Un indiciu, zice el, de desnaţionalisare recentă e faptul că ţiganii între muntele Rătanu şi Pirot, în zece sate nu vorbesc decât româneşte. In Serbia de Sud-Est mai ales, în jurul *Pirotului* şi *Nişului*, în vremuri de demult, populaţia românească trebue să fi fost destul de numeroasă, formând o continuare a populaţiei vechi româneşti din jurul Sofiei» [7].

Limitele teritoriului etnic, atât de bine caracterisat şi din punct de vedere geografic ca o *dependenţă a României*, se pot însemna deci: la Apus, pe lângă râul Morava, începând de la gură şi mergând pe cursul ei în sus, cu câteva ocoluri spre Est, până în dreptul *Kiupriei;* spre Miază-zi regiunea se îngustează între Morava cu afluentul său Nişava, de o parte şi Timocul mare de alta, atât din punct de vedere geografic cât şi etnic, formând ca un vârf de triunghiu, împlântat între Serbia şi Bulgaria. Dacă satele româneşti, după cercetările lui Romanski, se opresc astăzi pe linia Batinaţ la Sud de muntele Rătanu şi de Vârşca Ciuca, odinioară ele înaintau spre vârful triunghiului, chiar dincolo de Nişava, până la Vlasotinţi, lângă Lescovaţ, unde se făcea legătura cu grupul din regiunea Vrania, dispărut poate cu totul şi cu cel din Stari Vlah, din care mai se menţin câteva sate; în acelaş timp el se prelungea pe linia Nişavei în sus până dincolo de Pirot pe unde se făcea legătura cu grupul vechiu daco-român din jurul Sofiei, peste care au venit elemente mai noi aromâne [8].

---

[6] Cvijič, *Grundlinien der Geographie von Macedonien*, p. 123, *Naselija*, I, p. 121. (Cf. Vâlsan, *România*... p. 18).

[7] G. Vâlsan, *Românii din Bulgaria şi Serbia*, l. c. p. 18.

[8] C. Noe *«Din Trecutul Timocului»* în *«Timocul»* IV, 1-3, p. 7-8 (1937). El a recunoscut cel dintâi, după Vâlsan, caracterul unitar geografic al regiunii, numindu-l «Ţinutul Timocului» şi fixându-i limitele pe Morava, Isker şi până la Niş.

www.dacoromanica.ro

Spre Răsărit, regiunea locuită de Români trece dincolo de Timoc, până la Dunăre, înglobând o bună parte din jud. Vidin bulgar. Hotarul politic așezat la Timoc între cele două state vecine n'a împiedecat însă pe Români de a se simți același popor și a întreține cele mai strânse legături între ei. Dovada ni-o dau petrecerile comune ce se fac de Sf. Gheorghe între cei de pe ambele maluri ale Timocului [9].

Cunoscători ai regiunii, demni de toată încrederea, afirmă că chiar «majoritatea satelor dintre Vidin și Lom au populație românească ori sânt curat românești, iar Bulgarii și chiar Turcii din acele părți vorbesc și românește». Legătura dintre blocul timocean și fâșia ocupată de Românii Dunăreni ce se întinde de la Lom până la Siștov, n'a fost întreruptă de «Tatarlâcul» de care vorbește un călător român pe la 1864.

3. Provincia Morava-Lom și legăturile ei.

Această masă etnică se prelungea, cum o arată unele numiri de sate și de locuri, dealungul Dunării, dincolo de Morava, până la Belgrad, unde făcea legătura cu un grup mai vechiu din Sirmia *(Vlahii Sirmieni)* și din Bacica, și cu alt grup de peste Colubara, așezat pe culmile *Cer* și *Vlasič* (în jud. Valievo). In josul Dunării, de la Lom în jos, malul drept al fluviului este acoperit de o lungă fâșie de sate românești care se întind fără întrerupere până la Siștov, iar cu întreruperi până la Turtucaia-Silistra. Din această fâșie răsăriteană se mai desprinde o ramură, cuprinsă între văile de sus ale Ogustului, Schitului și Vidului, încă mai largă, paralelă cu cea dintâi, dar având legături cu cei de la Dunăre, pe aceste trei văi [10].

In *conclusie* putem spune că avem în fața noastră o mare provincie românească ce se întindea odinioară ca un bloc compact dela Belgrad pân'la Lescovaț și Pirot spre Sud, iar spre Răsărit, îngustându-se la cotul Dunării dela Arcear, se prelungea cu o

---

9 A. Andrei, *«Timocul»* VIII, p. 46-5, unde relatează și un cântec de copii: «Furtate, furtate, Dă-mi cojocu să trec Timocu, Să-ți fiu frate, Să-mi fii frate... Până dincolo de moarte».

10 C. Noe et M. Popescu Spineni, *Les Roumains en Bulgarie*, 1939, dă lista acestor sate după Weigand și două hărți (pp. 62-71)

www.dacoromanica.ro

Harta I. Răspândirea Românilor din cele trei ramuri: Daco-români (Sud-Dunăreni), Aromânii şi R.-Apuseni, la Sudul Dunării şi masa *moravo-timoceană*, în întinderea ei de odinioară şi cea de astăzi.

www.dacoromanica.ro

făşie bifurcată, pe malul drept al fluviului până la Vraţa, la Plevna şi Siştov. Această veche provincie s'a mai sfărâmat pe unele laturi în ultimele secole, îngustându-se pe alocuri şi lăsând urme de vechea ei întindere în numiri de sate, locuri şi ape, dar şi câteva pâlcuri mărunte de Români risipiţi şi pe cale de dispariţie.

Afară de câteva pete streine *blocul român* se menţine compact între Morava-Lom, dar tăiat în două părţi inegale de râul Timoc, dealungul căruia trece hotarul sârbo-bulgar. El ocupă cea mai mare parte din Moesia Superioară sau *toată Dacia Aureliană,* în cuprinsul căreia poporul român s'a menţinut, potrivit dovezilor ce avem, neîntrerupt, în deplină continuitate din sec. VII până astăzi.

Acest bloc de Români transdunăreni n'a purtat în trecut un nume regional care să cuprindă gruparea etnică sau teritoriul locuit de ei. Cei cari aparţin Bulgariei sânt cuprinşi, cei mai mulţi în judeţul Vidin, iar cei din Serbia ocupă mai multe judeţe *(ocruga),* a căror numire şi întindere a variat în timp, cel mai de seamă dintre ele fiind *Craina,* al cărei nume s'a dat uneori prin abuz întregei regiuni. Astăzi îi cuprindem şi pe unii şi pe alţii sub numele de *Timoceni,* după râul Timoc, vechiul Timacus al Daco-Moesilor, cel mai însemnat din apele ce străbat regiunea românească, dar cuprinzând şi pe «Dunărenii» şi grupul Vraţa-Plevna din Bulgaria, aşa cum face revista care apără interesele lor, «Timocul». Se pare că acesta este cel mai potrivit nume dacă nu se va adopta cel de *Mărginimţi* sau Mărgineni pe care îl poartă o parte dintre dânşii. *Margensis* era de altfel numele Moesiei Superioare, după râul *Margus* (Morava), primit după ce se desfăcuse din ea teritoriul *Daciei Ripensis.*

Medalia Hemului (Balcan) bătută de colonia Nicopolis ad Istrum sub cârmuirea lui *L. Ovinius Tertullus.* Muntele Hemus personificat printr'un vânător cu lance — inscripţia greacă: *Aimoc* (Haemus).

www.dacoromanica.ro

CAP. III.

CELE DINTÂI MĂRTURII ISTORICE, CARTOGRAFICE ŞI STATISTICE ASUPRA ROMÂNILOR TIMOCENI PÂNĂ LA 1906.

1. Un colţ românesc uitat.

Deşi situaţi în imediata vecinătate a Ţării Româneşti şi a Banatului, Timocenii au fost cu totul uitaţi până la jum. sec. XIX şi au lipsit din cercul de preocupare ştiinţifică şi de luptă pentru apărarea naţionalităţii până la începutul sec. XX: provincia Morava-Lom se poate zice că e cea din urmă — împreună cu Transnistria — venită în lupta pentru deşteptare şi unire la Patria mamă. Uitarea sau nepăsarea arătată faţă de dânsa, a fost cea din urmă din seria de nefericiri ce caracterisează soarta acestei frânturi a neamului, care totuşi era nespus de preţioasă la întregirea dreptelor lui hotare; acestea se adaogă lanţului de suferinţe suportate de năpăstuita provincie în curs de peste cinci secole: stăpânirea păgână a Turcilor, restrângerea masei româneşti de odinioară prin desnaţionalisarea laturei înaintate între Sârbi şi Bulgari sau sfărâmarea unor margini şi preţioase legături cu alte grupe, rămase în afară,

Cruce din satul Corbu (Corbovo) din Craina, în dreptul insulei Corbu, din Dunăre.

www.dacoromanica.ro

şi, în fine, căderea în servitutea sârbo-bulgară cu mult mai bănuitoare şi mai intolerantă de cât a Turcilor.

Incă un nenoroc care i-a urmărit pe *Timoceni* a fost şi acela că isvoarele istorice care îi pomenesc, pe ei şi ţara lor, sunt prea rare. De fapt ei n'au purtat un nume distinct, în afară de acela de Români, sau Vlahi pentru streini, ceea ce este un argument în plus pentru apartenenţa lor la trunchiul daco-român, şi nici n'au avut de a face cu ramura sudică macedo-română, cu care se atingeau în timpul expansiunii lor, în părţile Pirotului şi Nişului, unde înaintau elemente macedonene dinspre Scopia şi Sofia. In cercetările întreprinse de Vâlsan, el a putut să afle că numai satele din jurul Zaicearului ar avea populaţie de *Români Goga* (Aromâni din Balcanul apusean) şi dă o listă de 12 sate cu nume serbisate [1].

Imprejurări istorice mai puternice de cât noi — voinţa Rusiei şi a Austriei — au făcut ca Timocenii să treacă dintr'un jug într'altul, dar nu este mai puţin adevărat că în sec. XIX al redeşteptării pentru toate naţiunile, noi am lăsat să ne fie furaţi, Timocenii fără să ne interesăm îndeajuns de soarta lor, mai ales după ce căzură sub cele două stăpâniri inferioare nouă sub toate raporturile; acestea nu puteau invoca nici un drept valabil pentru aservirea unei mase româneşti atât de importante. Regimul politic al vecinilor noştri s'a străduit apoi în tot chipul să desfiinţeze graiul şi conştiinţa românească de pe largul teritoriu dintre Morava şi Lom. Dacă ei n'au izbutit, aceasta este numai datorită vitalităţii Timocenilor, un merit excepţional în faţa neamului întreg şi a lumii civilisate: acela de a fi resistat fără niciun ajutor din afară, nici din România, nici de la Geneva, Protectoare a tuturor «Minorităţilor», exceptând pe cele româneşti. Prin jertfa şi suferinţa lor, *Timocenii* au oferit Istoriei una din cele mai interesante experienţe şi o înălţătoare lecţie generaţiilor viitoare: *Vitalitatea* poporului român s'a afirmat aici cu tărie, salvând existenţa masei româneşti dintre Morava-Lom; asupritorii n'au isbutit de cât să afunde pe fraţii noştri în întunerecul inculturii şi să le răpiască orice cale spre manifestările intelectuale.

---

1 G. Vâlsan, *Buletinul, op. cit.*, p. 18. Rgotina, Sumacovaţ, Vrajagârnaţ, Gamzigrad Sveddan Osnice, Planiniţa, Slivar, Lenovaţ, Vărbovaţ, Baceviţa, Lasovo.

www.dacoromanica.ro

2. Cei dintâi vestitori şi cele dintâi chemări de apărare.

Şi totuşi n'au lipsit, chiar în sec. XIX, voci din cele mai autorisate care să atragă atenţia asupra lor şi a prigoanei ce îndurau de la regimul «creştin»; dar opinja publică de la noi n'a văzut raza sfioasă de lumină ce căuta pe Timoceni şi a rămas surdă la chemări în curs de o jumătate de secol.

Doi mari învăţaţi, contele Marsigli şi Principele Dim. Cantemir îi semnalează încă de la începutul secolului XVIII în operele lor. Cartograful Dunării, contele *Marsigli*, în al său «Danubius pannonico-mysicus» ne aduce prima mărturie scrisă a călătoriei sale din 1696, că «Românii locuesc ambele maluri ale Dunării, începând de unde ea intră între colinele muntelui Haemus şi Carpat», îi aude vorbind «ruminest» şi ne dă numele câtorva sate din Craina: Portetza, Banul, Palancutza, Deez [2]. Al doilea e *Dimitrie Cantemir* care numeşte în Cronicul său pe «Românii de peste Dunăre» alături de Moldoveni, Munteni, Ardeleni şi Cuţovlahi şi al treilea, distinsul, dar prea puţin cunoscutul geograf *Philippide*, singurul prieten şi admirator al Românilor dintre câţi greci s'au adăpostit la noi; şi el amintea, la începutul sec. XIX în «Geografia României» a sa (din 1815), alături de Aromâni, pe «*Românii* ce sânt împrăştiaţi dincolo de Dunăre, în *Bulgaria, Serbia,* în Macedonia, ...ca insule între Bulgari, Sârbi şi Greci, cu care s'au amestecat şi se numesc pe sine până azi Români în limba lor românească» [3].

In epoca Unirii însă N. Bălcescu atrage atenţia cel dintâiu, în scrisorile sale că, de la Dunăre până în Balcani, n'a întâlnit de cât sate româneşti [4], afirmaţie vagă, dar care s'ar potrivi numai pentru regiunea timoceană. Cel dintâiu român care ne dă însă o relaţiune precisă şi plină de simţire către dânşii, este *G. Căliman*, fost prefect de Craiova, bărbat politic sub Cuza Vodă care, într'o călătorie până la Belgrad, a avut ocazia să-i vadă de aproape, în 1864 şi le consacră două pagini pline de admiraţie.

«Lucru demn de însemnat, afirmă el, că majoritatea din satele de lângă Dunăre şi înăuntrul Continentului (Peninsulei), sânt

---

[2] Apud. G. Vâslan, *Anuarul Seminar. Geografie,* 1911, p. 195, n. 4.

[3] N. Bănescu, *Viaţa şi opera lui D. Philippide (An. I. I. N.* Cluj, II, p. 160.

[4] N. Bălcescu, *Scrisori către Ioan Ghica,* ed. P. Haneş (Bibl. p. toţi, 688, p. 97. Vezi pag. 32, nota 34.

www.dacoromanica.ro

de Români... *De la Belgrad până la Negotin în Serbia și apoi în Turcia* (=Vidin), *toate satele sânt de puri Români până la Vidin,* de unde încep oardele tatare». Constatând identitatea lor în graiu și în datini cu cei din «țară», cum zic României frații din Serbia — ca și cei din Ardeal și din alte provincii înstreinate, — Căliman înțelegea grava răspundere ce apasă asupra ei.

«Ei zic cuvântul de *Țară,* Patriei noastre, ca și cum ar videa că Patria lor n'are toate condițiunile pentru ca să fie Țară. Auzirile acestui cuvânt de *Țară,* pronunțat de un român de acolo îi arată cum cred ei a avea în noi esitiul (pieirea) tiranului; iar noi? Noi dormim» [4 bis].

Cele două voci n'au fost auzite. Iar dacă cineva ar fi răsfoit paginile «Buletinului Soc. geografice maghiare din Martie 1875, ar fi desprins încă de atunci una din cele mai prețioase mărturii venite din partea unui strein, și nu dintre cei cari ne iubiau — geograful ungur Iosif Szabo, asupra valorii etnice a populației române dintre Morava și Timoc, de care a fost atât de impresionat în cursul cercetărilor sale geologice făcute prin 1872—3, în acel ținut, încât el a socotit demne de publicat o serie de note asupra lor, care umplu mai multe pagini din revistă [5]. *Szabo* arată că Valahii locuesc părțile orientale ale Serbiei în mase mult mai compacte de cât Sârbii... Pojarevaț, Negotin, Zaiciar, Cladova, sânt orașele principale locuite în mare majoritate de Români. In deosebi în trei districte Sârbii, se află în număr disparent: Pojarevaț, Craina, Kipria. In trecerea mea p'aici am întâlnit numai Valahime, sate întregi în care numai preotul și cârciumarul erau sârbi. Acestea sunt județele care se învecinează cu Țara Românească. Kanitz fixează aceste localități pe hartă, dar incomplet. *Valahii au locuit aceste ținuturi încă înainte de așezarea Sârbilor...* Numărul lor actualmente este de vreo 175.000». Vom reveni mai departe asupra prețioaselor însemnări ale lui Szabo.

[4 bis] G. T. Callimanu, *Ecilibrulu in Orientu seu Serbia si Romania, Voiagiu,* 1864 — Buc., 1865, p. 56.

[5] *Szabo Iossef, Note de drum din Serbia...* traduse de Sever Bocu în «*Anuarul Inst. Istorie Naț.* Cluj, II, p. 384-5. Este cea dintâi descriere mai largă și dreaptă asupra Timocenilor.

www.dacoromanica.ro

3. Punerea chestiunii Românilor de peste Dunăre de către Eminescu şi Gambetta.

In acelaşi deceniu ca şi în cel precedent o activitate mai intensă a ştiinţei europene în domeniul geografiei şi cartografiei de care ne vom ocupa mai departe dăduse informaţii şi date sigure pentru a delimita blocul românesc timocean şi a fixa importanţa lui, dar ele treceau neobservate de ai noştri. Eminescu avea însă unele ştiri precise asupra chestiunii, fără să ştim de unde; în preajma războiului pentru neatârnare şi pentru liberarea creştinilor din Balcani, vocea profetică a lui *M. Eminescu* fixa, în ziarul «Timpul» din 1 Dec. 1876 directivele sănătoase ale politicii naţionale din afară, sub titlul: *«Un cuvânt la vreme»*. «Mi se pare că pentru ţara noastră a sosit vremea de a se ocupa în mod radical de soarta Românilor din dreapta Dunării». Prevăzând ce s'ar întâmpla cu ai noştri, după ce vor fi înglobaţi de Statele creştine; cum era de aşteptat, ca urmare a războiului prin care Rusia pregătea desfiinţarea Turciei — marele poet spune: *«Libertatea bisericească şi scolastică pentru Românii din dreapta Dunării trebuie însă asigurată,* ca să fie odată pentru totdeauna scăpaţi, în prezent de sub presiunea Grecilor, în viitor a altor fraţi creştini» — şi propune pentru ei: «reînfiintarea vechii Mitropolii a *Proilabului* de care să depindă, cu şcoli şi biserici, toţi Românii din dreapta Dunării». Era o idee din cele mai fecunde pentru ocrotirea Românismului în Sudul Dunării, basată pe un drept istoric secular de care se bucurau Românii din provinciile Sultanului, o instituţie din trecut, pe care *Eminescu* o prinde din paginile Istoriei cu geniala sa intuiţie, care l-a servit de atâtea ori a lămuri chestiunea naţională.

Poetul pune chestiunea pentru *toţi Românii:* Vidineni, Dunăreni, Dobrogeni de pe malul drept al Dunării, laolaltă cu Aromânii din interiorul Turciei. El cunoştea însă prea bine şi pe cei din Serbia cu întreaga lor tragedie, căci în acelaş an, Sârbii deslănţuind războiul cu Turcii, marele nostru poet află din ziarul «Pester Lloyd» că «aproape a şasea parte a locuitorilor din Serbia şi anume 127.000 (era deci o informaţie diferită de a lui Iosef Szabo) sunt Români şi că locuiesc în partea răsăriteană a ţării. Lor nu le e permis a avea şcoale, ba nici în biserică nu le e permisă *liturghia în româneşte»*. Ceeace urmează despre partea luată de

[6] M. Eminescu, Opere complete, ed. A. C. Cuza, p. 589.

www.dacoromanica.ro

Români în răsboiul sârbo-turc şi răsbunările Sârbilor asupră-le, se va arăta în partea a doua a acestui studiu.

In acelaş an, vocea unui străin, mare prieten al Românilor, *Gambetta*, ridicându-se în favoarea ideii «reunirii tuturor Românilor în Regatul României» — lămurea: «Prin Români înţeleg pe cei din Bucovina, din Ungaria şi chiar *din Serbia* ca şi din Macedonia [7]

Chestiunea Timocenilor se punea astfel hotărît, de marele poet român pe temeiul unei instituţii de *autonomie românească, peste Dunăre,* — pe planul *anexării,* însă, de către Gambetta.

Cele două voci mari au răsunat însă în pustiu. Vor trece încă treizeci de ani de tăcere, la noi, asupra chestiunii timocene, puse în treacăt, până ce, la începutul acestui secol, o serie de studii serioase vor proiecta o lumină deplină asupra blocului românesc dintre Morava şi Lom, trezind şi pe fraţii oropsiţi de jugul străin la lupta pentru cucerirea drepturilor naţionale.

4. Un martir al deşteptării Timocenilor: călugărul Samoil Dragsin.

Opera aceasta fusese iniţiată de fapt încă dintre anii 1865—75 de un bănăţean care descălecase ca un nou «Lazăr» în paşalâcul Vidinului pe care, printr'o dârză luptă a vrut, măcar pe cei din Bulgaria turcă, să-i facă prin unirea cu Roma să câştige dreptul la biserică şi cultură naţională. Luptătorul pentru trezirea conştiinţei naţionale între Timoceni, descoperit de d-l Emanoil Bucuţă, în cartea închinată de d-sa acestui colţ românesc înstrăinat, era călugărul *Samuil Dragsin,* care a lăsat o interesantă şi bogată corespondenţă, cu Blajul şi Lugojul, despre nefericita lui strădanie. Incă din 1869 el isbuti să ridice o capelă de lemn în marginea Vidinului pentru miile de ortodocşi trecuţi prin predica lui de înflăcărat misionar naţionalist la «Unire», vorbind «Vlahilor vidineni de *nobila lor origine latină,* de fraţii lor din principatul vecin... şi de sprijinul lui Napoleon». Ceeace Dragsin începuse între Românii vidineni era, cum se vede, zice Bucuţă, «cu destulă tocmială şi rădăcini. El găsise aici câteva zeci de mii de oameni, fără alt sprijin pentru sufletul lor de cât limba şi credinţa, fără căpetenii... Nu mult a lipsit ca să izbutească. El nu se ştia însă

---

7 Apud F. Florescu în «Timocul» VIII (1941) p. 7.

www.dacoromanica.ro

cât este de singur şi câte puteri, în această bătăioasă singurătate stârnise spre distrugere, ale duhului şi pământului... sau bănuielele Rusiei şi neîncrederea Austro-Ungariei. Ele l-au săpat, nebăgat de seamă şi l-au prăbuşit, când se credea mai tare...»

De fapt, ura preoţilor bulgari şi a vlădicăi de Vidin au stârnit pe consulul austriac şi pe episcopul catolic din Bucureşti în contra lui Dragsin. Intriga luă proporţii eroice ca în jurul lui Horia; ni-o spune *Kanitz*, care tocmai se afla atunci la Vidin, ca să ne fie mărturie sigură a marei întreprinderi: el însuşi socoate pe inimosul călugăr ca instrumentul «acelei propagande care năzuieşte la *unirea tuturor Românilor într'un mare Imperiu daco-român*. Zisul popă Draxin se silea, de la 1869, nu din proprie pornire, ci sub egida oficială a de curând răposatului episcop unit de Oradea Mare, Pop Szilagyi, să atragă pe Valahii aşezaţi între Dunăre şi Timoc în şivoiul *mişcării naţionale mari româneşti»*. Lovit cu sete din două părţi, neajutat din ţară de nimeni. marele «ostaş» al ideiei naţionale se prăbuşi [8].

5. Cartografii Peninsulei balcanice.

Pe când la noi chemarea lui Eminescu şi evocarea unui Căliman rămâneau fără ecou, vocea lui Gambetta neauzită, iar fapta lui Dragsin, *martirul baricadei spirituale* pentru credinţă şi naţiune, cu totul necunoscută, o informaţie din ce în ce mai bogată asupra masei româneşti timocene biruia în statisticele vecinilor, în descrierile geografice datorite lor sau unor mari savanţi germani, în «Istoria Bulgariei» a lui Jirecek şi în lucrările cartografice ale călătorilor şi geografilor europeni.

Curând după încheerea păcii din Paris (1856). care nu deslegase de loc Chestia Orientului, Peninsula Balcanică devine ţinta cercetărilor pentru o serie de călători şi oameni de ştiinţă germani, englezi şi ruşi. Seria o începe consulul francez G. Lejean, care străbătu de două ori Turcia europeană între 1857-8 şi 1867-9, însărcinat de guvernul francez de a pregăti o hartă a popoarelor ei, pe care o dete ca anexă la cartea sa tipărită la Gotha în limba franceză şi germană [9], unde regiunea românească dintre Morava

---

[8] Em. Bucuţă, *Românii dintre Vidin şi Timoc*, 1923, pp. 34-48. «Actele», p. 87—102.

[9] G. Lejean, *Ethnografie de la Turquie d'Europe*, Gotha J. Perthes, 1861.

www.dacoromanica.ro

şi Timoc se dă cu pete de sârbi exagerat de mari; dacă la Vidin lipsesc Românii, în schimb li se dă o largă întindere în regiunea Vraţei. Masa albaneză înaintează până la Lescovaţ şi Novi-Bazar. Imposantă este aci şi grupa Românilor-Dobrogeni.

La un an după apariţia cărţii, două misionare engleze: *Mackensie* şi *Irby* întreprind aceiaşi călătorie, reproducând harta lui Lejean, cu mici schimbări, în 1867, şi reducând simţitor masa turco-tătară. Regiunea românească se întinde la ele însă *până* la Belgrad [10]. Tot în acel an apare harta lui *F. Mirkovici*, din iniţiativa Slavofililor ruşi, pentru Exposiţia din 1867, sub titlul: «Carte ethnographique des nations slaves». Deşi spaţiul acordat în această hartă naţiunei bulgare este sporit peste măsură, în multe părţi, iar teritoriul turco-tătar din Deliorman se presintă cu pătrunderi etnice bulgare — ceeace pentru 1867 era un fals notoriu — totuşi, în această hartă, blocul român timocean se arată cu mult mai compact, fiind întins cu un braţ spre Belgrad, dar ştirbit în valea Timocului. Se menţine şi marele grup român de la Vraţa ca în harta lui Lejean. De notat că harta slavofilă mai presintă un enorm *bloc albanez*, care ţine continuu de la golful Corint până la Novi-Bazar, Niş, Lescovaţ, precum şi mari insule de Români în Banatul apusean, şi în *Bacica;* de asemeni grupul de Tătari de la Sud de Vidin, pe care-l ştie Căliman, dar care este ignorat de către Mackensie-Irby şi Lejean.

In ajunul răsboiului din 1877 apar încă două hărţi germane: a lui *Kiepert* [11], în care blocul timocean se înfăţişează mai compact, extins până la Vidin, deşi mult mai redus la Sud şi Apus, decât la ceilalţi. Şi tot atunci apare harta lui *Karl Sax* [12], care presintă blocul nostru sfârtecat de mari infiltraţii sârbeşti, despărţind grupul din Serbia de cel din Vidin, care se arată şi el desbinat în două părţi şi câteva insule prin regiunea Vraţei. Acelaşi bloc albanez se arată la ambii autori, înaintând masiv până la Novi-Bazar şi chiar mai la Nord de Niş, până la Alexinaţ. K. Sax care era

---

10 G. M. Mackensie and Irby, *The Turks, the Greeks and the Slavons, Travels in the Slavonic, privinces of Turkey in Europe,* 1867 (Tradusă în câteva limbi şi în sârbă, ed. II engl. 1877, cu prefaţa lui Gladstone.

11 H. Kiepert, *Ethnographische Übersicht des Orients.*

12 Karl Sax, *Ethnographische Karte der Europäischen Türkey,* 1876. Anfang des Jahres 1877.

www.dacoromanica.ro

consul austriac la Adrianopole presintă şi blocul aromânesc din Pind, cu unele grupuri mărginaşe.

Iată prin urmare că chiar în ajunul războiului nostru de neatârnare ştiinţa europeană oferise astfel cele mai *solide testimonii ale întinderii neamului românesc în regiunea Morava-Lom*, dar fără ca cineva din ai noştri să ia act de ele.

6. Geografii, istoricii şi filologii streini.

Dar Apusul ni trimesese, încă din aceşti ani, dinaintea răsboiului pentru liberarea Balcanilor şi doi eruditi de seamă: geograful arheolog *F. Kanitz* şi renumitul istoric *C. Jirecek*, care au dat cele dintâi şi mai temeinice studii pentru cunoaşterea Slavilor de Sud. In calea lor ei au dat de ai noştri, aşezaţi în bloc compact sau risipiţi şi, oricât de puţin simpatici le eram — căci ei veniau ca slavofili — realitatea n'au putut s'o nege, iar adevărul în ce priveşte aşezările etnice româneşti, tot li s'a impus într'o măsură. Kanitz a început cu cercetări arheologice întreprinse în 1864 în ambele ţări [13], pe marele drum Belgrad-Constantinopole şi pe linia Dunării, căutând ruine romane şi bizantine, pentru care se opri un timp mai îndelungat la Vidin, unde el admiră şi descrie arta ornamentală şi argintăria Aromânilor. Vrăjit de peisagii şi de oameni, el întreprinde apoi şi descrierea geografică a celor două ţări slave, astfel că odată cu volumul de arheologie, Kanitz publică şi un studiu impunător istorico-etnografic al Serbiei [14]. Această carte prevăzută cu frumoase gravuri, pe care a refăcut-o mai târziu [15] cuprinde vreo două capitole speciale pentru Români.

Trecând în Bulgaria, între anii 1860-75, Kanitz sistematizează într'o carte nouă fructul vastelor sale cercetări de aici, cu titlul «Bulgaria dunăreană şi Balcanii», în trei volume [16] care se bucură în curând de ediţia a doua (1882), şi de o prelucrare mai scurtă în l. francesă [17]. România nu s'a bucurat, în afară de opera prea literară a lui Vaillant şi de monografia lui De Martonne (măr-

---

[13] F. Kanitz, *Reise in Süd-Serbien und Nord-Bulgarien*, Wien, 1868.

[14] Idem, *Serbien, historisch-ethnographische Reisestudien aus dem Jahren* 1859-68, Wien, 1868, 744.

[15] Idem, *Serbien, Land und Bevölkerung*, 1904.

[16] Idem, *Donau-Bulgarien und der Balkan*, I-III, 1875.

[17] Idem, *La Bulgarie Danubienne et le Balkan*, Paris 1862.

www.dacoromanica.ro

ginită numai la Valahia), de binefacerile unei cercetări atât de serioase şi complete a erudiţiei apusene. La opera geografico-arheologică a lui Kanitz se adaogă în acelaşi timp opera istorică a lui C. Jirecek, privind mai întâi trecutul Bulgariei [18], la care va adăoga în curând o geografie savantă a ţării [19]. Istoria Serbiei a întreprins-o Jirecek ceva mai târziu, după ce dete o serie de solide cercetări asupra Instituţiilor medievale din Dalmaţia şi din ţările sârbeşti [20]; ea a rămas neterminată [21].

Toate aceste studii cuprind un imens şi nepreţuit material privind întinderea actuală şi aceia de odinioară a neamului românesc în dreapta Dunării, dela Adriatica până la Marea Neagră precum şi amintirea lui în toponimie, în datinele Slavilor de Sud, în instituţiile şi documentele lor. Niciodată nu s'a întreprins la noi o culegere sistematică a preţioaselor date aduse, încă înainte de 1877, de către cei doi fruntaşi ai ştiinţei germane. Chestiunea timoceană se putea pune încă de atunci, bazându-ne pe ele. Cam din acelaş timp datează şi interesul unui frances pentru Românii din Serbia, *Emil Picot*, editorul unei colecţii de poesii populare culese de doi români şi o învăţătoare sârboaică şi transmise lui de către filologul St. Novacovici [22]. Cele cinci pagini de introducere arată cunoştinţele temeinice ale eruditului romanist Picot asupra situaţiei nefericite a Timocenilor noştri.

După o serie de preţioase consideraţii statistice, Picot distinge cele trei ramuri de populaţie ce s'au împletit spre a forma pe Timoceni: *Ţăranii*, veniţi din Ţara Românească, *Ingurianiii*, veniţi din Banatul Timişan, apoi cei din centru, de la Porecica, «cari nu cunosc, se pare, niciuna din cele două numiri; după spusele culegătorului nostru — zice el — la dânşii nu există nici-o tradiţie care să-i lege de Valahia sau de Ungaria şi ne putem întreba dacă ei nu erau aşezaţi în ţară înainte de sosirea colonilor veniţi de pe ţărmul stâng al Dunării». Din vechimea cântecelor istorice culese la dânşii, *Picot* deduce încă un argument pentru vechimea ele-

18 C. Jirecek, *Geschichte der Bulgaren*, 1876 (Heeren-U., trad. bulg., 1888)

19 Idem, *Das Fürstentum Bulgarien*, 1891.

20 Idem, *Staat und Gesellschaft in mittelalterlichen Serbien*, I-II (Denkschr. Kais. Ak. Wissens. Wien) 1912.

21 Idem, *Geschichte der Serben*, I, 1912, II[1], 1915.

22 Emil Picot, *Chants populaires des Roumains de Serbie*, 1889.

www.dacoromanica.ro

mentului românesc în Serbia, în contra celor ce au «susţinut aşezarea lor din timpul introducerii Regulamentului Organic la Valahia» (p. 11). «Ei n'au nicio cultură naţională, nu posedă nici ziare, nici şcoli» (p. 8).

Era firesc ca în urma acestor studii, mai ales, atât Sârbii cât şi Bulgarii [23], dar mai mult cei dintâi, să menţioneze pe Românii din blocul Timocean şi din vasta diaspora nord-balcanică, în statisticile, geografiile şi în cercetările lor; aşa fac Sârbii: B. Jakşici [24], Milicevici [25], B. Karici [26], I. Vuici [27], L. Kovacovici, şi L. Ioanovici [28], J. Cvijici şi St. Novakovici, ambii în col. «Naselija», mai ales Cvijici, vestitul geograf sârb, în lucrările sale de geografie asupra Serbiei, Macedoniei şi Peninsulei Balcanice [29].

Opera sec. XIX avea să se închee, la fine, în ce priveşte cunoaşterea Slavilor din Sud, cu studiile filologice ale lui *Gustav Weigand*, asupra dialectelor sârbeşti şi bulgare, după care el trecu la studiul dialectelor şi graiurilor române. In urma unei călătorii prin regiunea dintre Mlava şi Timoc, Weigand îşi dete seama, deşi nu complet, de importanţa blocului românesc, cum s'a arătat la alt capitol, dar şi de vitalitatea lui în faţa presiunii oficiale şi în faţa masei sârbeşti din jurul său, pentru care l-a presintat în două studii din anul 1900 [30].

Rezultatul: Niciun om de ştiinţă din România, istoric, geograf, etnograf [31], nicio instituţie de ştiinţă sau de cultură, n'au

---

23 Sarafov, studiu citat de C. Jirecek. *(Fürstentum Bulg. p.)* 1881.

24 B. Iakşici, *Despre neamurile din Principatul Serbiei* (în sârb.) (Petersburg 1873).

25 Milicevici, *Knejevina Srbija*, Beograd, 1878.

26 B. Karici, *Srbija. (Descrierea pământului, poporului şi ţării)*, 1887, cu hartă arătând masa timoceană în colţul de N.-Est, căruia îi dă mare atenţie.

27 J. Vuici, *Puteşestvie po Serbii.* (Se ocupă de Români la pp. 71-3).

28 L. Novakovici şi L. Ioanovici, *Istorija srpskog naroda*, I (la p. 115).

29 J. Cvijič, *Remarques sur l'Ethnographie de la Macédoine*, II éd Paris, 1907.

30 G. Weigand, *Die Rumänen in Serbien* (Globus, 77, 1900, pp. 265-9) şi *Die rumänischen Dialekte der kleinen Walachei, Serbiens u. Bulgarien.*

31 I. Neniţescu, *Românii din Turcia*, 1895. Fără a cunoaşte literatura chestiunii el le acordă câteva rânduri (p. 14). «La Sud de Dunăre între Orşova şi Grădiştea, cade regiunea sârbească, cuprinsă între râurile Timoc şi Morava şi Dunăre. Această regiune, alcătuită din cele patru frumoase districte ale Serbiei: Pojarevaţ, Negotin, Kiupria şi Zaiciar, e locuită aproape exclusiv de Români al căror număr trecu mult peste cifra de 300.000 suflete».

www.dacoromanica.ro

dat cea mai mică atenţie problemei, care de acum era pusă şi chiar discutată de vecinii noştri şi anume de Sârbi, în scopul de a respinge o eventuală susţinere a dreptului românesc asupra acestui ţinut. Geograful *Karici*, cel dintâi care încearcă o pledoarie *pro domo*, încă din 1887 caută să demonstreze că populaţia românească nu este autohtonă, că ea în niciun caz nu descinde din Romanii Moesiei şi ai provinciilor illyrice, cari ar fi dispărut treptat, după sec. VII, când au venit Sârbo-Croaţii; că toponimia ar fi exclusiv sârbească şi Românii sunt noi veniţi, cel mult din sec. XV, unii din Ungaria — Sàrbii nu vor să audă că «Ungurenii» ar fi venit din Banat — şi alţii din Ţara Românească, anume «Ţărenii»[32]. Carici n'a fost combătut de nimeni: el vorbia pentru ai săi.

Intrigat de atâta literatură ce se desvolta în jurul Românilor din Serbia, un alt sârb, *Tihomir Georgevici*, face o călătorie în ţinutul lor prin 1906 şi îşi ia curajul de a descrie ţinutul etnic românesc spre a pregăti noi argumente «pro domo» în notele sale de drum[33].

Presimţind o indignare a compatrioţilor săi faţă de libertatea ce-şi ia de a discuta în public această dureroasă chestiune pentru Serbia, Georgevici scrie:

«Eu ştiu că mulţi dintre înapoiaţii noştri patrioţi îmi vor obiecta că fac cunoscut streinătăţii pe Românii din Serbia şi că adevărul fiind cunoscut ar atrage atenţie asupra lor, ceeace ar constitui un mare pericol... *Acest lucru, se poate fireşte întâmpla,* dar şi fără scrisele mele lumea întreagă ştie că sunt Români în Serbia... Nici statistica oficială nu tăgădueşte acest adevăr...»

In adevăr statisticile sârbeşti au presintat totdeauna pe Români, începând cu cea dintâi din 1846, care dădea vreo 100.000 suflete, formând a zecea partea din populaţia de atunci a Serbiei — de sigur fără a socoti pe cei ce vorbiau două limbi, pe cale de desnaţionalizare. Cea din 1859 dădea numai în patru judeţe circa 125.000,tăcând asupra celor din alte judeţe, iar cea din 1884 aduce vreo 150.000. In 1868, Kanitz, orientându-se probabil după aceleaşi statistice, dădea numărul de 123.000, iar în 1889, Em. Picot socotea

32 B. Karici, *op. cit.* p. 92-5, traduse apud «De la Timoc» (C. Constante) *Românii din Serbia,* Buc. 1907, pp. 92-95.

33 Tih. R. Georgevici, *Kroz naşe Rumuna,* (Printre Românii noştri), Beograd 1906.

www.dacoromanica.ro

aceste cifre cu mult inferioare realității deoarece, calculând după sporul anual de populație al Românilor (în districtul Cerna Reka, de 1.42 procent și în d. Kiupria de 1.44 procent, afirmat de Milicevici), numărul Românilor ar depăși cu mult acest număr [34]. In timp ce însă oficialitatea română, pătura cultă dela noi trăia cu capul în nori, departe de realitățile dinprejur, chiar după ce aici în București, la 1884, se închee pacea, cu concursul nostru, între Sârbi și Bulgari, o masă românească atât de imposantă, care trebue să fi numărat atunci pe puțin ca la 300.000, avea să rămână mai departe împilată de Statele creștine și vecine de peste Dunăre, lipsită de biserică și școală primară, de cea mai elementară împărtășire la învățătură în graiul matern. In schimb Sârbii, îngrijorați de sporul firesc al populației românești din cele patru județe, încep a falsifica în chip sistematic numărul Românilor în statisticile următoare, pe anii: 1890, 1895 și 1900, micșorându-l treptat, treptat.

Numai pentru *Românii din dreapta Timocului*, aflați încă în stăpânirea Turciei până la 1878, trebue să recunoaștem că s'a făcut un mare gest în acel an. Incă, de pe timpul răscoalelor creștine, la care erau atrași și Vidinenii noștri, ministrul României *Mihail Kogălniceanu* înaintase un memoriu la Inalta Poartă, cerând: «regularea condiției *supușilor Români* cari trăesc în Turcia și *recunoașterea jurisdicției consulare române asupra lor*». Dar în primăvara lui 1878, după intrarea biruitoare a oștilor române în străvechea cetate a Diiului, s'a pus chestiunea chiar a anexării ținutului vidinean. Memoriile regelui Carol I arată însă cine a împiedecat înfăptuirea dreptății noastre: «Representantul austriac la București a declarat guvernului român că: *Austro-Ungaria* nu va permite anexarea Vidinului la România» [34 bis]. Și nu s'a făcut.

---

[34] Em. Picot, *op. cit.*, p. 7, el citează pe Milicevici, *Kneajevina Srbija* 1878, p. 919, 1137. Nenițescu, îl ridica, în 1895, la 300.000 inși.

N. Bălcescu, (*op. cit.* p. 97) care în timpul pribegiei din 1849 străbătu regiunea timoceană — calcula vreo 40.000 familii (=cca 2-300.000 suflete). — El scria: «*In Bulgaria m'a mirat încă foarte mult neîntâlnind din Balcani și până în Dunăre nici un sat bulgăresc și numai sate românești. Unde sunt Bulgarii? In Bulgaria se află puțini (Români) prin orașe și apoi între Vidin și Niș și dincolo de Balcan, Românii se întind în toată Bulgaria proprie și pe tot malul drept al Dunării până la Belgrad. In partea serbică, pe Dunăre, cum mi s'a spus, sunt mai mult de 40.000 familii române*».

[34 bis] *Mem. Reg. Carol I*, vol. III, 1878, p. 65.

www.dacoromanica.ro

CAP. IV.

STUDIILE NOI DIN SEC. XX. PUNEREA PROBLEMEI TIMOCENE.

1. **Prima încercare de monografie.**

Ne place să vedem cum erudiţia şi iubirea de neam a mânat un şir întreg de cărturari de ai noştri la mari depărtări, până în Istria, după ce Ion Maiorescu a descoperit acolo o mână de Români, pe Ciribiri sau Rumeri, pe la jumătatea sec. XIX; se numără în total vreo 12 călători în Istria [1] fără să mai socotim atâţia filologi români cari au discutat problema lor. Dar este de neînţeles cum 5000 de Istroromâni, un simplu obiect de curiozitate linguistică şi etnografică, s'au bucurat de atâta atenţie şi cercetare în timp ce 3—400.000 Români, pe cari Bănăţenii şi Oltenii aveau prilej să-i vadă zilnic cu ochii liberi, pe malul din faţă al Dunării, n'au îmbiat, în afară de trecerea întâmplătoare a lui Căliman, nici un călător sau cercetător român, în curs de o jumătate de secol, de când ei apăreau stăruitor în cărţi de ştiinţă europeană şi de când problema lor se punea atât de părtinitor în istoriografia sârbească. Şi, încă o enigmă: Theodor Burada, neobositul călător spre cele mai depărtate şi mai neaccesibile ţinuturi de risipire ale Românilor, nu i-a cercetat nici el [2]. Deslegarea enigmei o vom afla la sfârşitul acestei cercetări.

---

1 «Cercetaţi ca simplii călători, sau cu preocupări ştiinţifice» de către Th. Burada, V. A. Ureche, N. Densuşianu, A. Viciu, I. Grămadă, L. Morariu, şi alţi vre-o şase inşi (Cf Sextil) Puşcariu în «Graiul Românesc», an. I, p. 1.

2 Th. Burada. *O călătorie la Vlahii din Craina, Croaţia şi Dalmaţia.* (Arhiva, 7-8, 1908) Iaşi. Cartea lui e pusă greşit la această bibliografie; ea se ocupă de Craina slovenă (Carniolia), vecină cu Istria.

www.dacoromanica.ro

Abia în anul marei manifestări a unităţii culturale româneşti care s'a produs cu ocazia expoziţiei jubiliare din 1906, apare, foarte sfios, cel dintâi semn de atenţie pentru Românii din Serbia: secţia etnografică, întocmită de un timocean care, însărcinat de dr. C. Istrate, adunase într'o călătorie anume făcută, «foarte multe costume şi obiecte casnice». In acelaş an Academia Română edita un interesant studiu datorit lui T. Filipescu, cel care colindase câteva sate de Aromâni şi de «Cara-Vlahi», risipite prin Bosnia, în loc să se oprească în marea provincie românească dintre Timoc-Morava, căreia îi acordă numai vreo trei rânduri în lucrarea sa: «Românii din Serbia au emigrat, zice el, în mare parte spre Nord (adică tot în Serbia), unde se găsesc şi azi în mare număr. Românii cari locuesc în teritoriul Moravei de jos din Serbia şi care fac acolo majoritatea populaţiei, sunt în cea mai mare parte descendenţii Românilor emigraţi din lăuntrul ţării, adică din vilaetul Cosovei» [3]. In anul următor *C. Constante*, care luase însfârşit iniţiativa de a rupe vălul tăcerii asupra acestei grave probleme româneşti, tipări Introducerea (Partea I), la o «Monografie etnică şi statistică» anunţând urmarea, adică partea II şi III, care n;au mai apărut [4]. Analizând statisticile sârbeşti, Constante stabileşte cifra de 300.000 Români pe la 1900, şi arată marginile blocului timocean din Serbia, dar din toată literatura chestiunii el nu discută decât părerile lui Karici, pe care le traduce spre a le combate destul de judicios, adăugând şi date noi, destul de preţioase.

2. Primele studii româneşti.

Dar începutul se făcuse şi era timpul ca Universitatea din Bucureşti să iniţieze cercetarea temeinică pe teren a Românilor dintre Morava şi Timoc, cel puţin, ceeace se făcu în Seminarul de Antropogeografie al profesorului S. Mehedinţi, cea dintâiu şcoală a cercetării hotarelor geografice ale Neamului. Din el au pornit cei dintâi tineri bine pregătiţi pentru cercetări etnografice, geografice şi linguistice: Vâlsan cu Giuglea împreună, într'o regiune, Leon Boga singur, în alta, cari s'au aventurat în verile 1810 şi 1911 ca în nişte ţinuturi necunoscute şi interzise călătorului român. Pri-

---

[3] Th. Filipescu, *Coloniile române din Bosnia*, 1906, p. 39.
[4] De la Timoc (C. Constante) *Românii din Serbia*, 1907.

www.dacoromanica.ro

mii doi au adunat mult material linguistic şi etnografic, care şi până azi, după spusa unuia din ei, a rămas «în cea mai mare parte nepublicat» [5] — nu înţelegem din ce motive.

In primul său studiu, *Vâlsan* se ocupă numai de ţinutul *Craina* şi de locuitorii ei, într'o privire geografică şi antropogeografică [6], prezintând unitatea de relief a Crainei cu masivul carpatic şi legăturile ei fireşti cu România, care o predestinau pentru expansiunea spre Sud a celor porniţi din ţară, «Ţărenii». *L. Boga* se mărgineşte la teritoriul de expansiune al «Ungurenilor» dintre Morava şi Poreci [7], iar G. Giuglea se ocupă de «vechimea stratificării etnice», privind toată aşezarea din Serbia [8]. Nici unul însă nu cunoaşte sau nu foloseşte bogata literatură de care am vorbit; nici cărticica lui Constante nu e luată în seamă. Giuglea care a văzut 30 de sate, citează în treacăt pe Tih. Georgevici şi pe Weigand, şi stăruie mai mult a dovedi, pe baza toponimiei, vechimea elementului român, peste care în urma cuceririi turceşti, ar fi trecut o undă slavă, lăsând urme de ambele părţi ale fluviului, în toponimia regiunii.

Pe bună dreptate, *Giuglea* pune în legătură numirea «Ungureni» cu întinderea Monarhiei din Buda, sau din Viena, care s'a întins în părţile acestea în două rânduri, până la Timoc şi Vidin, şi se poate adăuga că dominaţia ungurească pe dreapta Dunării, între Drina şi Poreci, a durat mai bine de un secol. Giuglea observă, însă că Ungurenii se mai numesc şi *«Munteni»* şi nu crede că în «Ţăreni» trebue să vedem elementul venit din Ţară, ci pe locuitorii de câmp, deşi constată cele două curente de imigrare dela Nord şi dela Est, a căror linie de despărţire el o căuta între Tăchia şi culmea Miroci.

Boga dădea în acelaşi timp cea dintâi hartă cu toate satele româneşti dintre Morava şi Vidin, iar Giuglea şi Vâlsan adăogau în 1913 o bogată «Culegere de literatură populară dela Românii din Serbia».

---

5 Conf. *Bulet. Soc. Rom. de Geografie*, 1937, p. 2: S'au dat subiecte în 1908-10 de geografie istorică şi etnografie: hotarele politice, etnice şi întinderea Românilor în Serbia, în Ucraina, Raielele turceşti, etc.

6 G. Vâlsan, *Românii din Craina Serbiei* (Anuarul de geografie şi Antropogeografie, director S. Mehedinţi, II, 1911, pp. 177-200)

7 L. Boga, *Românii din Serbia*, (ibidem, III, 1913, p. 1-18) cu 2 hărţi.

8 G. Giuglea, *Românii din Serbia* (Anuar II, 1911, p. 201-215).

www.dacoromanica.ro

In 1912 însă războiul balcanic dete imboldul de a se pune în mod public chestiunea arzătoare a Românilor din dreapta Dunării, legată de aceea a dreptului Aromânilor de a-şi menţine şcoala şi biserica, cel puţin aşa cum le-a avut sub regimul turcesc. Liga Culturală porneşte agitaţia într'o serie de conferinţe şi adunări populare, dând prilej lui G. Vâlsan de a formula întreaga problemă a Românilor din cele două ţări într'o primă sinteză (de 15 pagini), întemeiată de data aceasta pe o bogată documentare statistică şi bibliografică, în care punea la contribuţie multe din lucrările ştiinţifice arătate mai sus [9]. Era o lucrare de mari însuşiri de popularizare, dar, fără un extras, ea nu s'a bucurat de răspândirea meritată. Studiul se închee cu pagini pline de simţire faţă de suferinţele prigoanei din Serbia, cerând «comunicaţie liberă *sufletească* între noi şi provincia românească din Sudul Dunării». In acelaş an istoricul *N. Iorga* fixa, în a sa Istorie a popoarelor balcanice, (p. 119) raporturile dintre Românii Timoceni şi Sârbi, în timpul răscoalei lui Caragheorghe, ca un antagonism. «Ca şi azi, zicea el, o întreagă regiune a Serbiei răsăritene, valea Timocului, părţile Negotinului şi întreaga vecinătate erau locuite — cum o recunosc izvoarele contemporane — numai de Români. *Din firesc antagonism naţional,* aceşti ţerani, în parte veniţi de pe malul celalt, se împotriviră răscoalei».

3. Studiul lui Romanski.

Sârbii au răspuns atunci prin fasificatul grosolan din harta etnografică strecurată de J. Cvijici în marea revistă germană de Geografie: «Pettermanns Mitteilungen», arătând regiunea dintre Morava-Timoc ca locuită de o populaţie *mixtă,* sârbo-română, şi lăsând colorat de masa românească numai regiunea bulgară dintre Timoc şi Vidin. Harta a fost, din nefericire, folosită întocmai, cu această mistificare pentru regiunea timoceană în Harta etnografică şi istorică germană a lui *P. Langhaus,* din 1913, care s'a bucurat de o mare răspândire. O ripostă a venit însă, la acest falsificat, din partea istoricului bulgar St. Romanski, care ne-a adus un studiu în bună parte obiectiv spre a răspunde insinuării lui Cvijici.

---

[9] G. Vâlsan, *Românii din Bulgaria şi Serbia.* (Aşezare, vechime, număr) în România şi popoarele balcanice, conferinţe edit. de Liga Culturală 1913.

www.dacoromanica.ro

Profitând de ocupația germană în Serbia din 1916, el cercetă în curs de 5 săptămâni toată «regiunea actuală românească dintre Morava și Timoc», străbătând-o în lung și lat. Profesorul bulgar ajunge la convingerea că Românii «populează mai cu seamă, însă nu exclusiv, locurile muntoase, care aici, spre deosebire de multe alte colțuri muntoase ale Peninsulei Balcanice, sunt acoperite pretutindeni cu dese și frumoase păduri, împestrițate de câmpuri, poeni, în care se văd casele răslețe (sălașe) ale răspânditelor prin munți sate românești». După ce studiază plasă cu plasă, cele patru județe: Craina (Negotin), Zaicear, Pojarevaț și trei plăși din Kiupria, dând lista satelor românești cu numărul de locuitori și alte date prețioase, Romanski închee studiul său, tipărit abia în 1926 [10], cu interesante observații asupra liniei de separație dintre două grupuri linguistice, deosebite între ele și prin anumite elemente din costum, ceeace îl face să creadă că cei dela apusul acestei linii au venit din Banat și Ardeal și se zic «Ungureni», iar cei din răsărit, «Țărenii», din România. Numai într'un punct Romanski este de acord cu cercetătorii sârbi: acolo unde avea acelaș interes ca dânșii să presinte pe Românii din dreapta Dunării ca noi veniți; dar nu poate aduce nici o mărturie pentru această părere. Din contră el cunoaște că unele sate, care în sec. XVIII erau curat românești au primit astăzi și Sârbi. Nu e locul să intrăm aici în discuția pe care Romanski o provoacă în conclusiile studiului său, cu privire la continuitatea Românilor în Nordul Dunării.

Astfel, fără a încerca să conteste arătarea lui Cvijič că între Timoc și Vidin se află o masă compactă românească, profesorul Romanski a făcut dovada, întemeiat pe cercetări personale la fața locului și pe o parte din bibliografia chestiunii, că și în Serbia, anume între Timoc și Morava, există o masă compactă de Români, însă neasemănat mai mare decât aceea din Bulgaria vidineană.

4. Chestiunea Timoceană în 1919.

Am adus mărturiile, dela jumătatea sec. XIX încoace, cu privire la existența impunătorului bloc românesc timocean — rest al unei mase cu mult mai întinse — în această *margine* a poporu-

10 St. Romanski, *Romănite mejdu Morava i Timok* (extras din *Macedonski Pregled)*, 1926, tradus în «Graiul Neamului» parțial și în «Timocul» anii II-III, 1935-6.

www.dacoromanica.ro

lui nostru de peste Dunăre. Adunând laolaltă, cum este firesc, pe cei din Serbia, cari se socotesc azi între 400.000 și 420.000 suflete [11], cu cei din Bulgaria, care locuesc dela Timoc până la Șiștov, socotiți în 1912 la 100.000 inși, iar azi la peste 140.000, avem în fața noastră un bloc românesc de aproape 600.000 Români transdunăreni, în care nu se cuprind frații noștri din Banatul jugoslav (cari sunt vreo 100.000); ei formează deci un bloc tot așa de numeros cât ar face Bănățenii noștri cu toții la un loc.

Nici chestiunea timoceană, cum nici cea macedoneană, n'a primit vreo soluție prin pacea dela București din 1913. care dădea României Cadrilaterul. Ea s'a pus și la 1919, în fața Congresului de Pace din Paris, dar cu totul greșit în legătură cu chestiunea Banatului [12], de către delegația română, din care causă a căzut. Memoriului îndreptat Conferinței de către o delegație de Timoceni în frunte cu doctor Atanase Popovici-Furnică, cum și unei broșuri ocazionale Sârbii au răspuns cu broșura lui *Tih. Georgevici,* plină de neadevăruri și jigniri adresate poporului român [13]. Prin pacea dela Versailles, s'a dat Sârbilor dreptul de a călca în picioare principiile Wilsoniene cu privire la Timoceni și de a anexa pe deasupra și Banatul apusean; cu mai mult curaj ei au continuat de atunci opera de prigoană urmărită în curs de 85 de ani, pe teritoriul dintre Morava și Timoc, usurpat la 1833.

Chestiunea Timoceană a rămas uitată apoi un șir de ani [14]; numai grupul din Bulgaria s'a bucurat — în 1919 de o semnalare a lui I. Ordeanu [15] și de o cercetare cuminte, sprijinită pe tot ce cultura poate oferi unei minți alese — așa cum ar merita să fie cunoscute și alte ținuturi locuite de Români oropsiți s'au necercetați până azi: cartea d-lui Em. Bucuță «Românii dintre Vidin și Timoc», (1923). Peste câțiva ani, geograful Vâlsan dădea, în

11 Cf. Fl. Florescu, *Românii din Jugoslavia.* Istoric și evoluție demografică *«Timocul»* a. VIII, 1941, p. 7-49.

12 D. Drăghicesco, *Les Roumains de Serbie,* Paris, 1919.

13 Tih. Georgevici, *La vérité sur les Roumains de Serbie,* Paris, 1919.

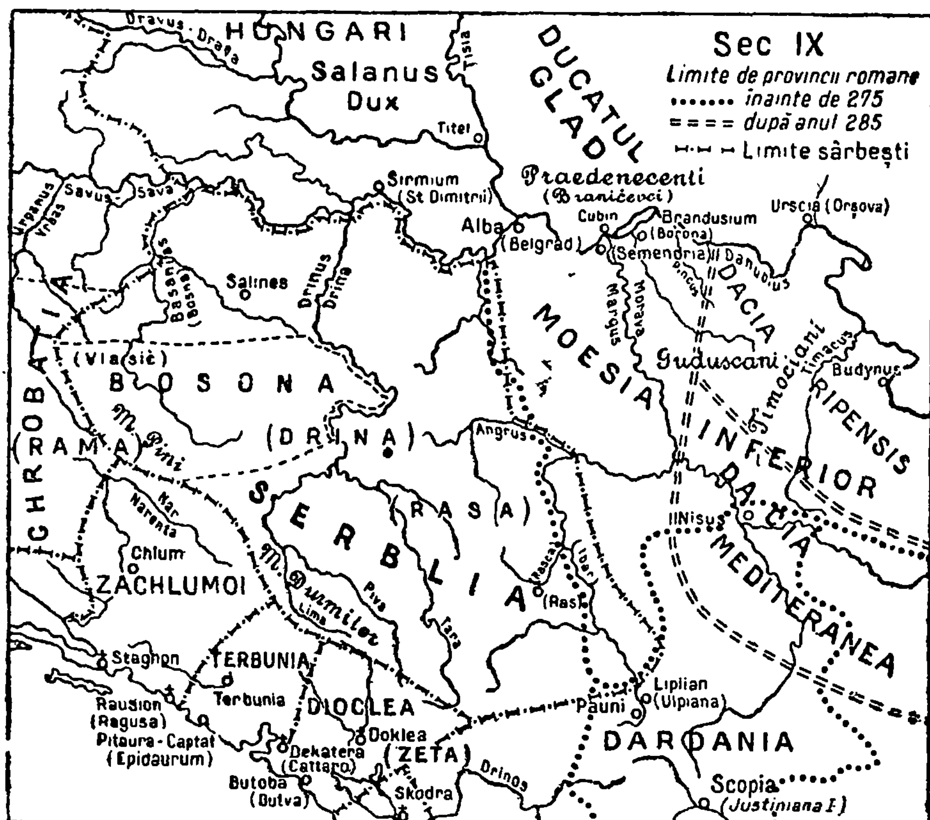
14 In 1924 Sever Bocu a dat (în Anuarul Inst. Istorie, Cluj II, pag. 384-6) un fragment din *«Notele de drum»* ale geografului ungur Szabo, despre Românii din Serbia; nimeni nu le-a tradus în întregime.

15 I. Ordeanu, *Românii din Bulgaria (Bul. Sic. Regale de Geografie.* 1919, p. 221-4.

www.dacoromanica.ro

1926, o nouă şi mai pregnantă demonstraţie a *unităţii geografice* a ţinutului «Morava-Timoc», iar revista *«Graiul Românesc»* condusă cu mult suflet şi pricepere de *Em. Bucuţă* s'a însărcinat să dea studii bune despre Români şi să aducă ştiri de peste hotar, mai ales din dreapta Dunării, dar n'a avut norocul unei vieţi îndelungate (Ian. 1927-34). Revista «Timoc» a soc. *Timoc* a Românilor din valea Timocului şi dreapta Dunării îşi va lua rolul din 1934 de a grupa ştirile pentru recunoaşterea acestei provincii româneşti şi apărarea drepturilor refusate fraţilor noştri de către cele două guverne vitrege.

PROVINCIILE ROMANE
şi primele ţări sârbeşti din sec. VII—IX

Harta II. Limitele provinciilor romane din Sudul Dunării: Moesia *Superior*, cu Dardania şi cele două *Dacii* înfiinţate după 275 (*Ripensis* şi *Mediterranea* — cu triburile slave şi sârbeşti. *Limita teritorului sârbesc* din sec. IX este după atlasul sârbesc „Istoriski Atlas", 1925, de St. Stanojević, Zagreb — nr. 41.

www.dacoromanica.ro

CAP. V.

VECHIMEA ROMANILOR TIMOCENI. CONTINUITATE ŞI EXPANSIUNE. VITALITATEA LOR.

1. Dovezile Geografiei şi toponimiei.

Am pus problema vechimei, a dreptului istoric pe care noi îl avem asupra regiunei timocene din punctul de vedere al continuităţii etnice şi am arătat dela început că avem de a face cu un bloc românesc ce se ţine, din cele mai vechi timpuri, în necontenită legătură cu trunchiul cel mare din România.

In una din cele din urmă lucrări ale sale, geograful G. Vâlsan, dispărut aşa de timpuriu pentru marile speranţe ce se puneau într'însul ne-a dat, sub numele de: «Românii din Serbia» (rămasă inedită până la 1937 când s'a tipărit în Buletinul Soc. Române de Geografie), o inegalabilă documentare a unităţii geografice a regiunii Morava-Timoc, făcând un singur bloc cu Banatul şi Oltenia şi isolându-se de Serbia; asupra acesteia nu mai revenim după expunerea dată într'un capitol precedent.

Geografia ne oferă deci dovezi indiscutabile asupra unităţii «ţinutului *Porţilor de Fier*» şi a legăturii lui fireşti cu masivul carpatic; el a servit astfel ca leagăn permanent al rasei româneşti. «Nu poate fi vorba de o emigrare recentă, cum pun problema învăţaţi sârbi», închee Vâlsan şi noi putem adăuga că acelaş lucru se poate răspunde şi celor bulgari [1].

Toponimia de asemeni aduce dovezi şi mai elocvente. Numirile româneşti de locuri şi ape sunt foarte numeroase în părţile

---

[1] St. Romanski, *op. cit.*, III, 7-8, p. 16 şi C. Jirecek, *Das Fürstentum Bulgarien* afirmă că Românii dunăreni din Bulgaria ar fi fugit din România din cauza tiraniei boerilor.

www.dacoromanica.ro

cercetate cum se cuvine, ca acelea văzute de L. Boga [2], dintre satele Maidanpek, Voluia, Duboka şi Boletin, unde ţinutul întreg are «un caracter românesc pronunţat»; mai în toată regiunea accidentele geografice nu poartă decât numiri româneşti. *«Se poate vorbi de o imigrare sârbească în acest ţinut* (Morava-Lom) nu de una românească» — zicea *Vâlsan* cu gândul la vechiul strat românesc ce s'a menţinut acolo în toate timpurile. Şi ceilalţi cercetători români, *Giuglea* şi *Boga,* studiind în regiuni deosebite, sunt de acord să constate, cu dovezi luate la faţa locului, *emigraţia sârbească* ce, la un moment dat, a sârbizat toponimia, cum o arată Giuglea, prin adausul sufixelor slave, sau cum se deduce din exemplele aduse de L. Boga, în special prin dubletele sârbo-române date apelor şi locurilor. Ca exemplu ni se dă: *Voluia,* o pronunţare străină a cuvântului Valea, şi care azi se chiamă «Valea Voluia»; muntele *Porumbielul,* cunoscut încă şi azi de Români sub acest nume, care s'a tradus în Golubinie şi însuşi numele mai vechiu al ţării, *Marginea,* uitat astăzi, dar care se deduce din traducerea sârbă: *Craina* şi din denumirea unei părţi din locuitorii săi: Mărgininţi. Exemple de numiri cu radical românesc sunt fără număr, dar vom aduce numai pe cele mai caracteristice: *Corbul*-ovo, *Brad*-ovaţ, *Malure*-vaţ, *Samarin*-ovaţ, *Şarban*-ovaţ, *Gean*-ova (Geana), *Smeder*-ovo (din Sumedru — *Simedria* de unde vine Semendria), *Columbaci* (prefăcut în Golubaţ).

Ca venetici, Sârbii au împrumutat şi portul căciulei caracteristice Românului, numită «clăbăţ» şi făcută dintr'o piele de oaie, precum şi «modul de traiu al sălaşului», una din formele de aşezare caracteristice pentru întreg ţinutul locuit de Români» [3]. La fel se poate face dovada cât de vechi şi curat româneşti sunt numirile de locuri, ape şi aşezări în regiunea locuită de Românii din Bulgaria.

Pe măsura ce ne adâncim în cercetarea izvoarelor şi hărţilor vechi dinainte de sârbizarea oficială care a adus al doilea înveliş toponimic slav asupra regiunii, — dar acesta este un strat lipsit

---

2 L. Boga, *l. c.,* 10. «Numărul considerabil al numirilor topico-româneşti zice el, mai ales pentru unităţile geografice mici, ne arată că Românii au cutreerat pas cu pas, vreme îndelungată unele locuri ce au fost... cei mai numeroşi locuitori ai lor» (p. 12).

3 Idem, *loc. cit.,* pag. 12-13.

www.dacoromanica.ro

de orice valoare probantă — aflăm tot mai multe nume româneşti din cele mai curate şi mai pitoreşti ca: Bucur, Bârloagă, Brădet, Ceret, Cheia, Câmpubun, Costeşti, Corbul, Degeraţi, Fundeni, Geana, Gruia, Lacu, Oreştioara, Satu-Mare, Şărban, Samarina, Stâna, Sălaj, Reciţa, Văiuga, Valecoane (Valea cu anini), care sunt o mică parte din sutele de numiri de sate în formă românească.

In afară de acest grup, se distinge în acele părţi un altul, nu mai puţin numeros, de *numiri de origine tracă sau romană*, foarte interesant. Ca mai în toată Iugoslavia, s'au păstrat mai ales aici, în regiunea dela Drina până la Iantra, mai toate vechile numiri de ape, din care unele n'au schimbat decât genul: Savus, Dravus, Drinus, au dat: *Sava, Drava, Drina,* iar terminaţia lor în *-ava* s'a impus şi altor nume de ape ca *Morava* (Margus), *Iesava, Mlava, Resava, Tamnava, Nişava;* Pincus a dat *Pecul* — şi Timacus — *Timoc* (sufixul *-oc,* la fem. *-oca,* se întâlneşte în dacicul Napoca din Ardeal şi în satul Duboca din Timoc). Dela Timoc în jos nu ne este permis a face grava eroare de a lua în seamă numai formele bulgare ale numelor de ape: Ogost, Ţibar, Isker, Vid, Osem, etc. căci Românii, cari sunt originari pe dreapta Dunării, au păstrat alte forme proprii: *Arcear* (râu şi oraş) din Ratiaria, *Lom* (Almus), *Gibra-Dzibra, Cibriţa* (Ciambrus-Cibrus), *Ogustul* sau *Îngustul* (Augustus), *Vitul* (Utus), Osma-Samu (Ansamus); căci în numele satului *Samovit* nu putem vedea altceva decât o combinaţie din numele celor două ape ce se alătură la gurile lor, între care se află aşezat satul, potrivit foneticei române: An-samus plus Utus.

Pentru bălţi, văi şi livezi chiar se foloseşte în Serbia, termenul *bara,* care intră şi în compoziţia multor nume de locuri, de sate, ape, etc. ca: *Colubara* (râu), *Smârdanbara* (localitate balneară), şi alte locuri din Serbia şi Bosnia. Şi în regiunea română avem astfel de numiri: *Ceslevabara, Racovabara, Crivobara* (pe Lom), *Pescabara* (în Banatul vecin). Sufixul *bara* este însă un dublet dialectal la tracul *para,* care însemna odinioară loc întărit cu val şi şanţ de ape, în genul *terramarelor* din epoca vilanoviană a bronzului în Italia şi această formă se află şi în tracul *Zurobara,* pe locul căreia se află azi Timişoara; şi *para* se alipia de numiri latine, de ex. *Vicus Longinopara.* Ibar, afluentul Moravei încă se pare a deriva din *-bara.* În nomenclatura munţilor acestei regiuni Morava-Lom se întâmpină tot aşa de des ca un termen caracteristic, numele

www.dacoromanica.ro

Ciuca, de origină tracă, afară de numiri ca: Ştirbiţ, Cotul, Piatra Neagră, Gorun, Curmătura Micului.

Fără cercetări serioase în toponimie, se afirmase cândva că, în teritoriul fostei Moesii superioare, oraşele romane sau trace, nu s'au păstrat până azi; în realitate tocmai aici se poate dovedi că s'au păstrat vre-o 8 localităţi romane de seamă, aşezate numai pe linia Dunării; unul cu numele schimbat, Singidunum, prin sec. VIII numit *Singidon* şi *Alba Graeca*, nume tradus apoi de Slavi în Belgrad, dar numele unui oraş se poate schimba din multe motive, fără a atrage desfiinţarea lui. Al doilea oraş păstrat şi-a schimbat numele până a nu se mai recunoaşte cel vechiu: *Bononia*, numit în Evul Mediu *Budinium*, *Bundyn*, pare a veni din Bononia + *dinus* (sufix trac), pe care Bizantinii l'au schimbat în *Vidin*, potrivit foneticei greceşti. Să nu uităm că ei au întemeiat târguri şi oraşe noui în această regiune ca: *Maglavit*, *Calafat*, pe stânga, şi *Nicopole* pe dreapta fluviului. Românii însă au păstrat pentru Vidin un nume naţional de origine dacică: *Diiu*, sau Dzii (pronunţat ca Sibii, Jii), folosit şi ca termen comun cu sensul de oraş: *diiu*, pl. *diiuri* [1]. Alte două localităţi vechi au păstrat numele vechiu, dar s'au mutat la o oarecare distanţă de vatra dacică: Vinceia, azi *Vincea* (în faţa ins. Moldova) şi *Samovit*, care ar fi vechiul Ansamum, mutat dela Vestul la Estul gurii Osmei. Mai avem în fine patru localităţi cu nume şi aşezare neschimbate: *Florentin* (Florentiana), *Arcear* (Ratiaria), *Lom* (Almus), *Djibra* — Cibriţa (Ciambrus) [4].

Dacă este adevărat că numirile sârbeşti au fost inexistente în toată regiunea Morava-Timoc, înainte de operaţia oficială şi patriotică a sârbizării lor, dacă numirile de origină slavă veche nu întrec în proporţie pe cele din România, iar numirile de origine şi folosire românească sunt covârşitoare şi că pe deasupra se mai păstrează aici şi un impunător număr de toponime străvechi dacoromane, dând regiunei un caracter de *vatră a românismului* prin excelenţă, atunci desigur că *toponimia regiunii ne oferă una din cele mai puternice dovezi ale continuităţii elementului românesc pe acest pământ*, menţinut totdeauna în proporţii majoritare — deci ale ve-

[4] Al. Philippide. (*Originea Românilor*, p. 454-55), admite fonetism român la *Dzibra* şi *Arcear*, *Ogust*, etc. — N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. II, p. 281, admite derivarea Vidinului din Bononia. Intr'un articol separat voi prezinta un studiu mai larg asupra toponimiei acestei regiuni.

www.dacoromanica.ro

chimei şi permanenţii dreptului românesc asupra teritoriului de care ne ocupăm.

2. Dovezile filologiei.

Geografia şi toponimia ne arată în deajuns unitatea etnică a celor două maluri ale Dunării şi atestă continuitatea noastră. Dar şi filologia vorbeşte în acelaş sens: Sextil Puşcariu citează punctul de vedere al filologului olandez Van Wijk, după care «Românii stabiliţi între Sârbi şi Bulgari au jucat un rol decisiv în despărţirea Slavilor de Sud în două grupe linguistice distincte. Ei au pus obstacol fără îndoială şi la constituirea unei mari Slavii omogene în Pen. Balcanică». Aşa zice filologul olandez [5]. Dar acest rol hotărîtor nu-l putea juca de cât blocul timocean care, dela Dunărea Clisurei şi Olteniei, a înaintat neîntrupt, în timp şi spaţiu, până la linia Niş-Prizrend, unde el se întâlnea cu *masa albaneză*, formând o punte de legătură între trunchiul poporului român dela Nordul Dunării de o parte, Albanezi şi Aromâni de alta. Pentru această punte românească, existentă în cursul Evului Mediu, s'au mai pronunţat şi alţi cercetători [6]. In cursul evului mediu blocul moravo-timocean înainta mai mult spre Sud, pentru ca să atingă pe cel albanez în regiunea Vrania-Prizrend-Ipek, pe când în timpurile moderne, pe măsură ce masa românească se retrăgea spre Nord, Albanezii se extind treptat, ţinându-se după dânşii, până la linia dintre Novi-Bazar şi Niş.

Consideraţiile geografice pe temeiul cărora G. Vâlsan dovedeşte că o continuitate în spaţiu şi în timp a elementului românesc în aceste locuri se impune, dela prima aruncare de ochi asupra ţinutului, se coroborează azi şi prin concluziile solide ale unui filolog de seamă, savantul director al Institutului German din Bucureşti, profesorul Gamillscheg care, în toate conferinţele şi publicaţiile sale, socoteşte acest ţinut *ca o continuare geografică a Olteniei şi Banatului şi ca unul din vechile centre de expansiune a limbii române*, dar aceasta înseamnă afirmarea cea mai hotărîtă a continuităţii Românilor din regiunea Morava-Lom.

---

[5] Sextil Puşcariu, *Études de linguistique roumaine*, p. 63. Cf. Fl. Florescu, «Timocul» VIII, p. 9.

[6] Pericle Papahagi. *Numiri etnice la Aromâni*, 1925, p. 2: «Ei formau veriga de unire» — şi N. Iorga în «Arhiva» III, p. 368-399.

www.dacoromanica.ro

3. Dovezile etnografiei.

Portul și datinile cu variantele lor de la un ținut la altul, ori dela un grup la altul, cum și numele ce-și dau Românii de aici, unii altora, pot oferi tot atâtea criterii din cele mai sigure pentru a decide asupra originii lor. Cercetarea este cu atât mai ușoară din acest punct de vedere cu cât s'au înregistrat mai multe grupări, distincte între dânșii, atât în regiunea bulgară cât și în cea sârbească.

Cei cari locuesc câmpia și podișurile, ca agricultori, între Morava și Timoc, se numesc *Mărgininți*, ceea ce înseamnă oameni ai *Marginei;* acest nume pare a fi un dublet, folosit probabil în timpuri mai vechi, — și înlocuit apoi cu Craina, — nume format din conștiința că dânșii mărginesc *Țara* cea mare; după aceasta ei se mai numesc și *Țereni*, fie pentru motivul că sunt sporiți cu elemente venite din Țară — fie din acela arătat de Giuglea care dă acestui termen din urmă sensul de «plugari».

Cei cari locuesc valea Dunării, de la Timoc în jos până la Șiștov, se zic *Văleni* și *Câmpeni*, sau în genere *«Dunăreni»* și au mare afinitate cu frații din stânga Dunării, cu cari au viețuit în necontenite legături, ca o prelungire firească a masei românești din Oltenia și Muntenia, de care Dunărea nu-i separă ci-i unește. In fine pe muncelele împădurite, dispre Apus și Miazăzi, se distinge vechea pătură de moravo-timoceni numiți *«Munteni»* în partea sârbească și *«Pădureni»*, în partea bulgară, din județul Vidin. Numirea de «Ungureni» ce se mai dă Muntenilor dintre Pec și Morava poate veni sau dela un aflux de imigrație din Banat, sau ca amintire a dominației ungare și austriace, care s'a extins la Sudul Dunării în două rânduri. Că această masă din regiunea sârbească nu poate veni dintr'o simplă colonisare cu Bănățeni a dovedit-o definitiv Leon Boga, prin harta colorată a diverselor curente de mișcare a populației. Pe un mic tertioriu se înregistrează elemente ce se declară venite din Șumadia, dela apusul Moravei, și din diverse județe vecine, între cari «Ungurenii» formează numai o fracțiune — dar aceștia nu sunt decât

---

7 G. Vâlsan. *Românii din Bulgaria și Serbia* 1, c. p. 21: «Bineînțeles — zice el — că prin chiar poziția de unghiu, care intră între Banat și Oltenia, ținutul a fost alimentat în deosebite timpuri de populația românească de dincolo de Dunăre. Astfel de curente mai puternice în sec. XVIII și XIX au putut da ilusia că Românii sunt atât de recenți în Serbia».

www.dacoromanica.ro

în mică parte veniți din Banat, căci Banatul se știe că nu este isvorîtor de curente de emigrare. A crede că ei au venit din Crișana sau Ardeal e și mai puțin probabil. De aceste considerații nu vor să știe învățații sârbi sau bulgari, cari declară întreaga populație de la Culmea Miroci până la Morava drept Ungureni și deci veniți din Ungaria, fără a explica de ce ei își dau în acelaș timp și numele de *Munteni*. Din afinitățile de limbă și datini, constatate de diverși călători și cercetători între «Muntenii» de aici și Românii din Banat-Crișana, nu se poate deduce că cei dintâi sunt veniți, în epoca modernă, de la Nord, ci numai existența unei legături strânse și permanente, *continuitatea elementului românesc așezat ca bloc unitar* pe ambele maluri ale Dunării. Banatul și «Branicevo»-Craina (regiunea Morava-Lom) formează o *mare provincie etnografică* (unitate în grai, costum și datini), *tăiată pe mijloc de Dunărea,* care în această regiune muntoasă nu desparte cele două ținuturi românești, cum ne spun și geografii, ci din potrivă le unește.

Explicația simplistă și interesată a învățaților sârbi și a lui Romanski că numirile de «Ungureni» și «Țărani» ar indica origina unei colonizări recente, din sec. 18 încoace și că întreaga populație română este venită din Banat și Oltenia, cade. Dacă așa s'ar fi petrecut lucrul, cele două straturi de coloniști s'ar fi numit: unii *Bănățeni* și alții *Olteni,* ceeace nu s'a întâmplat; iar linia fixată de Romanski ca despărțind cele două curente osebite de emigrare, nu înseamnă decât: continuarea liniei Carpaților prin Culmea Miroci ca despărțitoare și pe dreapta Dunării între *cele două zone de formație etnografică* în masa poporului român: una apuseană, continuând zona bănățeană-ardeleană, iar alta răsăriteană, continuând pe cea sud-carpatică, adică olteano-munteană.

Pe această linie mediană, pe care o descopăr filologii și etnografii, s'a format, din cele mai vechi timpuri, o populație de amestec, deoarece Culmea Miroci, nu face obstacol ca munchia ascuțită a Carpaților și nici hotar politic ca acela care desparte la Nordul Dunării cele două zone etnografice, nu se află la Sudul Dunării între cele două zone. Cât de veche e această sub-zonă de amestec, o arată numirea de *Mistrițoi*[8] ce s'a dat locuitorilor amestecați de acolo. Cu cât ne afundăm spre interiorul Peninsulei, în «fun-

[8] G. Giuglea, *op. cit.*, p. 213.

www.dacoromanica.ro

doane», cum se zice acolo, cu atât datinile şi portul prind o notă de veche formaţie *locală;* şi cu toată atingerea în acele părţi de elementul macedo-român, nu se descoperă în ele nicio influenţă aromânească.

Dar cele mai izbitoare note locale sunt cele descrise de C. Constante: *«Căciula»* de o întreagă piele de oaie la bărbat şi *ciapsa cu plecherul la femee,* aceea pe care un arheolog a observat-o ca fiind identică cu podoaba femeilor sculptate pe *sarcofagul*

Romänce la fântână, în satul Jdrelo (din Kanitz, Serbien)

roman, descoperit lângă Pojarevaţ. Aceste note ne dau însă convingerea fermă a continuităţii stratului de basă pe tot întinsul provinciei Morava-Lom. Geograful Szabo, cercetând cu atenţie poporul, a căpătat convingerea că *«Valahii au locuit aceste ţinuturi înainte de aşezarea Sârbilor».* Această părere este înrădăcinată însă şi printre Românii din Serbia, după cum o arată tradiţia culeasă de C. Constante, după care ei ar fi urmaşii coloniilor romane aduse de *Traian* când se aşezase cu oştile sale pe malul drept al Dunării, aşteptând construirea podului pentru a trece în Dacia.

www.dacoromanica.ro

«O parte din coloniile aduse de împărat au rămas pe valea Timocului, urmaşii cărora sunt Românii de azi» [9].

Incheerea la care ne obligă studiile şi cercetările de până azi asupra unghiului Morava-Lom, este aceea că Românii de aici se datoresc ambelor fenomene ce stau la basa formării poporului român: în primul rând, *continuitatea* sau persistenţa lor neîntreruptă din sec. VII până azi, prin stratul cel mai vechiu etnic, de *Munteni-Ungureni* de o parte à Timocului şi *Pădureni* de alta, aşezaţi pe înălţimi pe când *Ţărenii-Dunăreni* ocupă Lunca şi Câmpia Dunării; şi în al doilea rând: *expansiunea*, sau împrospătarea vechei populaţii cu elemente nou venite din stânga Dunării, din Banat şi din Oltenia, care n'au fost mai numeroase decât acelea venite dela Apusul Moravei şi dinspre Starivlah sau regiunea Cosovei. Imigraţia n'a produs perturbări, căci se adăugau elemente de aceiaşi formaţie în fiecare zonă.

4. Vitalitatea Timocenilor.

Românii timoceni sunt deci rezultatul fusiunii celor două straturi. Neocrotiţi în curs de secole de un stat naţional şi lipsiţi în ultimul secol, de la 1833 încoace, de conducătorii fireşti pe cari ştiau să şi-i dea singuri, în secolele de liberă creaţiune populară, pe baza vechiului *drept românesc*, dar mai ales prigoniţi pentru graiul şi conştiinţa de neam, Românii Timoceni au dovedit o rezistenţă uimitoare de s'au putut păstra în starea în care ni-i presintă diferiţi călători şi cercetători. Sufletul lor este curat românesc. Aşa ni-i descrie la 1865 Căliman, care observă încă de atunci resultatele apăsării: «Românii de pe linia Dunării, cei până la Maidanpek, au sentimentul de Români mai paralisat, caracterul nostru naţional mai înăduşit, pentru că sunt numai între Sârbi şi dincolo şi dincoace de Dunăre. Totuşi, prin spiritul conservator tenace al anticilor Romani, ei au aceleaşi moravuri, aceleaşi legende, acelaşi sentiment de musică, aceleaşi maniere calme, şi insinuante, unite cu maiestatea naturală. Aceiaşi blândeţe de caracter şi iubire de societate, aceiaşi sinceritate, aceiaşi îndesare la primit în ospitalitate şi încărcare cu binefaceri pe oaspeţi, aceiaşi îmbrăţoşare de streini, aceiaşi pătrundere de suferinţele altuia,

---

[9] C. Constante, *op. cit.*, p. 26 şi 29.

www.dacoromanica.ro

acelaş costum ca în ţară. De la Maidanpek încoace sânt şi mai curaţi» [10].

Cu mult mai viguroase şi pline de optimism sânt liniile portretului se li face peste câţiva ani geologul Szabo: «Rasa aceasta se distinge printre vecinii ei prin trăsături hotărît mai frumoase şi mai nobile. Valahii din Serbia sunt muncitori, cruţători şi ţin cu îndărătnicie la portul şi limba lor. In timp ce Bulgarii s'au serbizat în număr mare, ceeace nici nu prea e de mirat, dată fiind înrudirea lor de limbă cu Sârbii, *Valahii ţin cu îndărătnicie la limba lor*, pe care nu se mulţumesc a nu o schimba cu cea sârbească, ci a întreţine mereu gelosia Sârbilor: *o femee valahă, intrată prin măritiş într'o casă sârbească, sfârşeşte prin a valahisa în scurt timp familia sa»*. Şi după ce învăţatul relatează o serie de măsuri luate pentru sârbizarea lor silită: şcoli numeroase în care se predă «exclusiv în limba sârbă», *«preoţii* sânt toţi sârbi»... funcţionarii la fel, cu toate că, în ce priveşte darurile personale... «(Valahii) nu numai că nu sunt inferiori Sârbilor, *ci direct mai bine dotaţi»*. Autorităţile neştiind limba lor, ei necunoscând limba Statului, «o prăpastie se deschide între popor şi funcţionari» de unde rezultă că *«Valahii din Serbia se simt străini în ţara lor»*. *«Şi, cu toate aceste măsuri, se dă drept un fapt cert valahizarea într'o măsură tot mai largă în Serbia, în timp ce nu vei găsi, nici măcar ca un fenomen, un Valah sârbizat»*. Un farmacist ungur, în studiul său despre «Graiul şi topografia jud. Kneajevaţ, aduce deseori de la locuitori frase de acestea: «când ne-au luat Sârbii» sau «când Sârbia ne-a ocupat» [11], ceeace arată raportul dintre locuitori şi Stat. Şi Romanski a dat în 1916 peste sate care i se arătau de curaţ sârbeşti, în care însă se descopereau nu numai familii româneşti răsleţite, «dar şi mahalale întregi româneşti. Pe de altă parte în unele sate curat româneşti sânt familii de a căror origine sârbească încă se ţine minte, însă cari s'au schimbat cu totul» s'au românizat. «Femeile obişnuit nu ştiu sârbeşte» (în jud. Pojarevaţ), zice Romanski pentru ca să închee cu consideraţii despre «înmulţirea repede şi legătura proverbială de limba şi obiceiul lor» ce caracterizează pe Români.

---

10 Căllimanu, *op. cit.*, p. 54-5.

11 St. Macici, în *Glasnik srpsk. ucenog druştva*, XIX, 1866 apud Romanski, *op. cit.*, p. 41.

www.dacoromanica.ro

Weigand însuşi constatase că populaţia din *Craina,* colţul cel mai nord-estic muntos al Serbiei, este română.

Această regiune nu numai că deocamdată e la adăpost de slavisare, dar chiar se constată *«o întărire considerabilă* a elementului românesc şi aceasta în general prin creşterea naturală şi prin deplina asimilare a elementelor slave din Craina, cu excepţie la Negotin şi satele sârbeşti în apropiere de el» [12].

*
* *

Afirmând că pentru filologie existenţa anterioară a *ţinutului românesc* timocean nu poate fi pusă la îndoială, învăţatul german filologul Gamillscheg, credea că «despre acest ţinut românesc istoria tace». C-tin Noe a încercat însă pentru întâia oară gruparea câtorva date istorice cu privire la dânsul [13]. Se va vedea în a doua parte, că istoria ştie să spună mult, atât în ceeace priveşte drepturile noastre în această regiune cât şi despre individualitatea ei politică faţă de evoluţia Statului sârbesc, strein de aceste locuri, şi usurpător al lor numai din sec. XIX.

Şi se va mai face încă o dovadă în sensul unităţii regiunii Morava-Lom: aceea a unei soarte comune a ei, de-alungul epocilor istorice, până la 1833.

---

[12] G. Weigand, *Die Rumänen in Serbien* (Globus, 1900, p. 265-9) şi Jahresb. Inst. der rumän. sprache, VII.

[13] C. Noe. *Din trecutul Ţimocului,* două articole în «Timocul» IV (1937), Nr. 1-3, 9-10.

www.dacoromanica.ro

PARTEA II.

SCURT ISTORIC AL REGIUNII TIMOCENE.

CAP. I.

LIMITA ISTORICĂ A SERBIEI LA EST.

1. Epocile istoriei regiunii timocene.

Cercetările temeinice datorite învăţaţilor români sau străini duc fără greş la încheerea că Românii timoceni formează un bloc compact destul de important, de peste o jumătate de milion şi că ei reprezintă ambele fenomene petrecute, în masa poporului român: al *continuităţii* şi al *expansiunii româneşti în dreapta Dunării*, într'o regiune de milenară civilisaţie tracă, urmată de colonisarea şi înflorirea culturii romane în curs de şase secole. Acest colţ de pământ n'a încetat prin urmare, în curs de trei mii de ani, de când intră în lumina Preistoriei şi a Istoriei de a fi, sub raportul etnic şi cultural, rând pe rând: trac, roman şi românesc.

O singură lature a problemei timocene nu s'a pus însă cu dinadinsul până acuma, anume aceea a succesiunei stăpânirilor sau formelor politice de secole; dar examinarea ei va duce la neaşteptata încheere că şi sub raportul politic, ţinutul timocean a tins la singularisare, la isolarea sa de către regiunea ocupată de Sârbi şi sârbizată pe la începutul Evului Mediu, isbutind să-şi dea, în două rânduri, o formă de Stat separatist, care a gravitat spre Statul muntean din stânga Dunării, cu care chiar a fos unit pentru câţiva ani.

Faptul însă mai grav în consecinţe, care se desprinde din această cercetare, ca un adevăr istoric indiscutabil şi pe care se întemeiază dreptul românesc în aceste părţi, este acela că: *Statul*

www.dacoromanica.ro

sârbesc n'a înglobat niciodată, în cursul desvoltării sale fireşti din Evul Mediu, regiunea timoceană; numai târziu de tot, în ultima lui fasă din sec. XIV, el s'a întins asupra unei mici porţiuni a regiunei noastre, între Morava şi Porecica; Belgradul cu zona din jurul său n'au fost ocupate de el decât pentru scurt timp, iar *judeţele Craina şi Negotin-Timoc niciodată.* La acest luminos adevăr se adaogă acela că şi în epoca contimporană, când prin luptele militare şi diplomatice ale lui Miloş Obrenovici, s'a format Principatul Serbiei, se face deplin dovada că *Miloş nu este decât un usurpator al ţinutului de drept românesc* şi că el a trebuit să desfăşoare o îndărătnică acţiune diplomatică spre a-l căpăta.

Una din cele mai interesante întrebări în domeniul istoriei politice a Peninsulei Balcanice este desigur aceasta: cine a stăpânit ţinutul Morava-Lom de la încetarea dominaţiei romane, adică de la invasia Slavilor până la cucerirea otomană? *Când şi unde* s'a format Statul sârbesc? S'a întins el vreodată până la Dunăre. înainte de căderea lui sub Turci? — şi, în fine: în ce împrejurări a ocupat el în sec. XIX aceste locuri? Iată o serie de întrebări care nu pot primi răspunsul decât de la o privire istorică sumară asupra acestui *ţinut* şi care ne va lămuri causele usurpării sârbeşti, înfăptuite prin călcarea drepturilor noastre istorice şi etnice asupra lui.

2. Epoca I: a anarhiei barbare *)

La anul 602 răscoala lui Focas împotriva împăratului Mauriciu duse Imperiul de Răsărit la catastrofa pierderii provinciilor romane de pe dreapta Dunării, care cad în puterea Slavilor.

In prima jumătate a sec. VII ambele Moesii ca şi cele două *Dacii: Ripensis* şi *Mediteranea* împreună cu Dardania sunt pierdute. Epoca anarhiei politice în care vor cădea aceste ţinuturi, inaugurată atunci, va dura până la finele sec. X când Imperiul roman, în forma cea nouă bizantină, va recuceri Bulgaria şi hotarul Dunării dela Sirmium (Mitroviţa) până la Mare. In acest timp, după o perioadă de anarhie politică a triburilor slave, ascultând de autoritatea nominală a Hanului avar, urmează aceea a dependenţii lor, tot nominale, de *Hanatul bulgar,* întemeiat ca o formaţie politică clientelară a Imperiului. In timpul acesta, triburile slave amorfe, aşezate pe dreapta Dunării, îşi vor lua numirea după apele

*) Vezi Harta II-a, Limitele provinciilor romane, la p. 39.

www.dacoromanica.ro

vecine potrivit unei datini locale a vechilor Traci: «Timociani» cei dela Timoc, «Moravani» cei dela Morava, precum «Narentani» s'au numit cei dela Narenta Dalmației, *Rasciani* (Sârbi) cei dela Rașca și *Moravi* cei dela Morava de sus. Triburile slave formau organisații aparte față de «Romaniile populare» din vecinătate care se mențineau prin unele orașe ca: Florentiana, Bononia (Vidin), Ratiaria (Arcer), Ansamus (Samovit), etc., sau pe unele văi și regiuni păduroase. Aceste *Romanii populare* autonome sunt «Vlahiile» de mai târziu, conduse de juzi după dreptul românesc. Pe măsură însă ce Slavii își făceau drumul spre Sud, ținutul nostru, descongestionat de invasia lor trecătoare, își reia caracterul unitar românesc, pe suprafața de care a fost vorba mai sus. Triburile slave de Timociani și Moravani dispar fără urmă din aceste părți, în afară de mici grupe ce se vor topi în massa românească, lăsând urme de influență slavă regională la ai noștri, ca amintire de pe timpul simbiozei locale româno-slave.

Timocianii despre cari vorbesc deci isvoarele istorice, între ele și cronica lui Eginhardus, că la 818 după conflictul dintre hanul bulgar Crum (802-814) și împăratul Apusului Ludovic Piosul, de curând s'au despărțit de Bulgari, trimițând soli la Aquisgrana, pentru a se supune» acestuia, apoi în Pannonia, la 819, de sigur nu este un nume care să privească direct pe Românii din ținutul Timocului. Că și «Romania» sau «Vlahia» ce a existat de sigur în acele părți va fi participat la mișcarea de a se desface de hanatul bulgar, este un fapt probabil, de oare ce adeseori Românii au colaborat cu barbarii din vecinătatea lor spre a se putea menține în epoca simbiozei româno-slave.

Alături însă de «Timociani» sau *Timotiani* se menționează în cronicile apusene un alt trib «Guduscani», pe cari Kanitz îi pune în legătură cu masivul «Cuceai» — și acești munteni e mai probabil să fi fost chiar Românii din ținut.

Dovada acestei colaborări o avem în formarea ducatelor de model franc pe teritoriile vecine cu Imperiul Carolingian și la care luau parte Românii cu Slavii sau chiar cu Bulgarii, ca în ducatele pe care le amintește «Gesta Hungarorum» (a Notarului Anonim). Ducatul lui Salan, în care se aflau de sigur și Românii din Bacica, avea scaunul său în *Titel,* iar ducatul lui Glad (=Vlad) din Banat se sprijinea pe oaste de «Bulgari și Vlahi», după cum spune cronica ungară, care dă amănunte prețioase despre ființa

www.dacoromanica.ro

acestor «ducate» de colaborare, pe timpul năvălirii Ungurilor (pe la 900). Aceste ducate s'au format în cursul secolului IX prin elemente pornite uneori din Sudul Dunării, cum s'a întâmplat cu Glad, pe care Notarul anonim, îl arată că ieşise din Vidin *(de Bhudin castro egressus)* cu ajutorul Românilor pe care cronicarul îi numeşte Cumani *(adiutorio Cumanorum)*: dar se ştie că înainte de anul 900, când s'a petrecut faptul, Pecenegii şi Cumanii nu apăruseră în Dacia. Dacă ducele Glad a mai păstrat ţinutul Vidinului din care plecase — cum crede C. Noe[1] — nu avem nici o indicaţie precisă în cronică.

Istoricii bulgari cred că se pot trage conclusii din presintarea vechiului Hanat primitiv sau proto-bulgar ca înglobând în limitele sale tot basinul Dunării de jos, sau numai unele părţi dela Nordul acestui fluviu, prin sec. VIII, uitând că, chiar dacă s'ar dovedi acea extindere politică, ea nu însemna stăpânirea unui Stat organisat ci numai culegerea tributului dela populaţiile paşnice, care se răscumpărau astfel de prădăciunile hoardei turanice cantonate în platoul Deliorman. Chiar şi după ce Hanatul acesta de model avar-asiatic se prefăcu, la 864, în Ţarat creştin, el nu căpătă nici o administraţie propriu zisă nici caracterul de stat naţional — misiunea lui fiind aceea de a imita Imperiul Byzantin de caracter internaţional, a steagului creştin ortodox pentru toţi creştinii balcanici: Bulgari, Slavi-macedoneni, Români, Albanezi.

Dominaţia lui nominală în regiunile româneşti din Sudul fluviului, n'a înlocuit pe cea bizantină de cât în curs de un secol, pe distanţa de la Lom până la Mare şi de un secol şi jumătate de la Lom în sus până la Sirmiu — după care stăpânirea bizantină efectivă se reîntoarce în aceste părţi pentru alte două secole, Iată de ce presenţa Hanatului bulgar şi a primului Ţarat nu este creiatoare de drept istoric, după cum nici cea bizantină, care a urmat-o nu creiază, în aceste părţi ale Vidinului şi Moravei, un drept istoric, în favoarea Grecilor, cari aveau întâetatea în acel Imperiu.

Trecerea dela o stăpânire la alta s'a făcut în urma unui războiu de mai multe decenii, în care timp, ţaratul bulgar, învins de Nicefor Focas şi Ioan Zimisces şi desfiinţat în partea răsăriteană, — la 971, odată cu înfrângerea lui Sviatoslav, la Dristra — se

[1] C. Noe, l. c. («Timocul», III, 1-3, p.8).

www.dacoromanica.ro

retrage, sub dinastia Sişmanizilor, în părţile apusene cu centrul resistenţei în Macedonia, la Ohrida. Acolo el s'a sprijinit, sub ţarul Samuil, mai mult pe elemente ne-bulgare: Slavi-macedoneni, Români şi Albanezi. El dispunea însă de patrulaterul: Sofia, Vidin, Belgrad (Alba Graeca) şi Niş, care nu va fi supus de bizantini de cât după căderea Vidinului (1002), împotriva căruia împăratul Vasile II Bulgaroctonul făcuse patru expediţii; în cea din urmă el fu cuprins după un asediu de opt luni [2]. Importanţa Vidinului ca cetate de mâna întâiu se vede din îndelungata lui rezistenţă.

De abia în acest secol, al zecilea, apare şi un nucleu politic sârbesc în ţinutul *Rasciei*, cu centrul în cetatea Ras, pe pârâul *Raşca* (situat la Nord de Novi-Bazar), de unde vine numele de *Răsciani* ce se dedea Sârbilor în Evul mediu; această modestă formaţiune politică se întindea spre Răsărit numai până la Morava sârbă şi la confluenţa ei cu Morava bulgară, al căror nume ni spune mult sub raportul întinderii vechiului Stat sârbesc.

3. Epoca II-a bizantină şi româno-bulgară.

Epoca bizantină durează vreo două secole, începând în două momente diferite, la 971, cum s'a arătat mai sus, când Bulgaria răsăriteană, dintre munţii Haemus (Balcani) şi Dunăre se preface în provincia bizantină sau *ducatul Paristrion*, care înglobează şi laturea stângă a Dunării pe o mare lărgime [3] şi la 1002, când energicul Vasilie II cucereşte patrulaterul apusean cu întreaga regiune dela Timoc până la gura Savei, împreună cu Scopia şi Nişul iar la Sud până la Morava, ba se întindea şi dincolo de Sava, în Sirmia; hotarul bizantin s'a menţinut astfel în aceste părţi până la luarea lor în stăpânire de Imperiul Asăneştilor. In tot timpul acesta, *Serbia* care atârnase de Bizanţ capătă neatârnarea şi titlul de regat, păstrându-se în regiunea mai sus amintită, adică la

---

[2] C. Jirecek, *Geschichte der Bulgaren*, pp. 187, 190, 194.

[3] N. Iorga, *Istoria Românilor*, III, p. 63, şi N. Bănescu, *Changements politiques dans les Balkans*, (Cf. idem, *Paristrion* în *Byzantion...).* D-l N. Bănescu a stabilit cel dintâiu că, după cucerirea Bulgariei lui Samuel de către Vasile II Bulgaroctonul, teritoriile fostului ţarat au fost organisate imediat în două ducate bizantine: unul spre Apus «Ducatul Bulgariei», cu reşedinţa în *Scopia*, altul la Răsărit, către Marea Neagră, «Ducatul Paristrion» cu reşedinţa în Silistra [1]. Cel dintâi cuprindea deci şi regiunea timoceană, dela Sirmiu până la Vidin.

www.dacoromanica.ro

Apus de Morava şi era supusă unei duble influenţe: cea bizantină şi cea ungaro-latină. In regiunea aceasta *Comnenii* şi în deosebi Impăratul Manuil au purtat lupte grele trecând şi în Banat, la Palanca, spre a pune stavilă tendinţei de înaintare a Ungariei. Pe timpul urmaşului său Andronic, Ungurii vor isbuti să pună mâna pe Sirmia şi pe ţinutul Moravei până la Niş, dar numai în mod trecător, căci ele vor fi *recucerite dela Unguri de împăratul român Ioniţă.*

Harta III. *Ţările sârbeşti,* între Adriatica şi râul Morava în timpul ţaratului bulgar (ţarul Simeon) şi a Imperiului Bizantin care dela 1002 până la 1186 se întind până dincolo de Belgrad, în Sirmia (Srem). Limitele sârbeşti s'au luat după Atlasul sârbesc (Stanojević) nr. 45.

Cu toată paza serioasă a ducelui bizantin la Dunăre, se întâmplă uneori răscoale în populaţia locală, dornică de autonomia îndătinată, atât la *Vidin*, cât şi în cetăţile de la Dunărea de jos, dela *Dristra* până la Vicina, unde se menţionează acei vestiţi conducători: *Tatul*, Seslav şi Satza, ajutaţi de Pecenegi. Alteori Pecenegii, ajutaţi de Slavi, pradă şi ruinează oraşele Scupi, Niş, Sirmiu

www.dacoromanica.ro

și «cetățile Paristriului până la Vidin[4]. Dar stăpânirea bizantină la Dunăre lasă urme trainice: vechile orașe romane sânt restaurate sub nume noi sau puțin schimbate: *Sirmiul* devine cetatea Sânt-Dumitru (la Sârbi: Mitrovița) și Singidon se numi: *Alba graeca* (Belgrad, la Slavi). La gura Moravei se zidi o altă *Sunædrie* al cărui nume românesc se menține în ambele forme: (Semendria și Smederovo), cetatea cu ziduri uriașe. *Budiniu* (fosta Bononie) se va rosti *Vidin* după fonetica greacă, Românii însă îi vor da un vechiu nume tracic: Diiu. Tot atunci apar *Maglavit, Calafat, Corabia,* și *Nicopole-mic* pe țărmul stâng al Dunării, iar pe dreapta ei: *Nicopolis, creațiuni bizantine,* ca și *Vicina, Chilia* (Licostomo) și *Selina* (Sulina) din părțile Dobrogei, unde rolul de seamă e jucat de vechiul *Durostor,* numit de Bizantini: *Dristra* (de unde: Silistra la Turci). Aceste creațiuni denotă cât de puternică era viața economică bizantină pe ambele maluri ale Dunării dela Sirmiu până la Mare.

Către finele acestei epoci *Moravo-Timocenii* români iau parte la expedițiile cruciate căci nu mai de dânșii poate fi vorba în cele două știri: una din cronica lui *Ansbertus* și alta din a lui *Vardan,* armeanul; ambele afirmă că Frederic Barbarosa, care se îndrepta spre Ierusalim în cruciată pe vechiul drum al oștilor, dela Belgrad spre Niș, Sofia, Valea Mariței, ar fi luat în solda lui un mare număr de *Români*[5]. Cei care se vor fi întors din această cruciată au putut lupta cu folos sub steagul Asăneștilor.

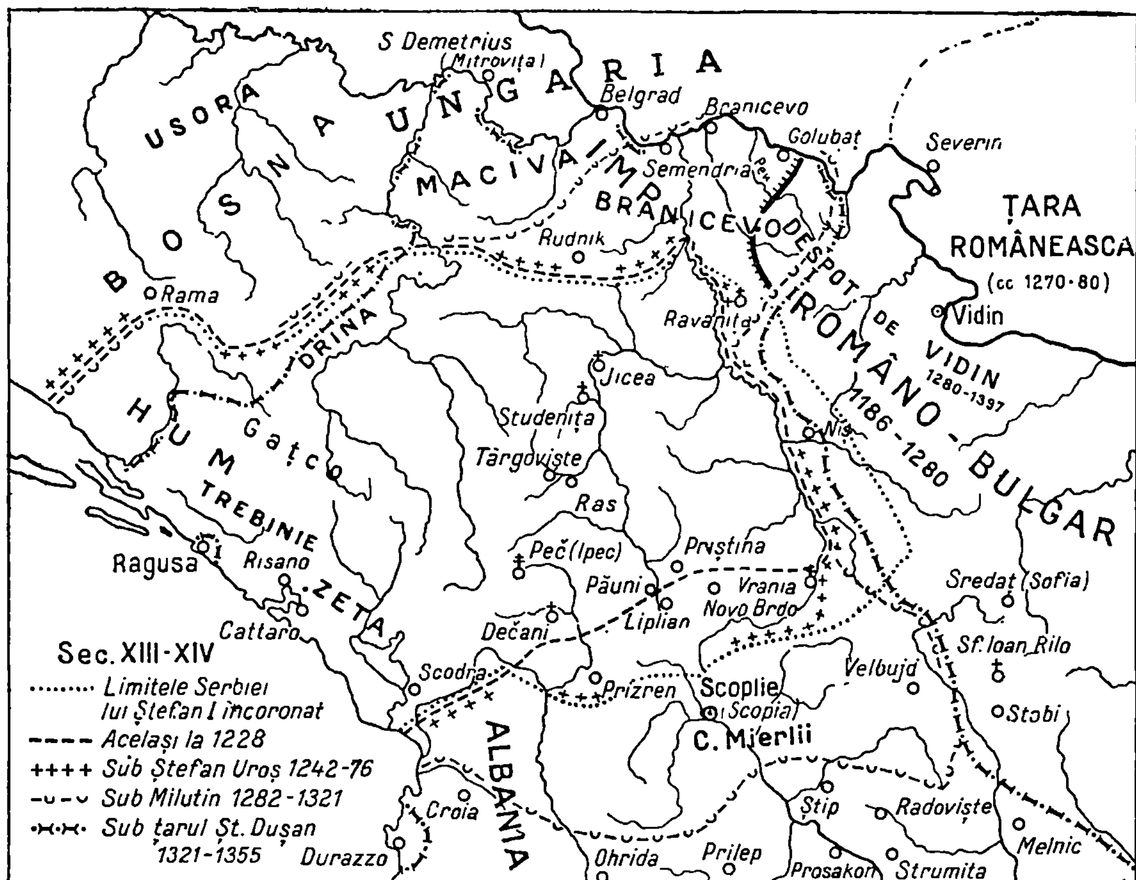
Dominația bizantină care aduse din nou tradiția romană la Dunăre se va continua cu o stăpânire de caracter ceva mai național, deși ea caută să se rezime pe aceiași tradiție romană; întemeind Statul pentru cele două națiuni conlocuitoare în cuprinsul vechei Moesii, Asăneștii crează de fapt dreptul nostru istoric în ordinea politică asupra acestor ținuturi. Căci regnum *Blacorum et Bulgarorum,* creație spontană a energiilor populare din Evul Mediu, dar silită de cărturari să ia asupră-și sarcina taratului mai vechiu cu năzuința spre Constantinopole, regatul

---

4 Idem, *op. cit.*, p. 65.

5 Ansbertus, *Fontes rerum austriacarum* I, *Abt. Script.* V. p. 44 și *Vardan* apud: A. Decei. «*Românii din sec.* IX-XIII, *în lumina isvoarelor armenești*». (*An. Ist. Naț.* Cluj, 1926-8), Cf. F. Florescu «*Românii din Jugoslavia*, p. 7, 1941.

www.dacoromanica.ro

Harta IV. Variaţia limitelor *Regatului sârbesc* al *Nemanizilor*, între Adriatica, Drina şi Morava cu *axa politică* pe linia: Prizrend, Deciani, Peci, *Ras*, Studeniţa, Jicea — depărtat de Dunăre, de care-l desparte ţinuturile: Maciva şi Braniceva luate de Unguri şi de Asăneşti. — Limitele tot după *Atlasul sârbesc*, care le împinge greşit peste Niş şi până la Pareci (aici reală e linia în formă de pieptene).

www.dacoromanica.ro

Est (a Serbiei despre Bulgaria), zice Jirecek, merge pe munţii dintre Morava şi Timoc, dela Cazane spre Sud. Oraşul Niş nu-i niciodată numit între episcopatele sârbe din sec. XIII şi XIV»... fiind apanagiul împărătesei din Târnova [8]. Caston Gravier, ca cel mai autorizat în această chestiune, zice:

«In tot decursul perioadei istorice, se vede că oamenii au trecut rareori peste larga bandă muntoasă dintre Timoc şi Morava, hotar ideal, într'un timp când mijloacele nu permiteau de a slăbi valoarea unui obstacol. Din epoca lui Aurelian, noua Dacie, sau Dacia Ripensis... *care s'a format atunci pe la 274, la Sudul Dunării... primi aceste înălţimi ca limită despre Moesia Superioară. In evul mediu, Statul sârb din sec. XIII şi XIV se opri şi el la aceşti munţi. Apoi această limită va presinta o fixitate remarcabilă; timp de şase secole de-arândul la ea aveau să se oprească, după Statul sârb din evul mediu, paşalâcul din Belgrad, apoi provincia austriacă din prima jumătate a sec. XVIII, apoi din nou paşalâcul şi în fine Serbia renăscută»* [9].

Limita de care vorbeşte Gravier este *«paravanul muntos»*, limitele paşalâcului de Belgrad, care, tot el o spune, în partea de Est *«coincidau cu o adevărată zonă de frontieră din cele mai bine marcate de natură. Intre marile văi ale Moravei şi Timocului, platforma care se înalţă este largă de 30-50 km., înaltă de 800-1200 m. şi în total puţin aplecată spre Nord»* [10]. Vom mai reveni asupra caracterului de regiune închisă pe care distinsul geograf o recunoaşte acestui ţinut muntos, separat de Serbia din toate punctele de vedere [11].

---

8 C. Jirecek, *Staat und Gesellschaft...* 1912 I, p. 5.

9 G. Gravier, *Les frontières historiques de la Serbie*, 1916, p. 75-6.

10 Idem, *op. cit.*, p. 73.

11 D. Rizoff, în prefaţa Atlasului său: «*Die Bulgaren in ihren hist. etnogr. u. politischen Gränzen*, Berlin, 1917, Dec. este de acord că «Basinul Timocului cedat de Turcia Serbiei, în 1833... n'a intrat niciodată în hotarele istorice ori politice, ori religioase ale Serbiei»

www.dacoromanica.ro

CAP. II.

INDEPENDENTA, UNIREA ŞI AUTONOMIA LOCALĂ A ŢĂRII TIMOCENE: 1280—1830.

1. Statul liber al Timocului: despotatul şi ţaratul de Vidin (1280—1397)

Odată cu pierderea hotarului Moravei şi al Dunării, pe porţiunea Belgrad-Baziaş, ţaratul româno-bulgar aluneca cu paşi repezi spre disolvare. Stingerea dinastiei Asăneştilor, care-i dăduse toată splendoarea, lasă ţara expusă atacurilor tătăreşti şi unei crise interne adânci; sub ţarul de origine cumană, Gheorghe Terterii (1280-91), câteva regiuni geografice deosebite, destul de mari, în special cele româneşti, se desfăceau rând pe rând de ascultarea Târnovei, sub căpetenii de origine cumană, spune Jirecek [12], ca în Dobrogea, în părţile Braničevei, unde se aşează fraţii *Dârman* şi *Cudeliu*, pe când în Vidin se aşeza ca Domn neatârnat «despotul» Sişman, înrudit şi el cu principii cumani, dar având temeinice legături în Banatul de Severin (Oltenia), unde găsi adăpost atunci când fu alungat de regele sârb Şt. Milutin. Impăcându-se cu acesta, pe la 1292, el îşi reluă tronul înfiinţat de dânsul, lăsându-l apoi de moştenire fiului său Mihail, pe care cronicile îl numesc «despotus Bulgariae», sau chiar «dominus de Vigdino». Un frate al său purta numele românesc de «Balaur», ceea ce presupune, dacă nu chiar originea românească a familiei, o înrudire cu Românii sau o puternică influenţă a mediului românesc de aici [13]. Făcând socru pe regele sârb, Mihail îşi întări domnia la Vidin, unde rămâne până la 1323, când boierii din Târnova l-au ales ţar.

---

12 C. Jirecek, *op. cit.*, p. 282, 288.

13 C. Noe et M. Popescu-Spineni, *op. cit.*, p. 38-9:

www.dacoromanica.ro

Cam în aceiaşi epocă se întemeie şi puternicul Stat al Țării Româneşti din Nordul Dunării, între 1280-90, cu care noul țar intră în aşa de strânse legături de alianță încât chiar din primul an țarul primi un puternic ajutor militar de la Basarab I în răsboiul său cu Bizantinii pentru stăpânirea Filipopolei. Această prietenie se dovedi şi la 1330, când acelaşi Basarab îi dete ajutor contra Sârbilor, în lupta dela Velbujd, din 23 Iunie, unde țarul Mihail căzu ucis. Un fapt tot aşa de semnificativ ca şi alianța solidă cu dinastia din Vidin, se petrecu în țaratul de Târnova, după biruința lui Basarab din acelaşi an, la Posada, asupra lui Carol Robert (9-12 Noembrie); învingătorul dela Sud, Ştefan Duşan se mulțumi să încredințeze puterea din Târnova sorei sale, fosta țarină disgrațiată, şi se retrage refusând coroana ce i se oferi de o parte din boerii dela Târnova şi fără ca să ocupe Vidinul aşa cum făcuse înaintaşul său, Milutin, la 1290. Se poate presupune că teama de noul învingător din Carpați să fi apăsat serios în cumpăna politicei sudestice, pentru a ne explica modestia lui Ştefan Duşan

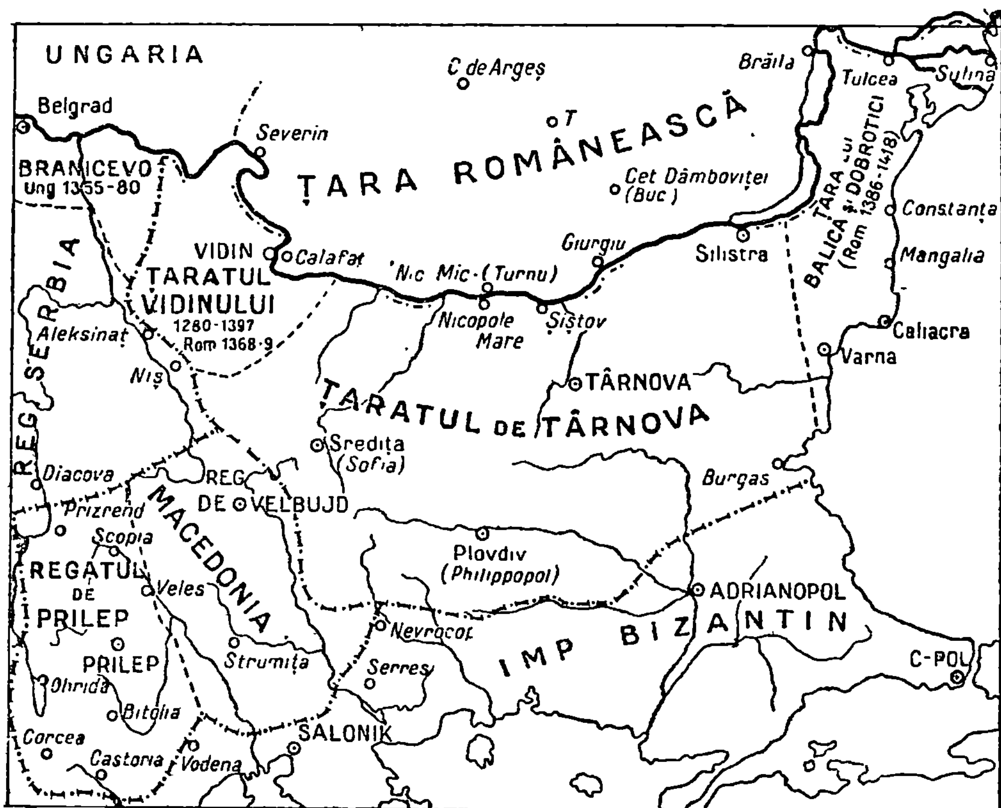
După un an de turburări, veni la tron ginerele Domnului român, un nepot de fiică al fostului țar, purtând numele *Alexandru* ca şi fiul mai mare al lui Basarab; acesta va continua politica de strânsă colaborare cu socrul său, Marele Voevod şi Domn dela Argeş, socotindu-se amândoi ca moştenitori legitimi ai *dinastiei Asăneştilor*, a cărei tradiție imperială se restaurează acum de cei doi suverani prin adăogirea numelui de *Ioan:* cel din Argeş îşi va zice Ioan Basarab, şi după dânsul toți Basarabii şi Domnii țărilor române îşi vor adăoga numele domnesc «Ioan» — iar țarul din Târnova pe cel de *Ioan Asan;* el se numi *Ioan Alexandru Asan* şi fiii săi: Mihail Asan şi Ioan Asan (ambii morți în tinerețe), Ioan Sracimir şi Ioan Sişman, cei doi rivali de mai târziu. O desbinare în politica internă sili în curând pe țarul Alexandru, care voia să lase moştenitor pe fiul cel mic, să creeze un țarat separat la Vidin pentru Ioan Sracimir[14].

In modul acesta se reface *Statul Timocean* dela Dunăre dintre râurile Pek şi Lom, care fusese întemeiat încă din 1280 ca un imperativ al unității geografice şi etnice a regiunii; el avu o durată numai de aproape un secol (1280-1397) din causa venirii Turcilor. Incepând ca un *domniat,* fiindcă principele avea titlul de

[14] C. Jirecek, *op. cit.*, p. 388, dă numele membrilor dinastiei din Târnova

www.dacoromanica.ro

«Domn de Vidin» sau pe cel echivalent de *despot*, Statul Vidinului sau al Diiului, avea un triplu caracter românesc: tradiţia politică, dinastia şi locuitorii. Tradiţia era aceea creiată de Asăneşti; populaţia lui era în majoritate de Români, a căror masă se revărsa dincolo de limitele Ţaratului, spre Morava, spre Sofia, şi spre Vraţa [15], iar dinastia era românisată, sau în parte de origine română, căci cel din urmă domnitor, Sracimir, era fiu de domniţă romancă, (probabil al Anei, prima soţie a ţarului Alexandru) şi în acelaşi timp soţ al unei romance, vara lui Vlaicu Vodă.

Harta V. *Desmembrarea ţaratelor slave din Balcani* în sec. XIV după caracterul naţional-regional al populaţiilor: Ţaratul Asăneştilor se desface în trei stăpâniri, dintre care două româneşti: Despotatul-Ţarat de *Vidin* şi despotatu *Dobrogei*. (Limite din Atlasul bulgar „Die Bulgaren" 1917 de Rizoff-Zlatarski, pl. IX.

Deşi ca formă politică statul vidinean imită ţaratul de Târnova, din care se desfăcuse întocmai ca şi *Despotatul Dobrogei* (acesta se desparte pe la 1346) — el făcea de sigur figură de *Stat*

15 Asupra limitelor cf. C. Noe, *op. cit.*, pp. 42-3 şi nota 1.

www.dacoromanica.ro

național românesc, ocupând întreaga regiune timoceană românească de azi. Limba oficială era vechea slavă, care se va introduce și în Valahia și în Moldova, potrivit tradiției ortodoxe. Este deci o greșeală a socoti că țaratul de Vidin se mărginea la județul actual Vidin, când el cuprinde toată Craina și Nișul și o mare greșeală de a crede cineva că Serbia, înainte de căderea ei sub Turci, a fost vreodată vecină cu Țara Românească; aceste două greșeli, din ignoranță, se comit adeseaori la noi, dar și mai mare greșeală este de a socoti țaratul de Vidin ca un stat bulgar, când el era *locuit probabil numai de Români,* și avea în fruntea sa o dinastie românisată: o tariță, fiică de Domn român, purtând în diplome latine titlul de «imperatrix», împărăteasă, soție a unui țar, el însuși fiu de romancă. Strânsa legătură politică dintre dinastia română din Argeș și aceea din Târnova se întărise cu una de îndoită căsătorie și cu o colaborare militară în contra Bizantinilor la 1323 și contra Sârbilor în 1330. Caracterul românesc al noului Stat avea să-l împingă însă chiar la *unirea* lui cu Țara Românească.

2. Anexarea Vidinului la Țara Românească

Dar cel mai de seamă eveniment al acestei epoci pline de atâtea amintiri românești în regiunea Vidin-Morava, este de sigur acela al alipirii trecătoare a ținutului Vidino-timocean prin intervenția lui Vlaicu peste Dunăre în 1368-9, un fapt care pentru Românii Timoceni poate fi asemănat aceluia prin care Mihai Viteazul a unit Ardealul cu Țara Românească, în 1599-1600.

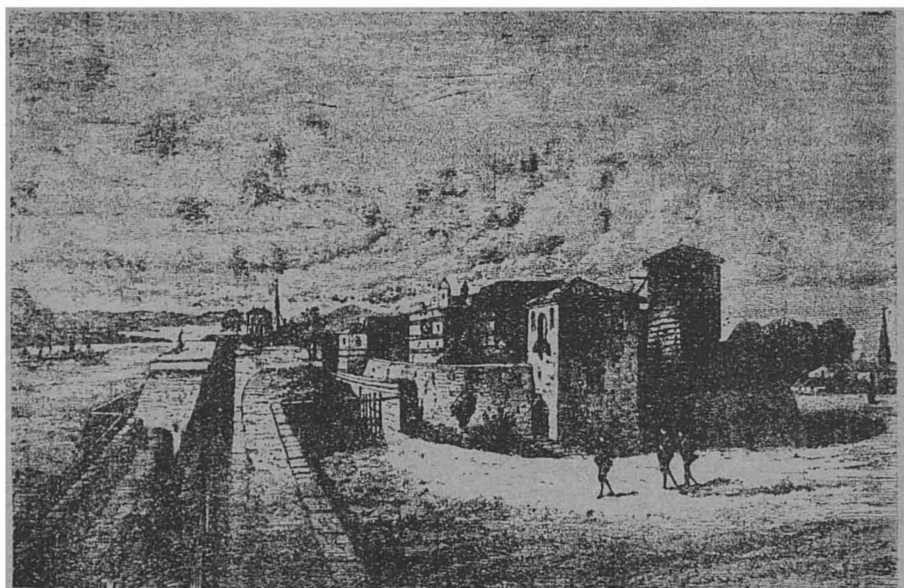
Lucrurile s'a petrecut astfel: *Vlaicu* (Ioan Vladislav Basarab) luase tronul în 1364 [16], fără să onoreze cu omagiu de vasal pe ambițiosul rege de sânge frances Ludovic al Ungariei și acesta porni contra lui o expediție de pedepsire. Atât de strânsă era însă legătura dintre dinastiile din Argeș și din Vidin, că regele socoti mai nimerit a năvăli în țaratul de Vidin, în loc de a lovi direct pe Vlaicu. Sub pretext că țaratul de Vidin era amenințat să cadă în mâna Turcilor, fiindcă țarul Șișman din Târnova, de-abia suit pe tron, devenise vasal turcesc, Ludovic ocupă țaratul, prefăcându-l în «Banat al Bulgariei» și trimite pe Sracimir cu soția sa ca priso-

---

16 Nicolae Alexandru moare în 1364 și omonimul său țarul Alexandru în 1365, lăsând în locul său pe Șișman.

www.dacoromanica.ro

nieri în Croaţia. Vlaicu răspunde prădând ţinutul Amlaşului de la Sibiu. Anul nou însă aduse pacea între cei doi adversari, regele împăcând pe Vlaicu prin aceea că-i dedea în schimb. «ducatul de Făgăraş» şi «banatul de Severin», dar numai partea olteană a lui, căci cea timişană, cu Caransebeş şi Timişoara, se alipia la Banatul Bulgariei. Se înfăptuia astfel, pentru întâia oară unirea politică şi

5. Cetatea Diiului (Vidin).

administratvă a celor două ţinuturi româneşti, bănăţean şi timocean, sub acelaşi cârmuitor: banul unguresc din Vidin.

Deşi Vlaicu primise o *compensaţie preţioasă* pentru ca să accepte stăpânirea lui Ludovic în Vidin, nu atât vanitatea, de care era cu era cu totul lipsit, ci împrejurările l-au silit să reacţioneze altfel. Turcii atacând, împreună cu Şişman, la 1367, banatul Bulgariei, banul ungur cere ajutor lui Vlaicu, care trimete trupele sale şi respinge atacurile turceşti. Aceasta «era cea dintâi luptă dintre Români şi Turci şi ea s'a dat în legătură cu stăpânirea Vidinului». Dar locuitorii ortodocşi, asupriţi de propaganda catolică, suportau cu adâncă revoltă sufletească jugul unguresc, înclinând a se da de partea lui Şişman; cu mari greutăţi isbuti Vlaicu să-i ţină în ascultare şi să resiste contra Turcilor. O diplomă papală arată că s'ar

www.dacoromanica.ro

fi convertit atunci cam a treia parte din populația țaratului, care număra, după C. Jirecek, vreo 600.000 locuitori; altă diplomă a Papei din 1370 aduce laude lui Vlaicu pentru luptele purtate de el în fruntea unei oștiri numeroase, cu Turcii.

Ura ortodocșilor contra propagandei catolice se înteți, însă, după retragerea dușmanilor și plecarea lui Vlaicu în țară. Atunci se produse acțiunea plină de mare curaj și de o matură conștiință politică din partea lui Vlaicu, la care-l împinge simțul *afinității etnice* și *zelul de apărător al ortodoxiei*. In toamna anului 1363, «chemat de cetățeni», spune cronica misionarilor catolice, Vlaicu, «ocupă Vidinul», cu întregul său teritoriu până la râul Pek și la Niș, sub pretextul «de a-l păstra pentru cumnatul său Sracimir și spre a *nu* cădea în mâinile lui Șișman și a Turcilor». Ca o dovadă a indignării poporului se și înregistrează la 2 Februarie 1369, mișcări de stradă, în care misionarii catolici sânt uciși. Indignat de aceste întâmplări, regele Ludovic declară din nou războiu lui Vlaicu și trimete asupră-i două corpuri de oaste: unul pe la *Vidin*, pe care-l reocupă, luându-i și Severinul, alta pe valea Dâmboviței, unde trupele ardelene sânt crunt bătute de Vlaicu. Isbânda Domnului român se confirmă din condițiile păcii încheiate în vara lui 1369: Sracimir este reașezat în tronul său, va *vasal regal*, dar *sub garanția lui Vlaicu* și a lui *Dobrotici*, despotul Dobrogei, care gravita și el, după cum se vede, în jurul lui Vlaicu; banatul Severinului, împreună cu partea olteană, se restitue lui Vlaicu, pe când partea apuseană din «Banat», zisă și «Valachia Citerior» rămâne sub comitele de *Timișoara*. Schimbările următoare în politica lui Vlaicu n'au mai adus modificări de seamă în situația fixată la 1369: țaratul de Vidin va continua să dăinuiască, la adăpost de primejdii, sub garanția Domnilor munteni, până la căderea lui sub Turci. Vlaicu va ocupa mai târziu, la 1377, *Nicopolea*, probabil în urma unor noi ciocniri cu Șișman și cu Turcii [17].

Această glorioasă epocă de manifestare a vitalității românești pe dreapta Dunării timocene se va încheia cu căderea țaratului de Vidin sub Turci la 1397. Amenințarea otomană devenea tot mai puternică și spre a-i pune o stavilă, principii creștini: Lazăr al Serbiei, unit cu cei doi vasali turci — Șișman și Ivancu Dobrotici, ajutați de Mircea, vor câștiga o isbândă trecătoare în 1387, contra Tur-

---

17 D. Onciul, *Curs lit. Ist. Rom.* 1910. N. Iorga, *Ist. Rom.* III, p. 231-8.

www.dacoromanica.ro

cilor, dar la 1388 Şişman e silit să se supue din nou Turcilor, iar *Sracimir*, care nu s'a distins niciodată prin fapte de arme, în prea îndelungata lui domnie de vreo 40 de ani, *se închină*, pentru întâia oară, *Sultanului*. Infrângerea Sârbilor dela Câmpia Mierlei, în anul următor, sili şi Serbia la închinare. După o scurtă perioadă de vasalitate, cele două ţarate din dreapta Dunării vor fi desfiinţate de Turci: cel din Târnova, la 1393, *iar cel din Vidin la 1397*, în urma înfrângerii creştinilor dela Nicopole în 1396. Căderea regiunii timocene sub jugul turcesc nu-i desfiinţă însă unitatea administrativă, care se menţinu în paşalâcul de Vidin, creiat în limitele fostului ţarat de Vidin.

3. Tradiţia populară a stăpânirii româneşti în Sudul Dunării.

Nu s'au păstrat documentele date de Sracimir, dar din puţinele ştiri istorice ce avem s'a putut face dovada strânselor legături dintre regiunea timoceană şi domnia Ţării Româneşti, ba chiar a dependenţei politice şi a unirii ei trecătoare cu aceasta, pe timpul despotatului şi ţaratului de Vidin. Până la ce punct era dominantă, în aceste părţi, influenţa *economică* a Statului român din stânga Dunării, o mărturiseşte distinsul nostru numismat C. Moisil, care pe temeiul monetelor găsite constată «strânsele legături comerciale cu ţaratul Vidinului şi deci un întins trafic ce se făcea pe linia Argeş-Slatina-Craiova-Calafat-Vidin» [18]. Iar cât de mare era prestigiul primilor *Basarabi*, în ţaratul acesta mai ales, cu care legăturile economice şi etnice erau cele mai lesnicioase, ni-o dovedeşte eposul popular al Bulgarilor care, în sute de variante, studiate de G. Iordan [19], cântă pe cei patru Basarabi, contemporani cu Sracimir şi anume: Vladislav (Vlaicu), Radu, Dan şi Mircea. In special cucerirea Vidinului de Vladislav avu răsunet şi în cântecul vecinilor:

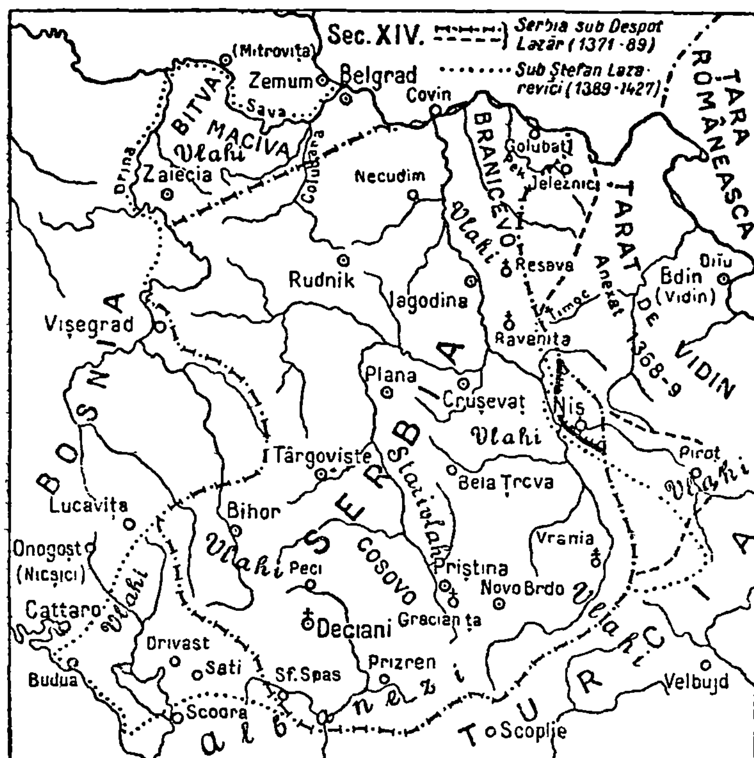
Na Vidinu gradu bijelome,	*La Vidin, cetate albă,*
Onde bijeşe starаţ Vladislav.	*Acolo fuse bătrânul Vladislav.*

[18] C. Moisil, *Monetăria Ţării Româneşti în timpul dinastiei Basarabilor*. (Anuar. Inst. Cluj, 1926, p. 141).

[19] G. Iordan, *Rélations culturelles entre les Roumains et les Slaves du Sud*, 1938.

www.dacoromanica.ro

Radu I care zidi *Mânăstirița* din Craina, este numit în poesia bulgară și «Karavlahul», iar Dan I este pus în legătură nu numai cu fratele său Mircea, care-i luă tronul, dar el devine un erou de seamă în cântecele de Crăciun ca și în baladele de vitejie bulgărești care circulă în vreo sută de variante [20]; s'ar putea însă ca în figura lui să se oglindească și amintirea lui *Dan II Viteazul*, care se războì timp de zece ani cu Turcii, la Dunăre (1422-31).

Harta VI. *Despotatul Serbiei* între 1371 și 1427, atingând Dunărea (fără Maciva și Belgrad) până la Poreci — și isgonit dela țărmul Adriaticei. — Epoca țaratului de Vidin. Limite după *Atlasul sârbesc* („Stăpânirea Lazarovici-Brancovici").

Pătrunderea primilor Basarabi, contemporanii lui Sracimir, în epopeea bulgară, unul din cele mai neașteptate fapte, în domeniul legăturilor culturale dintre cele două popoare vecine, nu se poate

20 Idem, *ibid.*, pp. 28 32-3, 45; In cântecul dela p. 46: «Rumănie», țara lui Dan Voevod dar la pag. 18 același nume se dă și Traciei sau Macedoniei. La p. 19 găsim: «*frumoasa Romaniea,* frumoasa țară Vlașca».

www.dacoromanica.ro

explica fără să admitem presenţa unui puternic element românesc pe dreapta Dunării şi mai cu seamă în această regiune, care de sigur prin fasa de bilinguism a acelora cari s'au bulgarisat ulterior, să fi transmis poesiei bulgare, odată cu subiectul şi numele autentic al ţării Basarabilor: *Rumănie*, care e pus în legătură cu Dan Voevod, — dovadă că el circula printre Românii Dunăreni dintre Morava şi Lom, alături de numirile *Vlaşca* şi *Caravlaşca*, date de Bulgari.

La legăturile culturale se adaogă cele bisericeşti: Domnii români se îngrijesc încă din timpul ţaratului de Vidin de viaţa religioasă a satelor româneşti din cuprinsul lui, ridicând biserici şi mânăstiri cari nu şi-ar fi avut rostul fără presenţa acestora acolo. Cel dintâiu ctitor în aceste părţi este Radu, care împreună cu vestitul misionar Nicodim întemeiază, încă de pe când era numai Ban de Severin, schitul Mânăstiriţa din plasa Cheei, unde până în sec. trecut se mai putea citi numele «Radulbeg», scris la vreo restauraţie şi amintind pe vechiul fundator.[21]. Nicodim care va pune temeliile vieţii mânăstireşti în Ţara Românească, venea la noi din părţile Macedoniei, tocmai prin acest drum de legătură al regiunei timocene.

4. Cucerirea turcească şi autonomia locală.

Sub umbra semilunei, legăturile dintre cele două maluri româneşti nu vor înceta, iar ajutorul cultural va lua forma unui patronaj religios asupra întregei provincii care va fi pusă sub ascultarea episcopului de Râmnic.

In 1397, ţaratul se prefăcea în sangeacatul (devenit apoi *paşalâcul)* de *Vidin*, care păstră la Apus hotarul despre Serbia vasală, aşezat la «paravanul muntos» de care s'a vorbit mai sus; înjumătăţit în suprafaţă prin anexarea părţilor de la Miazăzi la Turcia, principatul Serbiei îşi mută centrul politic, la începutul sec. XVI, în regiunea Semendriei, care, în radicalul din forma sârbească: *Smeder-ovo*, păstrează atât de bine numele vechiu românesc al unei Sumedria sau Simedria [22]; acolo se va menţine până la com-

---

[21] Al. Ştefulescu, *M-rea Tismana*, 1909, p. 43, nr. 1 şi N. Milicevici (apud) G. Iordan, *op. cit.*, p. 22 şi 32.

[22] F. Kanitz dă şi o formă — *Smedris* (Serbien, 1868, p. 7).

www.dacoromanica.ro

pleta sa lichidare între 1450-55, când Serbia se prefăcu în sangeacatul de Semendria. Numai în 1521, după căderea Belgradului, din care *Ioan Corvin* făcuse unul din marile bulevarde ale Creştinătăţii, apărat de el victorios până la moarte, paşa de Semendria îşi va muta reşedinţa la *Belgradul* care nu fusese până atunci de loc sârbesc. Insă şi după această dată, limita dintre cele două paşalâcuri, de Vidin şi de Semendria-Belgrad, create prin desfiinţarea despotatului sârbesc şi a ţaratului de Vidin, rămâne aceeaşi: hotarul se ţinea pe «Morava mare, de la confluenţa ei (cu cea sârbă), până la Kiupria, şi de acolea pe munţii cari despart basinul său de paşalâcul de Vidin şi dependenţa sa, Craina Timocului [23].

Incă doi eroi români vor mai fi citaţi în balada sârbo-bulgară: «Iancu Vodă Sibianu» (Ioan Corvin), care străbătu în trei rânduri provincia timoceană în cele trei expediţii cruciate purtate în Turcia şi Mihai Viteazul, care străbătu până în regiunea Vidinului, lăsând amintirea sa în satele româneşti; ele amintesc despre un «kneaz viteaz», care «a împărţit satelor de aici dascăli şi popi [24], căci viaţa spirituală este aceea ce stă mai mult la inimă satelor româneşti, părăsite de domnie creştină. Era firesc ca în timpul stăpânirii turceşti legătura spirituală cu «Ţara» să se accentueze şi Domnii români să-şi reverse mila şi asupra celor de un neam cu dânşii, aflaţi sub jugul păgân: Radu cel Mare zidi o biserică la satul *Lăpuşna,* în 1501 [25]. Şi Paul Kenezu făcuse năvăliri până la Cruşevaţ, Vidin, Nicopole.

Spre a nu ne opri, de această dată, mai mult asupra unei chestiuni, care n'a făcut până acum obiectul unei cercetări speciale, încheiu cu frasa lui Vâlsan: «S'a păstrat tradiţia — şi pe unele locuri au rămas inscripţii, care arată că vechile mânăstiri din Craina şi Ţărna Reca (j. Timoc) au fost zidite de Domni români, iar viaţa bisericească întreagă era sub ascultarea episcopului de Râmnic [26]. Cărţile bisericeşti erau toate în limba română prin satele timocene

---

23 G. Gravier, *op. cit.,* p. 28.

24 E. Bucuţa, *op. cit.,* p. 20, pune tradiţia lui Knez viteaz în legătură cu Mihai.

25 *Bul. Com. Mon. Ist.,* 1911, fasc. 16.

26 G. Vâlsan, *Românii din Serbia,* p. 19. Bibliografia la G. Iordan, *op. cit.,* (N. Iorga, *Sârbii, Bulgarii şi Românii în Pen. Balcanică;* N. Milicevici, Martiri, Serbii (Glasnik srpsk dr. IV Beograd, p. 37; Paul de Alep, *Călătoriile Păr. Macarie,* ed. Cioranu, p. 187, etc.

www.dacoromanica.ro

până după anexarea la Serbia, când ele au fost adunate de guvern şi depuse la museele din Belgrad [27].

Pe alocuri, în unele regiuni stăpânirea otomană îngăduise privilegii locale, uneori în favoarea vreunei familii nobile: astfel «Craina era sub cârmuirea ereditară a Cărăpancilor», cari aveau dreptul de a împiedica pe musulmanii de rasă de a se aşeza în ţinutul lor» — ei plăteau un tribut obligator bey-ului din Cladova» —; Raşcovicii, «avură pe timp îndelungat o putere asemănătoare în *Starivlah*, iar plasa *Cheia* (Cliuci) îşi păstra dreptul de a-şi alege cnezii săi» [28]. Aceasta însemna păstrarea în Timoc a vechiului *drept românesc* după care se cârmuiau toate Vlahiile medievale; acest drept se constată că l-au păstrat şi alte grupe de Vlahi sub Turci, în Slavonia şi Bosnia. Din ştirea dată de Chopin, fără să arate de unde o deţine, vedem că numai câteva ţinuturi din fosta Serbie şi fostul ţarat de Vidin, anume cele româneşti, se bucurau de această semi-autonomie. Amintirea este vie în balada Românilor din Craina numită« «Stoian Bulibaşa»:

Beg afende, dumneata,
Tu eşti beg în Cladova
Şi Stoian e pe Craina.

sau:
Asta-i Stoian, bulibaşa
Care-mi judecă Craina.

In calitate de «bulucbaşi», dar în legătură, cu un Carapancea, Stoian cârmueşte Craina din care tot el *«astrânge verghia, Verghia rămăşiţa»*, (adică birul), cele două atribuţii ale unui jude român [29]. Satele aveau fiecare *chinezi*, cari fac «săbor» de săteni şi adună birul [30].

---

[27] Em. Turdeanu, *Din vechile schimburi culturale...* («Cercetări Literare — N. Cartojan» III, 1939, pp. 141-206) dă o schiţă preţioasă a fundaţiilor şi influenţei noastre în Serbia.

[28] Chopin-Ubicini, *Provinces danubiennes (L'Univers)* 1856, p. 272.

[29] G. Giuglea şi C. Vâlsan, *op. cit.*, p. 38-52:

[30] Idem, *ibid.*, p. 100-105, balada lui Pătru din Cobilia. In varianta baladei lui *Stoian Bulucbaşa*, care ar fi trăit pe la 1795 mai veche, editată de Em. Picot, *op. cit.*, nr. XXIV — însuşi Pazvanoglu se plânge beiului din Cladova de isprăvile lui Stoian care cârmuia ca un răsculat:

«Dumnia ta
Eşti begu la Cladova
Da Stoian bulibaşa...
Judecă toată Craina
De când s'a buliubaşit

Pe Turci de tot a 'nserecit
Turc Timoc n'a mai trecut...
Turcii de la Niş încoaci
Trag potcoave di la cai
Şi le vinde pe mălai.

www.dacoromanica.ro

Begul de Cladova pleacă din Dii, unde făcuse popas la Pazvanoglu şi, însoţit de Carapancea, din Negotin, şi el tot un jude creştin, dar naşul lui Stoian, urzesc un plan pentru a prinde în cursă pe Stoian, invitându-l să-i însoţească pe amândoi pe calea de la Negotin la Cladova spre a-i păzi de tâlhari, ei duceau cu dânşii «haznaoa». Stoian, care petrecea în *Zaiciar*, împărţind vin la «raia» (ţăranii creştini), deşi avusese un vis rău, primeşte invitaţia, vine la Negotin, unde i se afla soţia Fira, este prevenit de primejdie de un Arap, totuşi se obligă a-i conduce la Cladova. Acolo prin trădare, este prins şi spânzurat.

Din epoca turcească nu vom mai reţine decât două momente de seamă: acela când, la 1721 cârmuirea austriacă alipeşte la Banat districtele răsăritene ale Serbiei austriace, anexate în 1718, anume: Cliuci (Cheia), Craina, Porecica şi Crivivir, aşa cum se făcuse şi pe timpul anexării Vidinului de Ludovic cel Mare, sub forma de Banat al «Bulgariei»; se continua, de altfel ceeace făcuseră şi Turcii cari prin sec. XVII întindeau limitele sangeacului de «Moldova, din Banat, pe ambele maluri ale Dunării. Intinderea limitelor provinciei austriace până la Timoc, usurpând şi teritorii din paşalâcul de Vidin, care rămâne cu basinul superior al Timocului, va creia o confusie cu privire la limitele Serbiei.

Al doilea moment este acela al revoltei lui Pasvan-Oglu, paşa de Vidin, la finele sec. XVIII (între 1792-1807) unul din cele mai interesante capitole din mişcarea de desmembrare a Turciei, iniţiată în acel timp, dar fără nicio legătură cu «deşteptarea naţională bulgară». «Deoarece — scriam acum doi ani — în regiunea supusă lui, adică în *sangeacatele de Vidin, de Cladova şi în parte cel de Nicopole*, populaţia compactă era formată nu de Bulgari ci de Români Timoceni, este de presupus că el (Pasvanoglu) a avut cu aceştia legături statornice... Ori cum ar fi, istoricul trebue să ţină seamă că stăpânirea neatârnată a lui Pasvanoglu la Vidin, într'o regiune locuită în chip exclusiv şi din toate timpurile de Români, regiune pe care el o ocupă timp de 14 ani (1792-1806), pe timpul desmembrării şi decadenţei Imperiului Otoman, ne aminteşte în chip isbitor Statul *separatist* a lui Sracimir, cumnatul Domnului român Vlaicu[31]. Pasvant-Oglu vorbia perfect româneşte.

---

[31] N. A. Constantinescu, *Un livre oublié sur la révolte de Pasvan-Oglu.* (Extras din *Rev. Hist.*, XVI, 1939). Cf. N. Iorga, *Din legăturile noastre cu Sârbii*, 1915 — aduce dovezi despre organisaţia autonomă-creştină a Crainei sub Turci. — Begul de Cladova ca «voevod».

www.dacoromanica.ro

CAP. III.

EPOCA USURPĂRII SÂRBEŞTI.

1. Strămutarea Serbiei noi la Dunăre.

Dacă este adevărat că paşalâcul de Belgrad a servit de *leagăn* Principatului nou al Serbiei în sec. XIX, cum o afirmă Gravier — pe care-l socotim că represintă punctul de vedere sârbesc în această chestiune — nu trebue să uităm cât de mult a contribuit la redeşteptarea Sârbilor cârmuirea creştină *austriacă* din provincia anexată între anii 1718-1739.

Pentru întâia oară nevoile politicii austriace au creiat o Serbie dela Drina *până la Timoc,* ceeace va însemna un precedent ispititor pentru poftele sârbeşti de mai târziu, deşi Serbia din 1718-39 nu era o autonomie naţională sau locală, — căci la Sud ea nu atingea nici limitele paşalâcului de Belgrad — ci o simplă creaţiune a capriciului diplomaţiei austriace, care căuta să întindă limitele Monarhiei la Sudul Dunării şi să facă un pas în Peninsula Balcanică.

Dar luptele pentru liberarea Serbiei s'au dat mai ales între limitele paşalâcului de Belgrad, restaurat după pacea din 1739, şi acest fapt va determina mutarea centrului sârbesc dela *Ibar,* unde fusese în Evul mediu, la Dunăre, schiţând astfel şi primele limite ale viitorului Principat. Când singuri, când ajutaţi de Austriaci, între 1789-91, sau de Ruşi, între 1804-1812, Sârbii din paşalâcul de Belgrad — ajutaţi şi de cei refugiaţi în Bacica, — au isbutit, prin lupte grele mai întâiu şi prin diplomaţie mai târziu, să capete *autonomia paşalâcului de Belgrad* [1]. Ei au profitat mult, afirmă Gravier, de faptul că populaţia turcă şi albaneză se găsea «adesea într'o proporţie foarte însemnată, alături de elementul

[1] G. Gravier, *op. cit.*, p 40:

www.dacoromanica.ro

sârb» prin celelalte paşalâcuri din Sud, dar lipsea aproape cu totul din acela de Belgrad, unde populaţia «era în întregime sârbă»; totuşi pentru respectul adevărului el este nevoit să adaoge în nota dela pag. 43: «Este destul să axceptăm pe Valahii din munţii de Nord-Est», adică cei dintre Morava şi «ecranul muntos» al liniei Kiupria-Poreci, căci Craina revenise paşalâcului de Vidin; şi mai recunoaşte ceva scrupulosul cercetător: că totuşi *Sârbii din paşalâc* (cel de Belgrad), *sânt în imensa lor majoritate noi veniţi» pe acest teritoriu, scoborând din ţinuturile dela Sud şi Sud-Vest, atraşi cum erau de ţara aceasta foarte puţin populată şi foarte bună pentru creşterea vitelor». Aceste condiţii, închee dânsul, au contribuit în mare parte la «învierea unei Serbii în limitele Paşalâcului de Belgrad»* [2].

Reţinem cele două constatări preţioase ale acestui prieten al Serbiei: presenţa Vlahilor, înainte de mişcarea sârbească de liberare, în munţii de Nord-Vest dintre Morava şi Poreci, pe care şovinismul sârbesc îi presintă ca fiind veniţi după 1833, şi aceea că: *Sârbii din întreg paşalâcul de Belgrad sunt noi veniţi, dinspre S.-Vest.*

Răscoala sârbească din 1804 se începuse sub conducerea lui Caragheorghe pentru revendicări sociale şi fiscale, dar prin intrarea Rusiei în răsboiul cu Turcii, ea luă în curând calea aspiraţiilor naţionale spre libertate. Intre 1804-1806 întreg paşalâcul era în mâinile răsculaţilor, afară de cetăţile turceşti, iar după 1806, spre a putea face legătura cu oştile ruseşti care operau în regiunea Vidinului, Caragheorghe trimese emisari să răscoale şi pe locuitorii judeţelor dintre Poreci şi Timoc, aparţinând paşei de Vidin: *Craina, Ţârna-Reca* şi *Zaiciar.*

Se ştie că mulţi Români Timoceni au luat parte la răscoală, văzând că este vorba de o luptă pentru cruce, purtată de Impărăţia moscovită şi în care intrau atâţi «volintiri» români din Oltenia conduşi de *Tudor,* «care-şi oferise, ca mulţi alţii, sabia Ruşilor şi ajunsese sub steagul lor ofiţer de panduri». Chiar «din părţile muntene *o cavalerie numeroasă,* alcătuită numai din Români, două escadroane», veniră peste Dunăre, conduse de un ofiţer Nichitici — după cum ne spune N. Iorga.

---

2 Idem, ib., p. 43.

www.dacoromanica.ro

Dela început însă o parte din Timocenii noştri nu voiră a face causă comună cu Sârbii, pentru a nu cădea sub autoritatea lor. «*Din firesc antagonism național*, zice ilustrul istoric, aceşti ţerani, *în parte* veniţi de pe malul celalt, se împotriviră răscoalei pe care însă, în persoana lui *Velcu* au cântat-o. Dar războiul se strămutase din părţile Nişului — în aceste locuri. Craina trebuia câştigată neapărat pentru răscoală. Caragheorghe însuşi vine, cu 3000 de oameni, împotriva acestor 13 sate care conduceau împotrivirea şi, ca pedeapsă, pentru atitudinea lor duşmănoasă faţă de revoluţia sârbească, *ele au fost arse, desfiinţate»* [3].

Că mulţi români însă au luptat însufleţiţi de ideea liberării din jugul păgân o dovedeşte acţiunea eroică a lui *Haiduc-Velcu*, pe care poesia timoceană îl face român din Craina, iar isprăvile lui sunt cântate şi azi de Românii Timoceni; dar în el se rezumă de sigur nu alipirea la interesele sârbeşte, de care se temeau cele 13 sate, ci dorul de libertatea proprie în marginile Crainei lor: căci haiduc Velcu luptă, cu preţul vieţii, la Negotin şi 'n Praova, contra Turcilor, având oastea lui proprie şi tunuri: «Capu-oi da, Craina n'oi da» [4] — zice el în baladă. De fapt *Craina* sintetisa, în poesia populară a Timocenilor, ideea de patrie română, ca şi în balada lui Stoian Bulucbaşa dela 1790, «care-mi judecă Craina» şi se revoltă împotriva begului de Cladova şi mai marelui său, Omir Aga, paşa Diiului; dar această Craină, de autonomie şi de revoltă românească — o revoltă ideală, din baladă — îşi întinde limitele până la Niş şi până la Timoc — «Turcii Timoc n'au mai trecut» [5].

---

3 N. Iorga, *Istoria Statelor balcanice în Epoca Modernă*, 1913, p. 119.

4 G. Giuglea şi G. Vâlsan, *Dela Românii din Serbia*, pp. 59-62.După Ranke, Velco avea steagul său deosebit ca marii conducători de răscoală şi dorea să cucerească Ţârna-Reka, patria sa; după ce bătu cu o mică ceată pe beiul din Podgoraţ îşi reluă titlul de «Gospodar (Domn) de Ţârna-Reca» cum făceau şi ceilălaţi. (Chopin, l. c. pp. 321, 323). După pacea din 1812, el continuă isprăvile şi resistenţa în cetatea *Negotin*, ocupată de cetele lui de haiduci. Cerând ajutor lui Caragheorghe, unul din tovarăşi îi trimete răspunsul: «Să se mântuie singur; zece cântăreţi îi cântă laudele la masă, dar pe ale mele nimeni. Pentru că el este un *erou* să se descurce singur». (Chopin, p. 355). Velco pieri, de un glonţ, pe meterezele cetăţii. Ranke, *Die serbische Revolution*,

5 Idem, *ibid.*, pp. 38-39.

www.dacoromanica.ro

2. Acţiunea lui Caragheorghe şi Miloş pentru anexarea provinciei Morava-Timoc.

Anexarea districtelor româneşti la Serbia o dorea Caragheorghe, din motive politice şi militare, spre a înlesni cooperarea cu Rusia pe ambele tărâmuri. Incă din 1809 el formulă pretenţia unor *limite naturale pentru Serbia, cum sunt munţii şi râurile, şi cere: la Apus Drina,* iar la Răsărit *Timocul,* limita urmând să urmeze, de la confluenţa celor două Timocuri, până la Morava mare [6]. Din memoriul lui Rodofinikin se vede că şi Rusia era de acord să creeze o Serbie până la munţii Şar, la Sud, şi spre Răsărit până la Timoc, dacă nu chiar până la Sofia! La pacea din Bucureşti, Maiu 1812, însă nu se hotărî nimic în prvinţa limitelor Sârbilor, Sultanul refusând să cedeze în special judeţele: Cerna-Reca (Timocul Negru) şi Craina, care formau apanagiul Sultanei Validè [7].

Miloş Obrenovici reluând mişcarea în Aprilie 1815, obţine autonomia Serbiei, în limitele paşalâcului de Belgrad [8] şi îşi însuşeşte, pe lângă alte puncte din programul lui Caragheorghe, şi *anexarea celor două districte dintre limita muntoasă* dela Estul Moravei până la Timoc, ceea ce însemna miezul teritoriului românesc timocean. Examinând situaţia etnică din această regiune, geograful Gravier arată că pe atunci «Valahii erau foarte bine representaţi» (ca număr) «atât în Craina, cât şi în regiunea muntoasă, cu deosebire în regiunea râului Pek». Chiar *Sârbii* colonisaţi în enclave, în aceasă regiune, la Răsărit de Morava, diferă, după mărturia lui Gravier, *de cei din Şumadia,* prin costumul lor, prin statură, tip şi caracter; el crede că aceştia se trăgeau din «câmpiile fertile de la Sud, din Cosova şi regiunea Vardarului» [9].

Miloş duse lupta cu înverşunare, cum am arătat, spre a pune mâna pe judeţele dintre Pek şi Timoc, din două motive, care întruneau speranţele biruinţei finale: unul *militar,* al legăturii eventuale cu oştile ruseşti, altul politic, al legăturii diplomatice directe cu Rusia care, după 1822 se presinta ca protectoare în Muntenia

---

6 G. Gravier, *op. cit.,* p. 52-3.

7 Idem, *ib.,* p. 54.

8 Idem, *ib.,* p. 64-5.

9 G. Gravier, *op. cit.,* p. 75.

www.dacoromanica.ro

vecină. Gravier exprimă destul de limpede acest punct de vedere: *«Dacă este o chestiune asupra căreia el (Miloş) nu va sta la discuţie vreodată, este aceea a* Crainei. *In ciuda obstacolelor naturale şi a greutăţilor de ordin politic, ce se opun la alipirea acestei provincii — care era apanagiul mamei Sultanului — Miloş o vrea cu orice preţ. Printr'însa în adevăr este legătura uşoară cu Ţările dunărene şi prin urmare cu Rusia. Pentru tânărul principat era în aceasta o garanţie din cele mai reale, unită cu adăogarea unui teritoriu de o mare valoare economică».*

El aduce şi propriile cuvinte ale lui Miloş din 2 Mai 1831, către delegaţii sârbi la Constantinopole: *«Aduce-ţi aminte (ambasadorului rus) că în ce priveşte* Craina, *noi nu vom putea ceda asupra ei pentru nimic în lume, şi să se ştie bine, că chiar dacă ar fi să ne mai batem cu Turcii. Pentru legăturile noastre cu Rusia ea ni este tot aşa de folositoare ca şi pâinea vieţii»* [10].

Altă dată spunea solilor trimeşi la Poartă, în 1830: *«Oare va trebui să rămânem noi închişi înlăuntru între munţi, cum sânt Muntenegrenii?»*

Dar pacea dela Adrianopole din 1829, completată de un hatişerif din 1830 acordau în fine, deşi numai în principiu, unirea celor şase districte cerute de Miloş din afara limitelor paşalâcului de Belgrad, între care erau trei timocene, dar Poarta tărăgăna cedarea lor de fapt. In cele din urmă Miloş răsculă cu sila populaţia din ele şi interveni cu oastea spre a le ocupa, în Mai 1833. Poarta recunoscu faptul împlinit şi delimitarea se făcu în Decembrie acelaşi an. Comunicaţia Serbiei, prin *Craina anexată,* era acum asigurată cu Muntenia şi, prin urmare, cu Rusia. Odată cu aceasta se inaugura şi expansiunea politică a Serbiei în afara limitelor paşalâcului de Belgrad, care-i servise de cadru politic până atunci şi-i dăduse orientarea spre Dunărea românească [11].

Astfel se întfăptui, între anii 1820-1833, cu ajutorul unei mari Puteri, cea mai revoltătoare încălcare a dreptului naţional în Peninsula Balcanică, din partea unui Stat tânăr, care el singur se ridicase pe temeiul principiului naţional: înglobarea prin silnicie a unui larg teritoriu, *strein de solul sârbesc şi de dreptul istoric al*

---

10 El înţelege prin Craina pe cele trei districte: Cheea, Craina, Cerna-Reca.

11 Idem, *op. cit.*, p 78-79.

www.dacoromanica.ro

Serbiei, ba chiar împotriva voinței clar manifestate a populației majoritare stăpână de veacuri pe acel teritoriu, în care Sârbii se găsiau într'o *infimă minoritate*, ca noi veniți din părțile de peste Morava.

3. Românii timoceni sub jugul sârbesc.

De îndată ce fură înglobați prin silnicie la Statul sârbesc Românii Timoceni au pierdut brusc privilegiile de care se bucurau sub Turci, *autonomia sub cnezii* — judecători și strângători de bi-

Recruți români chemați la oaste în Serbia (Kanitz, Serbien, 1865).

ruri, aleși de ei, precum și bisericile și școlile creiate de dânșii în decursul secolilor. — «Lor nu li e permis a avea școale, ba nici în biserică nu e permisă liturghia în românește», scria *Eminescu* la 1876. Lealitatea lor față de Statul sârb va fi răsplătită cu cea mai lașă cruzime, chiar atunci când ei își dau sângele pentru apărarea țării, ca în 1876, când Sârbii, anticipând intrarea Rusiei în războiu fură bătuți de Turci. Aceasta ni-o spune tot Eminescu: *«In armata a treia care este condusă de generalul Leșianin, și*

www.dacoromanica.ro

care-şi are razimul său în întăriturile de la Zaiciar, se află cei mai mulţi Români, cari par a exista numai ca să poarte vina bătăilor pe care le mănâncă vitejii Sârbi. A da vina pe Români la pierderi şi a pune învingerile numai în soçoteala Sârbilor, ni se pare nedemn din partea onorabililor turcofagi de peste Dunăre. Patru ostaşi români împuşcaţi ca pedeapsă. Bătaia ce o capătă renumitul Cernaieff la Niş are acelaşi rezultat: zecimarea unui regiment românesc. In adevăr, multă causă de a se însufleţi pentru gloria sârbească n'or fi având Românii» [12].

Români din jud. Vidin, martiri ai răscoalei din 1876 pentru libertate. (Kanitz, Donau-Bulgarien, 1882 p. 25).

Agenţii ruşi cari mişunau în Balcani pentru a pregăti o răscoală generală în 1876, au îndemnat şi câteva sate de Români, din jud. Vidin să pregătească o răscoală, încă din Martie; la 6 Mai ei vestesc comitetul revoluţionar din Bucureşti, dar fiind surprinşi de Turci, celor patru sate (Bregova, Novesăl, Ganzova şi Balei) li se dă foc şi ţăranii sunt masacraţi, lăsând peste 800 de morţi [13].

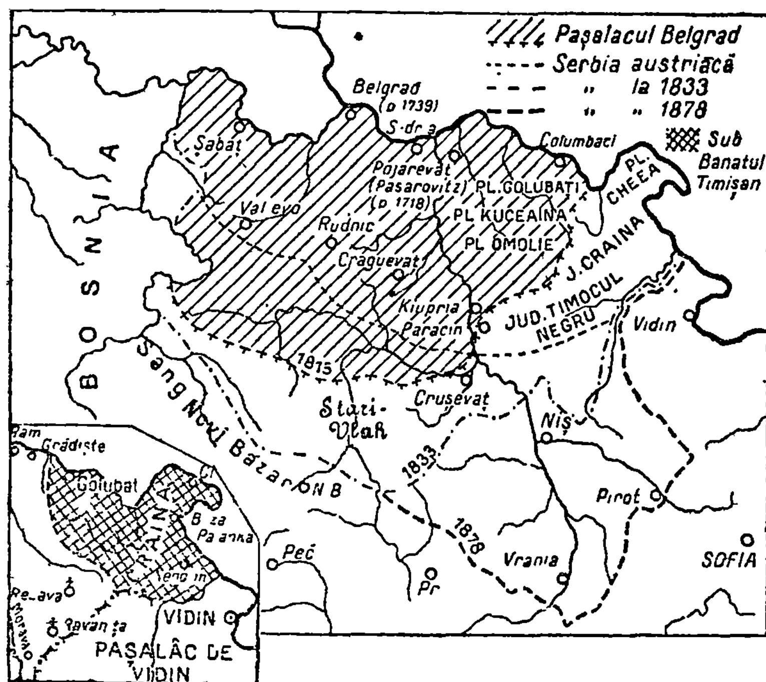
---

[12] Eminescu,, *Opere complete, ed. A. C. Cusa*, p. 589.

[13] *Răscoala Românilor vidineni, dela 1876»*, în *Timocul*, III, 9-10, p. 16.

www.dacoromanica.ro

In anul următor însă vitejii dorobanţi ai Domnitorului român Carol I câştigau, luptând alături de Ruşi, *libertatea Bulgariei* şi cucerind ei singuri oraşele de pe Dunăre: Rahova şi Vidinul. Grija lui Carol I şi a ministrului său Kogălniceanu pentru Românii din dreapta Dunării — «o însemnată şi compactă populaţie românească, dela Vidin până la Constanţa» şi teama ca ea să nu fie «mai mult persecutată de Bulgari, de cât cum a fost sub Turci; şcoalele şi bisericile ei vor fi închise limba ei persecutată» — îi preocupa în cel mai înalt grad şi chestiunea dreaptă a *anexării Vidinului la România* s'a pus îndată, după căderea Vidinului; numai din cauza împotrivirii făţişe a Austriei, ea nu s'a putut înfăptui.

Harta VII. *Formarea Serbiei* în sec. XIX cu baza la Dunăre, din provincia austriacă şi paşalâcul de Belgrad — o parte din Serbia austriacă (Craina) e unită administrativ între 1718—1739, cu Banatul, cum se arată în harta mică.

www.dacoromanica.ro

4. Regimul prigoanei sârbeşti tinzând la desnaţionalizarea Timocenilor.

Vecinii noştri nu s'au mulţumit însă cu această gravă încălcare a dreptului şi a pământului românesc din regiunea timoceană: ceeace este şi mai vrednic de osânda Istoriei, Sârbii au întreprins un atentat secular la sufletul poporului românesc timocean, împotriva căruia au folosit toate mijloacele de constrângere spre a-i desnaţionalisa, întrecând, sub raportul acesta, pe toţi vecinii cari au mai prigonit neamul nostru. Memoriul adresat de Dr. Atanase Popovici (Furnică) către Conferinţa de Pace din Paris 1919, în numele «Ligii pentru liberarea Românilor din Timoc» — arată că *«autorităţile administrative sârbeşti au pornit o acţiune de sârbisare a acestei populaţii. Limba română a fost alungată din biserică şi cărţile sfinte româneşti au fost arse; în şcoli s'a oprit limba română pentru copiii români»* (Memoire des Roumains de Serbie, p. 5).

Ce răspund Sârbii la aceste învinuiri? O aflăm din broşura editată în acelaşi an, a lui T. R. Georgevič, ca răspuns la memoriul Românilor, sub titlul: *«La vérité sur les Roumains de Serbie»*. El recunoaşte că: «de când cu trecerea populaţiei române, preoţi români au trecut şi ei *în Serbia*[14], *aducând cu ei cărţi româneşti.* Pentru întâia oară se menţionează preoţii români în Serbia, din prima jumătate a sec. XVIII, în epoca ocupaţiei austriace a Serbiei. Delegaţii mitropoliei sârbeşti, cari inspectară în acest timp bisericile şi parohiile ţării, *găsiră preoţi români în satele româneşti.* Fiecare din ei fu înscris cu locul naşterii şi data sosirii în Serbia».

Cercetătorul sârb nu ni dă precisiuni spre a şti: câţi dintre acei preoţi, şi când au sosit, ceeace ar fi de mare interes pentru problema noastră. De aci înainte, autorul începe a mistifica adevărul: «Deorece, zice el, Sârbii şi Românii aparţineau aceleiaşi confesiuni şi, cum un mare număr de preoţi români cunoşteau deo-

---

14 In polemica deschisă de Sârbi ei folosesc cu abilitate confuzia dintre actuala Serbie extinsă după 1833 până la Timoc şi Serbia veche, care înainte de 1833, ca provincie ad-tivă (paşalâk) şi etnică se opria la paravanul muntos dintre Morava şi Pek. Emigrările, care se vor fi făcut înainte de 1833 nu erau «în Serbia», deci.

www.dacoromanica.ro

potrivă *liturghia slavă*[15], de care Românii se serviseră până într'o epocă recentă, se întâmplă, ca preoți români să se așeze deopotrivă și în sate curat sârbești. Tot așa se întâmplă în primele decenii din sec. XIX... Din actele Arhivelor naționale sârbe resultă că erau hirotoniți și candidați români de câte ori o cereau» (pp. 28-9).

Aceste rânduri sânt îndestulătoare pentru a dovedi temeinicia *organisației naționale bisericești a satelor românești din provincia Morava-Lom,* dar și evidenta *rea-credință* a cercetătorului sârb, care insinuiază o serie de neadevăruri prea ușor de înlăturat, fără să-și dea seama cât de mult se încurcă singur în acest raționament. Pentru ca preoții români să ajungă a fi primiți și în satele sârbești, aceasta înseamnă că ei au fost, întotdeauna, atât de numeroși, încât nu era sat românesc — din cele vreo *două sute* câte a găsit Romanski — care să fi fost lipsit de preot român. Dacă ierarhia sârbă se învoia la hirotonirea candidaților români, cum se mai poate admite atunci ca, la un moment dat — după 1833 — satele românești să fie nevoite a alege preoți sârbi, după cum spune tot el mai departe, pe măsură ce scădea numărul celor imigrați din România?

Nu se mai presintau oare candidați români la preoție și după această dată? Din ce causă? Răspunsul i-l dăm noi:

Candidați români la preoție s'au găsit întotdeauna, dar guvernul sârb îi va respinge categoric după 1833: iată ce nu-i convine lui Tih. Georgevici să recunoască. Iar afirmația că preoții imigranți din Muntenia în sec. XVIII și XIX, până la 1833, — pe care mai jos îi face «ignoranți și simpliști» — erau totuși «cunoscători ai slavoniei», și că deci pe acest temeiu ar fi fost ei primiți și *în satele curat sârbești* — această afirmațe arată la ce compromițătoare argumente poate recurge un patriot sârb când nu poate contesta o realitate prea supărătoare pentru orgoliul și șovinismul sârbesc.

Este însă lucru prea bine știut că preoții români nu cunoșteau limba *slavonă,* pe care nici *diacii de cancelarie* n'o mai pricepeau încă din sec. XVII și că numai pentru aceștia din urmă,

---

[15] Georgevici comite o compromițătoare confusie între alfabetul cirilic (slav) al cărților românești, tipărite între 1640-1830 și cărțile bisericești în slavonă, tipărite numai până în sec. XVII, dar care n'au fost folosite de preoții satelor niciodată.

www.dacoromanica.ro

întemeiase Matei Basarab la *Şcoala domnească* cursuri de «slavonie», iar pentru preoţi el inaugurase opera de *tipărire a cărţilor sfinte în româneşte*, operă continuată cu zel şi desăvârşită de urmaşii săi în domnie până la începutul sec. XIX. Şi mai putem întreba ceva: Dacă acei preoţi ar fi slujit în slavonă, *de ce s'au găsit numai cărţi româneşti* la bisericile româneşti din satele dintre Morava-Lom şi *de ce guvernul n'a lăsat în us mai departe aceste cărţi*, spre a se folosi de viitori «candidaţi» cari erau destui, în aceste sate, ca în orice sat românesc, unde ştiinţa de carte se confundă pentru acele timpuri cu rostul preoţiei?

După ce T. R. Georgevič presintă pe preoţii români, cei «ştiutori de slavonie», ca inculţi, şi superstiţioşi, admiţând că şi «preoţii sârbi înşişi, de sub stăpânirea turcă, nu erau mai buni» (p. 30) — insinuiază că ei se împuţinau pe măsură ce scădea numărul imigranţilor, astfel că satele rămâneau fără preoţi după ce muriau cei veniţi din România şi satele «erau nevoite să-şi aleagă preoţi sârbi» (adevărul este că guvernul sârb le silea la aceasta. Autorul broşurii scapă însă un cuvânt, care e o strălucită recunoaştere a intoleranţei sârbeşti: «Când Serbia era sub dominaţia turcă... un asemenea cler putea fi tolerat»; după ce însă biserica sârbă devine autonomă (la 1833), atunci «preoţii români dispărură puţin câte puţin, ca şi cei sârbi, ignoranţi şi simplişti şi locurile fură luate de preoţii cu studii în seminarii»... Şi T. Georgevici ne consolează mai departe că: «preoţii aceştia făceau mulţămită populaţia română — şi până acuma (la 1919), nimeni nu s'a ridicat contra liturghiei lor slavone»... *«Cărţile sfinte româneşti... sfârşiseră rolul lor şi erau retrase din slujbă şi depuse la Biblioteca Naţională din Belgrad, unde se găsesc până azi»* (p. 31), închee dânsul.

Raţionamentul şi argumentele alese de polemist sânt aşa de naive încât ele servesc deadreptul tesa contrară, fără altă discuţie: adevărul este că acele sate «sârbeşti» în care s'ar fi aflat preoţi români înainte de 1833 erau toate sate curat româneşti; că aceşti preoţi n'au ştiut niciodată «slavona», că nu s'au folosit de cărţi slavone şi că, la dispariţia lor, după 1833, guvernul sârb i-a înlocuit, prin silnicie, cu seminariştii sârbi, înlăturând orice «candidaţi români» şi adunând din sate cărţile româneşti, care deveneau primejdioase pentru siguranţa Statului sârb, şi pentru opera lui de sârbisare. Iar cât au fost de mulţămite satele româneşti cu această

www.dacoromanica.ro

procedare, ne-o arată cu multă elocvenţă călătorii streini cari au trecut p'aici, începând cu Szabo şi Eminescu şi încheind cu Romanski, în curs de o jumătate de secol.

In ce priveşte *şcolile*, pentru Georgevici lucrul e foarte simplu: ele n'au existat niciodată şi «niciodată Românii din Serbia n'au simţit nevoia unui învăţământ românesc şi nu l-au cerut vreodată... nici nu li-a dat măcar în gând aşa ceva» — afirmă cu candoare patriotul sârb — (p. 3:).

Cu privire la acestea însă iată ce spune Szabo, care citează şi o «serie de articole publicate de revista «Budutnyost» (Viitorul) din Belgrad: «*Valahii au relativ de două ori atâtea şcoli şi biserici ca Sârbii, ridicate de satele româneşti* pe cheltuiala lor prprie, după anumite impuneri ale guvernelor; instrucţia în aceste şcoli *se face însă exclusiv în limba sârbească, fiindu-le interzis copiilor chiar conversaţia în limba valahă. In şcolile acestea primare învăţătorii sunt toţi* sârbi, *cari nu cunosc de loc limba valahă şi astfel ei nu pot explica studiile elevilor, cari nu înţeleg o boabă sârbeşte. Aceasta e causa de ce copiii valahi, după 3-4 ani de şcoală, nu ştiu nici să scrie nici să citească, încât părinţii, descurajaţi de acest resultat al şcolii, îşi retrag copiii şi-i întrebuinţează în gospodăriile lor.*

Aceasta explică şi faptul relatat tot de Szabo — că «nu vei întâlni nici un Valah în carierele publice», cu toate că el îi găseşte «superior înzestraţi faţă de Sârbi», iar în ce priveşte numărul lor Valahii constitue a şaptea parte a populaţiunii totale a Serbiei. *Preoţii sânt toţi sârbi, rar vreunul să cunoască limba valahă. Liturghia se face în vechea slavonă, predica sârbeşte, ceeace populaţia nepricepând, nu se mai ţin predici de loc. Funcţionarii sânt toţi sârbi...»* (pp. 35-38).

INCHEERE.

DREPTURILE IMPRESCRIPTIBILE ALE ROMÂNIEI LA ANEXAREA DACIEI RIPENSIS.

Enigma tăcerii noastre, taina îndelungatei răbdări a asupririi? Ea se cuprinde în generoasa mână frăţească ce România a întins în toate secolele popoarelor vecine şi creştine de peste Dunăre — în dorinţa de a nu li creia greutăţi înainte de liberarea

www.dacoromanica.ro

lor deplină din jugul păgân și de așezarea solidă a casei ce-și dura fiecare.

Dubla lealitate și bună înțelegere, din partea României și din partea Românilor supuși lor, n'a fost înțeleasă și prețuită de vecinii noștri, nici la 1919, prin acordarea unui regim omenos, nici după aceea, ca tovarăși în «Mica Inţelegere». Am fost înșelați și trădați. Acestea sunt roadele recunoștinței sârbești.

Nemulțămiți cu prada timoceană pe care o devorau, fără s o poată nimici în curs de 85 de ani, Sârbii, în pornirea lor imperialistă, *pretindeau cu îndârjire la 1918 ocuparea întregului Banat românesc;* ei au găsit atunci printre Aliați destule simpatii — greu plătite de guvern, prin diverse concesiuni economice — spre a isbuti să realiseze *sfâșierea Banatului și a ne răpi astfel încă un întins teritoriu de străveche datină și cultură românească.* Dreptatea cere însă astăzi ca *cele două provincii, unite într'o comună suferință, să fie redate patriei române, puindu-se capăt jugului sârbesc, un regim de intoleranță și de asuprire națională din cele mai odioase.*

Spre a reda astăzi *Românilor timoceni,* cari au stârnit admirația atâtor călători și învățați străini, prin puritatea rasei, prin superioritatea minții și culturii lor și prin vitalitatea lor — *cele mai firești drepturi,* care nu li se mai pot refusa după prăbușirea unui regim de teroare — și anume dreptul *de a se ruga în graiul lor,* pe înțeles, așa cum ne învață Evanghelia, în *bisericile ridicate cu jertfa lor, și dreptul de a se cultiva în limba sa, de a se cârmui și judeca după datina și firea sa,* — drepturi pe care nici *regimul otoman,* așa păgân și asiatic, cum era el nu li-a răpit — atunci, singura deslegare dreaptă a problemei lor nu poate fi de cât: *alipirea întregei regiuni, locuite compact de Românii din dreapta Dunării, la Regatul României.*

Pentru această dreaptă deslegare stau mărturie dovezile aduse, în acest studiu din toate domeniile vieții omenești: cele geografice, etnice, statistice, toponimice, filologice și istorice, pe care le-am înfățișat mai sus. Prin aceasta s'a mai făcut o serie de constatări, care desființează orice justificare a stăpânirii streine din acest ținut și anume:

1. Prin această alipire, a unei mase românești vecine, la Patria Mamă, se vor satisface, în același timp, nu numai *drepturile imprescriptibile ale unei națiuni omogene, și solidare,* dar și *im-*

www.dacoromanica.ro

perativul geografic al masivului «Porților de Fier», pe care știința ni-l înfățișează ca parte integrantă a Daciei carpatice.

2. Că în regiunea Morava-Lom: un ținut de *veche populație românească* ce se întindea până în Bacica, Statul sârbesc n'a stăpânit niciodată în cursul desvoltării lui firești din Evul Mediu, mai înainte de cucerirea turcească, oprindu-se cel mult la paravanul muntos dela Răsăritul Moravei; chiar la Dunărea dintre Drina și Morava el n'a pătruns decât târziu, împins acolo de presiunea otomană.

3. Că elementul sârbesc, venit în aceste locuri prin infiltrație, în sec. XIX, n'are rădăcini în aceste părți, după cum o arată toți etnografii cari l-au cercetat și deci el n'are, cu atât mai mult, dreptul de a desnaționaliza și de a înlocui, sub ochii noștri, *în chip* silnic, pe Românii, cari sânt acolo vechii locuitori *autochtoni.*

4. Că anexarea acestui ținut de Serbia în sec. XIX s'a făcut împotriva dreptului național și a celui istoric, ba chiar împotriva voinței satelor românești și că, în consecință, *usurpării lui* Miloș, de acum 108 ani, trebue să i se pună capăt.

Inainte de 1833, el *n'a aparținut niciodată Serbiei*, dar în trei rânduri a fost parțial alipit *Banatului* și odată, întreg, Țării Românești.

In *conclusie:* dreptul Statului românesc se întemeiază în aceste regiuni pe *imperativul național* al apărării rasei, care a stăpânit în deplină continuitate aceste ținuturi din sec. VII și până astăzi, pe *imperativul dunărean* al unității celor două maluri în regiunea Porților de Fier, la care se adaogă *dreptul său istoric* de a fi stăpânit în plină suveranitate, în epoca desvoltării sale firești, din sec. XIV, ținutul timocean, prin luarea lui în stăpânire de Vlaicu Vodă — în limitele fostului țarat de Vidin.

Dar *dreptul nostru istoric asupra ținutului timocean* se mai sprijină încă pe două fapte: 1) acela că țaratul de Vidin era o moștenire dela *Asănești*, întemeetorii primei dinastii românești și ai primului Stat românesc dunărean — și 2) pe faptul că însuși acest *țarat separatist de Vidin,* cu o existență de aproape un secol, pe un teritoriu locuit exclusiv de Români, și cu o *dinastie românisată,* gravită politicește în orbita Basarabilor; unirea lui cu Țara Românească la 1368 răspundea tendinței ce luase atunci *Statul românesc din Argeș* de a se extinde asupra Românilor sud-dunăreni, *atât în regunea Vidinului* cât și a *Dobrogei,* mai înainte

www.dacoromanica.ro

de a fi fost oprit, în expansiunea lui firească, de valul înaintării otomane.

Prin răsboiul său de patru secole cu Semiluna, început pentru apărarea Vidinului în 1368, și încheiat prin biruința dorobanților români, tot *sub zidurile Vidinului*, în Ianuar 1878, Statul român și-a creiat încă un drept istoric, necontestat, la stăpânirea ambelor maluri ale Dunării în această regiune.

ANEXĂ

Din: *Chemarea către Români — adresată de Timoceni în anul 1919:*

«De sute de ani, de când ne ducem vieața nemângâiată, alăturea de frații noștri Sârbi — niciodată n'a venit cineva la noi cu vreo vorbă de mângâere, care să trezească în sufletele noastre nădejdea de un traiu mai bun și *mai omenesc.*

Iată acum, aducând Dumnezeu vremuri mai bune, noi cei mai jos iscăliți, cari suntem ca și voi, *Românii din valea Timocului,* ne întoarcem către voi, în aceste ceasuri istorice, pentru a vă spune câteva lucruri însemnate asupra cărora să vă gândiți și să vă hotărîți: ce e de făcut?

Cu toate că suntem de două ori mai mulți la număr ca Românii din Bucovina, noi nu ne-am bătut capul cu soarta noastră...

Dar, fraților, a sosit ceasul să ne spunem cuvântul! Și noi credem că nu putem zice altceva, decât că, fiind Români, dorim să fim la un loc cu ceilalți frați ai noștri, cu Românii, cari acum sunt un popor mare.

Noi nu suntem Sârbi... Ei nu ne lăsau să învățăm în școli limba noastră, nu ne lăsau să facem biserici românești, să avem gazete românești și cărți...

Până acum nouă nu ni-a fost îngăduit *cel mai sfânt lucru pentru un om, adică să cunoaștem neamul și să trăim pentru el».*

— Urmează seria de revendicări ale vieții naționale și creștine. Semnează: Dr. Atanasie Popovici, Sever Coteț, Ion Niță, L. Bogdan.

(«Graiul Românesc», I, 2 p. 50-2).

www.dacoromanica.ro

CUPRINSUL

www.dacoromanica.ro

Partea II-a

SCURT ISTORIC AL REGIUNII TIMOCENE

Cap. I. — *Limita istorică a Serbiei la Est.*

Cap. II. — *Independenţa, unirea şi autonomia locală a ţării timocene*

Cap. III. — *Epoca usurpării sârbeşti.*

FIGURI

HĂRŢI

www.dacoromanica.ro

DE ACELAȘI

I. *Histoire des classes rurales dans l'Empire Byzantin.* (In ediția «*Institut roumain d'études byzantines*» — sub presă. Vol. I, Partea I, 91 p.

II. ÉTUDES D'HISTOIRE AGRAIRE ET SOCIALE:

1. *Introduction à l'étude de la question agraire dans l'Empire byzantin*, 1924 (în «Revue hist. du S.-E. E.», nr. 7—8).
2. *Paysans et «komai» dans l'Orient hellénistique*, 1923.
3. *Réforme sociale où réforme fiscale?* La disparition du servage de la glèbe dans l'Emp. Byzantin, 1924.
4. *La communauté de village byzantine*, 1927. (30).
5. «*G. Ostrogorski, Die ländliche Steuergemeinde*»... in Deutsche Litteraturz. 31 H., 1928.

III. BIBLIOTHECA HISTORIA.

1. *Istoria Universală și problemele ei actuale*, 1935 (100).
2. *Renovația Istoriei Românilor* de N. Iorga, 192 p. 1940. (100).
3. *Chestiunea Timoceană*. (Vechimea şi importanța Românilor dintre Morava-Lom. Istoricul regiunii Timocene. Cu figuri, 5 hărți, 2 planșe). 1941. (85 l.).

IV. ACTE ȘI MONUMENTE.

1. *Inscripții și însemnări din Scorțeni, Bordeni și satele vecine* (jud. Prahova). Extras B. C. M. I. 1940. (30).
2. *Acte şi monumente buzoene* (I. Acte domnești și private dela boeri și moșneni. II. Biserici și mânăstiri din jud. Buzău. Partea II-a). 60 p. 1941. (50).

V. CONFERINȚE, CERCETĂRI.

1. *Posada 1330, 9—12 Noembrie*. 48 p. 1930. (20).
2. *Elaboration d'un manuel d'histoire de la civilisation des peuples balkaniques*, 13 p. (Rapport. III. conf. balkanique. 8), 1932.
3. *Planul unei monografii de Istorie locală*, 1935. (10).
4. *Cele mai vechi știri din județul Buzău*, 12 p. 1938. (20).
5. *L'Impératif danubien*, 15 p. 1938. (20).
6. *Sur la révolte de Pasvan-Oglou*, 14 p. 1939. (20).
7. *Expansiunea Românilor*. (Continuitate, factori), 15 p. 1941.
8. *Nistrul, fl. românesc. Ce represintă Basarabia*, 1941. (20).
9. *Zalmoxe și curentul de înnoire mistică a vechilor religii* (sub presă).

LEI 85.—

www.dacoromanica.ro